

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (BASIC SANSKRIT) พระมหาปราโมทย์ วิริยธมโม

เอกสารคำสอน รายวิชา ๐๐๐ ๑๑๖
ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น
 (BASIC SANSKRIT)

नमो

व

द्वाय

बोधाय जातोऽस्मि जगतद्धितारथमन्त्या भवोत्पत्तिरियं ममेति ।

चतुर्दिशं सिंहगतिर्विलोक्य वाणीं च भव्यार्थकरीमुवाच ॥

พระกুমารผู้เสด็จดำเนินเหมือนราชสีห์ ทรงมองดูทิศทั้งสี่ แล้วตรัสซึ่งคำที่
 ก่อให้เกิดโชคและประโยชน์ ว่า เราเกิดมาเพื่อตรัสรู้ เพื่อประโยชน์แก่โลก นี่เป็นการเกิด
 มาในโลกครั้งสุดท้ายของเรา ฯ

बुद्धचरितम् ॥ 1.15 ॥

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมโม, ผศ.ดร.
 ป.ธ.๙, ร.บ., ศศ.ม. (จาริกภาษาตะวันออก), ศศ.ด. (ภาษาสันสกฤต)

คำนำ

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาหนึ่งซึ่งบันทึกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นภาษาที่สื่อหรือถ่ายทอดแนวคิดด้านศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาวตะวันออก และเป็นภาษาหลักควบคู่กับภาษาบาลีที่ถูกยืมมาใช้ในภาษาไทย ด้วยตระหนักในข้อนี้ การศึกษาวิชาภาษาสันสกฤตจึงถูกบรรจุไว้ในรายวิชา ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น ตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา และสาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผู้เรียบเรียงซึ่งได้รับหน้าที่ให้สอนรายวิชาดังกล่าวตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 จึงได้จัดทำเอกสารประกอบการสอนโดยการถ่ายสำเนาให้แก่ผู้ศึกษาได้นำไปใช้ประกอบการเรียน เมื่อมีเวลาจึงได้สอบทานและแก้ไขส่วนที่ผิดพลาด พร้อมกันนั้นก็ได้ปรับปรุงและเพิ่มเติมข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับรายละเอียดของรายวิชา แล้วได้จัดทำเป็นรูปเล่มเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอน โดยมีเนื้อหาสาระแบ่งเป็น 11 บท มุ่งหมายให้ศึกษาโครงสร้างภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี อักษรโรมัน สระ พยัญชนะ เครื่องหมายและอักษรพิเศษ ระบบเสียง สระสนธิ ส่วนประกอบของนามศัพท์ การแจกนามศัพท์สระการันต์ สรรพนาม การประกอบและการแจกรูปกริยาอาขยาตกรตุวาก ในส่วนท้ายบทของแต่ละบทจะมีแบบฝึกหัดเพื่อทบทวนความรู้ความเข้าใจ พร้อมกันนั้นยังได้เพิ่มตารางสระสนธิ พยัญชนะสนธิ ศัพท์านุกรม และธาตุโกศะ ไว้ในภาคผนวก เพื่อให้ง่ายต่อการค้นศัพท์ประกอบการแต่ง-แปล ของผู้ศึกษา

การอธิบายศัพท์และการประกอบศัพท์ต่าง ๆ ตามหลักไวยากรณ์สันสกฤตใช้อักษรเทวนาครีและอักษรโรมันซึ่งเป็นอักษรหลักที่นักปราชญ์ในด้านสันสกฤตได้ใช้กันจำนวนมาก ในเบื้องต้นอาจจะเป็นการยากสำหรับผู้เริ่มศึกษา แต่เมื่อศึกษาไปได้สักระยะจะเริ่มคุ้นชินและเข้าใจได้ดีขึ้นทั้งจะเป็นอุปการะต่อไปในเบื้องหน้า ในบางคำจะใช้ศัพท์ที่ผู้ศึกษาทั่วไปคุ้นชินอยู่แล้ว เช่น पुल्लिङ्ग ใช้ पुंलिङ्ग, प्रत्यय ใช้ ปัจจัย เป็นต้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเกิดประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาและผู้สนใจในภาษาสันสกฤต อย่างไรก็ตาม แม้ผู้เรียบเรียงจะได้พยายามอย่างรอบคอบแล้ว แต่ก็คงต้องมีข้อผิดพลาดอยู่เป็นแน่ จึงขอท่านผู้รู้เมื่อได้พบข้อผิดพลาด จงได้ท้วงติงเพื่อจะได้แก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา)

รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3)

ชื่อสถาบันอุดมศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขต	บาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
คณะ	พุทธศาสตร์
สาขาวิชา	พระพุทธศาสนา และ บาลีพุทธศาสตร์

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. รหัสและชื่อรายวิชา

000 116 ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น

(Basic Sanskrit)

2. จำนวนหน่วยกิต

3 (3-0-6)

3. หลักสูตรและประเภทของรายวิชา

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา และ บาลีพุทธศาสตร์

ประเภทของรายวิชา

วิชาบังคับ แบบนับหน่วยกิต

วิชาบังคับ แบบไม่นับหน่วยกิต

วิชาเอก

วิชาเลือก

4. อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาและอาจารย์ผู้สอน

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.

5. ภาคการศึกษา / ชั้นปีที่เรียน

ภาคการศึกษาที่ 1 ชั้นปีที่ 2

6. รายวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน (Pre-requisite) (ถ้ามี)

ไม่มี

7. รายวิชาที่ต้องเรียนพร้อมกัน (Co-requisites) (ถ้ามี)

ไม่มี

8. สถานที่เรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

9. วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด

วันที่ 15 พฤษภาคม 2565

หมวดที่ 2 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. จุดมุ่งหมายของรายวิชา

เพื่อให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต

วัตถุประสงค์

หลังเรียนจบรายวิชานี้แล้ว ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายประวัติ ความเป็นมา ความหมาย ของกำเนิดและพัฒนาการของภาษาสันสกฤตได้
2. ได้เรียนรู้โครงสร้างภาษาสันสกฤต เห็นคุณค่าภาษาสันสกฤตในฐานะเป็นอีกหนึ่งภาษาที่สื่อหรือถ่ายทอดแนวคิดด้านศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชาวตะวันออก
3. ตระหนักถึงคุณค่าของภาษาสันสกฤต ในฐานะเป็นภาษาบันทึกคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเป็นภาษาหลักที่ถุกยืมมาใช้ในภาษาไทย

2. วัตถุประสงค์ในการการพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชา

1. ดำเนินการทำให้การเรียนการสอน/เอกสารประกอบการสอน เพื่อปรับปรุงเนื้อหาของรายวิชาให้ชัดเจน
2. เปลี่ยนแปลงเนื้อหาการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักฐาน ตามหลักคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
3. ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นรูปธรรม และพัฒนาบทเรียนเป็นระบบ E-learning ควบคู่ไปกับการเรียนในชั้นเรียน ตลอดจนให้นิสิตได้ศึกษาค้นคว้าความรู้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

หมวดที่ 3 ลักษณะและการดำเนินการ

1. คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาโครงสร้างของภาษาสันสกฤต อักษร เครื่องหมาย ระบบเสียง การเปลี่ยนแปลง อักษรและเสียง การเขียน การอ่านคำศัพท์ ส่วนประกอบของนามศัพท์ การแจกรูปนามศัพท์สระ การันต์ สระสนธิ บุรุษสรรพนาม นิยมสรรพนาม ปฤจฉาสรรพนาม สัมพันธสรรพนาม กริยาศัพท์ ส่วนประกอบของกริยาอาชยาด การประกอบรูปเป็นอาชยาดกรรตุวาจกจากธาตุ การแจกรูปกริยา แปลและแต่งประโยคสันสกฤตที่เหมาะสมกับไวยากรณ์ที่ได้ศึกษา

2. จำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา

บรรยาย	สอนเสริม	การฝึกปฏิบัติ/งาน ภาคสนาม/การฝึกงาน	การศึกษาด้วย ตนเอง
บรรยาย 45 ชั่วโมง ต่อภาคการศึกษา	ตามความต้องการของ นิสิต 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (เฉพาะรายที่ต้องการ)	ไม่มีการฝึกปฏิบัติงาน ภาคสนาม	การศึกษาด้วยตนเอง 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

3. จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นิสิตเป็น รายบุคคล

- อาจารย์จัดเวลาให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มตามความต้องการ 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
(เฉพาะรายที่ต้องการ)

หมวดที่ 4 การพัฒนาผลการเรียนรู้ของนิสิต

1. คุณธรรม จริยธรรม

<p>คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา</p> <p>พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติ สุข และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยผู้สอนต้องพยายามสอดแทรกเรื่องที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นไปพร้อมกับการศึกษาภาษาสันสกฤต โดยประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ตามคุณสมบัติหลักสูตร ดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตระหนักในคุณค่าและรับผิดชอบต่อภาษาสันสกฤต ในฐานะที่เป็นภาษาหนึ่งซึ่งบรรจุ คำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา - มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละมีวินัย มีความซื่อสัตย์ สุจริต
<p>วิธีการสอน</p> <p>บรรยายพร้อมยกตัวอย่างคัมภีร์และตัวอย่างกรณีศึกษาเกี่ยวกับประเด็นทางจริยธรรม ใน การศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับภาษาสันสกฤต</p> <ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย วิเคราะห์หลักการและกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ ทำแบบฝึกหัด - ท่องหลักไวยากรณ์ที่จำเป็นและรายงานปากเปล่า อภิปรายกลุ่ม - กำหนดให้นิสิตหาตัวอย่างคัมภีร์และวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง - กำหนดเนื้อหาสาระจากคัมภีร์และวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

วิธีการประเมินผล

- พฤติกรรมการเข้าเรียน และส่งงานที่ได้รับมอบหมายตามขอบเขตที่ให้และตรงเวลา
- มีการอ้างอิงเอกสารที่ได้นำมาทำรายงาน อย่างถูกต้องและเหมาะสม
- ประเมินผลจากการทอ้งหลักไวยากรณ์ที่จำเป็น และการวิเคราะห์กรณีศึกษา
- ประเมินผลการนำเสนอรายงานที่มอบหมาย

2. ความรู้

ความรู้ที่ต้องได้รับ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต ใช้ความรู้มาอธิบายได้อย่างมีเหตุผล

วิธีการสอน

บรรยาย อภิปราย ให้ทำงานเดี่ยวและงานกลุ่ม นำเสนอรายงาน การวิเคราะห์กรณีศึกษา และมอบหมายให้ค้นคว้าหาบทความ ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปและนำเสนอ โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

วิธีการประเมินผล

- ทดสอบย่อย สอบกลางภาค สอบปลายภาค ด้วยข้อสอบที่เน้นการวัดหลักการและทฤษฎี
- นำเสนอสรุปการอ่านจากการค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- วิเคราะห์กรณีศึกษา การมีส่วนร่วม และการแสดงออก

3. ทักษะทางปัญญา

ทักษะทางปัญญาที่ต้องพัฒนา

พัฒนาความสามารถในการคิดและมีการคิดอย่างเป็นระบบ มีวิจารณญาณในการวิเคราะห์ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการอ่านคัมภีร์อย่างสร้างสรรค์

- สามารถสืบค้นข้อมูล วิเคราะห์ ทำความเข้าใจและนำไปประยุกต์ได้
- สามารถประยุกต์ความรู้และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

วิธีการสอน

- มอบหมายให้นิสิตค้นคว้าข้อมูลแล้วนำเสนอผลการศึกษา
- อภิปรายกลุ่ม, สอบถามเป็นรายบุคคล
- วิเคราะห์กรณีศึกษาเปรียบเทียบจากคัมภีร์ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต
- การสะท้อนแนวคิดจากการประพฤติ

วิธีการประเมินผล

- สอบกลางภาคและปลายภาค โดยเน้นข้อสอบที่มีการวิเคราะห์ตามกฎเกณฑ์ ไวยากรณ์ การตีความ การแปลและการแต่งประโยคภาษาสันสกฤตที่เหมาะสม
- การนำเสนอการวิเคราะห์กรณีศึกษา และจากการตอบคำถาม

4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา

- 1) มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
- 2) พัฒนาความเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานร่วมกัน
- 3) พัฒนาในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียนด้วยกัน
- 4) พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบต่อในงานที่ได้รับมอบหมายให้ครบถ้วนตามเวลาที่กำหนด

วิธีการสอน

- จัดกิจกรรมกลุ่มในการวิเคราะห์กรณีศึกษา เช่น อักษร เครื่องหมาย คำนาม กริยา สันธิ เป็นต้น การศึกษาเปรียบเทียบกับภาษาบาลี ในหนังสือ หรือคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- มอบหมายงานรายกลุ่มและรายบุคคล หรือ อ่านบทความงานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับรายวิชา
- การนำเสนอรายงาน

วิธีการประเมินผล

- ประเมินตนเอง และเพื่อน ด้วยแบบฟอร์มที่กำหนด
- รายงานที่นำเสนอ / พฤติกรรมการทำงานเป็นทีม
- รายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (รายงานสรุปรวมยอดความรู้)

5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

- วิเคราะห์เชิงตัวเลข ระบุเทคนิคทางสถิติหรือคณิตศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์แปลความหมายได้
- ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาค้นคว้าและการนำเสนออย่างเหมาะสม
- สรุปประเด็นและสื่อสารทั้งการเขียน การพูด รู้จักเลือกและใช้รูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ

<p>วิธีการสอน</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการกับรายวิชาต่าง ๆ - รายงานปากเปล่าในชั้นเรียน ท่องจำหลักการผันคำนามและกริยา แปลบทต่าง ๆ ในประโยคภาษาสันสกฤต - นำเสนอการแก้ปัญหาคำการใช้ภาษาไทยและภาษาบาลี-สันสกฤต โดยเทคนิคการประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศในหลากหลายสถานการณ์
<p>วิธีการประเมินผล</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประเมินจากเทคนิคการนำเสนอโดยใช้ทฤษฎี การเลือกใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศหรือคณิตศาสตร์และสถิติ ที่เกี่ยวข้อง - ประเมินจากความสามารถในการอธิบายถึงเหตุผลในการเลือกใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับภาษาไทยและภาษาสันสกฤต - ความถูกต้องของงานที่นำเสนอ ท่องจำหลักการผันคำนามและกริยา พร้อมทั้งสัมพันธ์บทต่าง ๆ ในประโยคได้

หมวดที่ 5 แผนการสอนและการประเมินผล

1. แผนการสอน

ลำดับที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
1-3	<p>- แนะนำรายวิชาและแผนการสอน</p> <p>บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี</p> <ul style="list-style-type: none"> - สระ พยัญชนะ - ระบบเสียงและการเปลี่ยนอักษรและเสียง - การประสมอักษร - เครื่องหมายและอักษรพิเศษ 	9	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย - ยกตัวอย่างประกอบ - ใช้สื่อ Power point - การทำแบบฝึกหัด 	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
4	<p>บทที่ 2 คำนามในภาษาสันสกฤต</p> <ul style="list-style-type: none"> - โครงสร้างของภาษา - ประเภทของคำในภาษาสันสกฤต 	3	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย - ยกตัวอย่างประกอบ - ใช้สื่อ Power point - การทำแบบฝึกหัด 	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.

ลำดับ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
5	บทที่ 3 กริยาในภาษาสันสกฤต, สุพันธ์ และติงันตะ	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
6	บทที่ 4 สนธิและการผันคำนาม	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
7	บทที่ 5 ประโยคภาษาสันสกฤต การผันกริยา	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
8	บทที่ 6 ธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ และ ผันนาม a, i การันต์	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
9	สอบกลางภาค			
10	บทที่ 7 กริยาอาตมเนบพ และสรรพนาม	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
11	บทที่ 8 สรรพนามบุรุษที่ 3 วิเศษณสรรพนาม, u การันต์ ปุงลิงค์ และนปุงสกลิงค์	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
12	บทที่ 9 กริยาธาตุหมวด 6, กริยาอาชยาด อดีตกาลไม่ สมบูรณ์, ā การันต์ สตรีลิงค์	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point -การทำแบบฝึกหัด	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
13	บทที่ 10 กริยาธาตุหมวด 4 และ 10	3	-บรรยาย -ใช้สื่อ Power point	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

[ช]

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	ผันคำนาม i, ī, u, ū สตรีลิงค์		-การทำแบบฝึกหัด	
14	บทที่ 11 กริยาอาขยาดหหมวด โลฎ และหมวดวิธiling คำนามพยางค์เดี่ยว สตรีลิงค์	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
15	-นิลิตนำเสนองานที่ได้รับ มอบหมาย -ประมวลองค์ความรู้ประจำวิชา	3	-บรรยาย -ยกตัวอย่างประกอบ -ใช้สื่อ Power point	พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม, ผศ.ดร.
16	สอบปลายภาค			

2. แผนการประเมินผลการเรียนรู้

ที่	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ประเมิน	สัดส่วนของการประเมินผล
1	สอบกลางภาค	9	20 %
	สอบปลายภาค	16	40 %
2	วิเคราะห์กรณีศึกษา ค้นคว้า การนำเสนอรายงาน การทำงานกลุ่มและผลงาน การส่งงานตามที่มอบหมาย	ตลอดภาคการศึกษา	30 %
3	การเข้าชั้นเรียน การมีส่วนร่วมอภิปราย เสนอความคิดเห็นในชั้นเรียน	ตลอดภาคการศึกษา	10 %

หมวดที่ 6 ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

1. เอกสารและตำราหลัก

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา). เอกสารคำสอน รายวิชา 000 116 ภาษาสันสกฤต
เบื้องต้น (Basic Sanskrit), นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส, 2565.
_____. คู่มือสันสกฤต 1 (Sanskrit Manual Part-I), กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์,
2563.

2. เอกสารและข้อมูลสำคัญ

หนังสือ ตำราเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีและไวยากรณ์สันสกฤต

3. เอกสารและข้อมูลแนะนำ

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. **ไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้น เล่ม 1 (เอกสารประกอบการสอน รายวิชา 314-303)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

จำลอง สารพัดนึก. **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546.

_____. **ไวยากรณ์สันสกฤต 1-2**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

_____. **สังเขปไวยากรณ์สันสกฤต**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

วิสุทธ์ บุญยกุล. **แบบเรียนภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

สุภาพร แจ่มมาก. **ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย**, กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2535

Kale, M. R.. **A Higher Sanskrit Grammar**. Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass, 2011.

Perry, Edward Delavan. **A Sanskrit Primer**. Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass, 1994.

Williams, Monier, Sir. **Sanskrit-English Dictionary**. 16th ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 2011.

หมวดที่ 7 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนิสิต

การประเมินประสิทธิผลในรายวิชานี้ ที่จัดทำโดยนิสิต ได้จัดกิจกรรมในการนำแนวคิดและความเห็นจากนิสิตได้ดังนี้

- การสนทนากลุ่มระหว่างผู้สอนและผู้เรียน
- การสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของผู้เรียน
- แบบประเมินผู้สอน และแบบประเมินรายวิชา

2. กลยุทธ์การประเมินการสอน

ในการเก็บข้อมูลเพื่อประเมินการสอน ได้มีกลยุทธ์ ดังนี้

- การสังเกตการณ์การสอนของผู้สอนและผู้ร่วมทีม
- ผลการสอบ
- การทวนสอบผลประเมินการเรียนรู้

3. การปรับปรุงการสอน

หลังจากผลการประเมินการสอนในข้อ 2 จึงมีการปรับปรุงการสอน โดยการจัดกิจกรรมในการระดมสมอง และหาข้อมูลเพิ่มเติมในการปรับปรุงการสอน ดังนี้

- สัมมนาการจัดการเรียนการสอน
- การค้นคว้าในและนอกชั้นเรียน

4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนิสิตในรายวิชา

ในระหว่างกระบวนการสอนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ในรายหัวข้อ ตามที่คาดหวังจากการเรียนรู้ในวิชาได้จาก การสอบถามนิสิต หรือการสุ่มตรวจผลงานของนิสิต รวมถึงพิจารณาจากผลการทดสอบย่อย และหลังการออกผลการเรียนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์โดยรวมในวิชาได้ดังนี้

- การทวนสอบการให้คะแนนจากการสุ่มตรวจผลงานของนิสิตโดยอาจารย์อื่น หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ไม่ใช่อาจารย์ประจำหลักสูตร
- มีการตั้งคณะกรรมการในสาขาวิชา ตรวจสอบผลการประเมินการเรียนรู้ของนิสิต โดยตรวจสอบข้อสอบ รายงาน วิธีการให้คะแนนสอบ และการให้คะแนนพฤติกรรม

๕. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

จากผลการประเมิน และทวนสอบผลสัมฤทธิ์ประสิทธิผลรายวิชา ได้มีการวางแผนการปรับปรุงการสอน และรายละเอียดวิชา เพื่อให้เกิดคุณภาพมากขึ้น ดังนี้

- ปรับปรุงรายวิชาทุก 3 ปี หรือตามข้อเสนอแนะ และผลการทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ตามข้อ 4
- เปลี่ยนหรือสลับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้นิสิตมีมุมมองในเรื่องการประยุกต์ความรู้กับปัญหาที่มาจากงานวิจัยของอาจารย์หรือแนวคิดใหม่ ๆ

คำอธิบายอักษรย่อ

อักษรย่อ	คำเต็ม	ความหมาย
a	= a kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อ การันต์
ā	= ā kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อา การันต์
i	= i kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อิ การันต์
ī	= ī kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อี การันต์
u	= u kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อุ การันต์
ū	= ū kārānta	ศัพท์นามที่เป็น อู การันต์
ṛ	= ṛ kārānta	ศัพท์นามที่เป็น ฤ การันต์
o	= o kārānta	ศัพท์นามที่เป็น โอ การันต์
au	= au kārānta	ศัพท์นามที่เป็น เอา การันต์
m.	= Masculine	पुल्लिङ्गหรือเพศชาย
f.	= Feminine	स्त्रीलिङ्गหรือเพศหญิง
n.	= Neuter	नपुंसกลिङ्गหรือไม่มีเพศ
adj.	= Adjectives	คำวิเศษณ์ (คุณศัพท์ หรือคำขยาย)
c.	= Case ending	สuffix หรือวิภัตติที่ใช้ผันคำนาม
s.	= Singular	เอกพจน์
d.	= Dual	ทวิพจน์
pl.	= Plural	พหูพจน์
c.1-7	= 1 st - 7 th Case	วิภัตตินามที่ตัวเลขนั้น ๆ บอก เช่น c.3 หมายถึง วิภัตติที่ 3 (tṛtīyā)

สัญลักษณ์ที่ใช้ในเอกสารเล่มนี้

เครื่องหมาย

- = หมายถึง เป็น, คือ
- > หมายถึง เปลี่ยนเป็น เช่น
(ī > e) หมายถึง อี เปลี่ยนเป็น เอ
- + หมายถึง ประสมกับ เช่น

marut + s = marut หมายถึง มรุต ประสมกับ สฺ สุปลวิภัตติ ที่ 1 เอกพจน์ เป็น มรุต

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.3)	(ข)
คำอธิบายอักษรย่อ	(ฎ)
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี	1
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	2
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	2
1.1 ทำไมต้องเรียนภาษาสันสกฤต	4
1.2 ภาษาสันสกฤตคือ อะไร ?	6
1.3 สันสกฤตพระเวทกับสันสกฤตแบบแผน	6
1.4 การใช้อักษรเทวนาครีและอักษรโรมันแบบคู่ขนาน	7
1.5 วิธีการเขียนอักษรเทวนาครี	8
1.6 สระ (Vowel)	8
1.7 พยัญชนะ (Consonant)	10
1.8 ลักษณะเสียงของพยัญชนะ	14
1.9 การประสมอักษร (พยัญชนะกับสระ)	16
1.10 พยัญชนะสังยุคต์หรือพยัญชนะซ้อน	17
1.11 เครื่องหมายและอักษรพิเศษ	20
1.12 รูปอักษรพิเศษ ที่เกิดจากพยัญชนะประสมสระ	21
-แบบฝึกหัดท้ายบท	22
บทที่ 2 คำนามในภาษาสันสกฤต	29
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	30
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	30
2.1 โครงสร้างของภาษา	31
2.2 ประเภทของคำศัพท์ในภาษาสันสกฤต	31
2.3 คำนาม	32
2.4 คำสรรพนาม	33
-เรียนคำศัพท์ภาษาสันสกฤตจากภาพ	35
-แบบฝึกหัดท้ายบท	37

บทที่ 3 กริยาในภาษาสันสกฤต, สuffix และ Dialect	39
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	40
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	40
3.1 กริยาหลักในภาษาสันสกฤต	41
3.2 ส่วนประกอบของกริยากลุ่มธาตุที่ 1	41
3.3 คำนามและคำกริยาภาษาสันสกฤตเพิ่มเติม	43
3.4 ศัพท์ที่ไม่ต้องผันในภาษาสันสกฤต	43
3.5 Suffix และ Dialect	44
-แบบฝึกหัดท้ายบท	47
บทที่ 4 สนธิและการผันคำนาม	49
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	50
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	50
4.1 สนธิ	51
4.2 สนธิ m ที่อยู่ท้ายคำนาม	52
4.3 การผันคำนาม ด้วยวิภक्तिที่ 3-8	52
4.4 กฎการเปลี่ยน n เป็น ṇ	53
-แบบฝึกหัดท้ายบท	59
บทที่ 5 ประโยคภาษาสันสกฤต การผันกริยา	61
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	62
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	62
5.1 ส่วนประกอบของประโยคสันสกฤต	63
5.2 การเรียงคำนามและกริยาในประโยคสันสกฤต	64
5.3 กริยาหลักภาษาสันสกฤต	64
5.4 ธาตุ	64
5.5 วิภक्तिอาขยาต (ติง วิภक्ति)	65
5.6 ส่วนประกอบของกริยาหมวด 1, 4, 6, 10	66
5.7 วิภक्ति 2 ประเภท คือ สบุวิภक्ति และ ติงวิภक्ति	67
5.8 กฎการผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ด้วย ลการ หมวดลฎ	68
5.9 สระ 3 ชั้น และการทำสระให้เป็นชั้นคุณ	69
5.10 พยัญชนะกึ่งสระ	70
5.11 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 1	71

-แบบฝึกหัดท้ายบท	74
บทที่ 6 ธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ และผันนาม a, i การันต์	75
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	76
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	76
6.1 การผันกริยาธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ	77
6.2 วิภक्तिที่ใช้ผันคำนาม	78
6.3 การผันคำนาม a การันต์ นปุงสกฺลิงค์, i การันต์ ปุงฺลิงค์, i การันต์ นปุงสกฺลิงค์	79
-แบบฝึกหัดท้ายบท	83
บทที่ 7 กริยาอาत्मเนพทและสรรพนาม	85
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	86
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	86
7.1 วิภक्तिกริยาอาชยาด ปัจจุบันกาล อาत्मเนพท	87
7.2 สรรพนามคืออะไร?	89
7.3 สรรพนามบุรุษที่ 1-2	89
-แบบฝึกหัดท้ายบท	93
บทที่ 8 สรรพนามบุรุษที่ 3 และวิเศษณสรรพนาม u การันต์ ปุงฺลิงค์และนปุงสกฺลิงค์	95
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	96
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	96
8.1 สรรพนามบุรุษที่ 3	97
8.2 วิเศษณสรรพนาม	98
8.3 การผันวิเศษณสรรพนาม	101
8.4 การผันคำนาม u การันต์ ปุงฺลิงค์	104
8.5 การผันคำนาม u การันต์ นปุงสกฺลิงค์	105
-แบบฝึกหัดท้ายบท.....	108
บทที่ 9 กริยาธาตุหมวด 6, กริยาอาชยาด อดีตกาลไม่สมบูรณ์, ঐ การันต์ สตรีลิงค์	109
-ขอข่ายการศึกษาประจำบท	110
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	110
9.1 กริยาอาชยาด ธาตุหมวดที่ 6 (ตฺทาทิคณะ)	111
9.2 กริยาอาชยาด อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect)	112
9.3 กริยาอาชยาด อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect) อาत्मเนพท	114

9.4 การผันคำนาม ā การันต์ สตรีลิงค์	116
-แบบฝึกหัดท้ายบท.....	119
บทที่ 10 กริยาธาตุหมวด 4 และ 10 ผันคำนาม i, ī, u, ū สตรีลิงค์	121
-ขอบข่ายการศึกษาประจำบท	122
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	122
10.1 กริยาอาขยาด ธาตุหมวดที่ 4 (ทิวาทิคณะ)	123
10.2 กริยาอาขยาด ธาตุหมวดที่ 10 (จฺรวิทิคณะ)	125
10.3 การผันคำนาม i การันต์ สตรีลิงค์	127
10.4 การผันคำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์	127
10.5 การผันคำนาม u การันต์ สตรีลิงค์	128
10.6 การผันคำนาม ū การันต์ สตรีลิงค์	129
-แบบฝึกหัดท้ายบท	132
บทที่ 11 กริยาอาขยาด หมวดโลฎ (คำสั่ง) และหมวดวิจิสิง (รำพึง, แนะนำ)	
คำนามพยางค์เดี่ยว สตรีลิงค์	133
-ขอบข่ายการศึกษาประจำบท	134
-วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท	134
11.1 วิภक्तिกริยาอาขยาด หมวดโลฎ ปัญจมี (Imperative Mood)	135
11.2 วิภक्तिอาขยาด หมวดโลฎ ฝ่ายอาตมเนบถ	136
11.3 คำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดี่ยว	137
11.4 วิภक्तिกริยาอาขยาด หมวดวิจิสิง สัปตมี (Optative Mood)	138
11.5 วิภक्तिกริยาอาขยาด หมวด วิจิสิง ฝ่ายอาตมเนบถ	139
11.6 คำนาม ū การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดี่ยว	140
-แบบฝึกหัดท้ายบท	144
บรรณานุกรม	145
ภาคผนวก	147
-ตารางสระสนธิ	147
-ตารางพยัญชนะสนธิ	148
-รวมสูตรในเล่ม	149
-ศัพท์านุกรมสันสกฤต-ไทย	150
-ธาตุโกศะ	164

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี

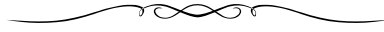

ขอข่ายการศึกษา

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต
2. สระ และพยัญชนะ ในภาษาสันสกฤต
3. พยัญชนะวรรค พยัญชนะเศษวรรค
4. พยัญชนะอโฆษะ พยัญชนะโฆษะ พยัญชนะนาสิกย พยัญชนะอรรธสระ พยัญชนะอูษมัน
5. การถ่ายถอดภาษาสันสกฤตด้วยอักษรเทวนาครี อักษรโรมัน และอักษรไทย
6. หลักการประสมอักษร (พยัญชนะกับสระ) ด้วยอักษรเทวนาครี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤตและวิธีเรียนภาษาสันสกฤตให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด
2. เพื่อให้เข้าใจเรื่องสระ พยัญชนะ และการประสมอักษรในภาษาสันสกฤต
3. เพื่อให้สามารถเขียนอักษรเทวนาครีได้อย่างถูกต้องและถูกต้องตามหลักภาษา
4. มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปริวรรตภาษาสันสกฤตด้วยอักษรเทวนาครี อักษรโรมัน และอักษรไทย ได้อย่างถูกต้อง

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี

ดินแดนภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ หรือที่รู้จักในชื่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asia) ปัจจุบันประกอบด้วยประเทศทั้งหมด 11 ประเทศ พื้นที่ของแต่ละประเทศแบ่งออกเป็นแผ่นดินและหมู่เกาะ ดินแดนแห่งนี้ได้รับวัฒนธรรมหลายอย่างจากประเทศอินเดียมาแต่โบราณกาล และในบรรดากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคดังกล่าวนี้ ในสมัยนั้นต่างได้รับอิทธิพลอารยธรรมของอินเดียทางด้านศาสนา หลักการปกครอง ศิลปะและสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดรูปแบบอักษรและภาษา¹ อันเป็นจุดเริ่มต้นการเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ในดินแดนแห่งนี้ โดยข้อความในจารึกที่ค้นพบในประเทศไทย เวียดนาม กัมพูชา และประเทศใกล้เคียงเป็นสิ่งยืนยันในข้อนี้ได้เป็นอย่างดี

ในบรรดาภาษาต่างประเทศ ภาษาที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทยมากที่สุด คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ภาษาทั้งสองนี้นักภาษาศาสตร์จัดให้อยู่ในกลุ่มที่ชื่อว่ากลุ่มอินเดีย-ยุโรป (Indo-European) ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่มีวิวัฒนาการซับซ้อน คือเป็นภาษาที่มีคำเดิมมาจากธาตุ (Roots) เมื่อจะใช้คำใดจะต้องนำธาตุไปประกอบกับปัจจัยและวิภक्ति โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปไปตามหน้าที่หรือตามความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์เกี่ยวเนื่องกับคำอื่น ต่างจากภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาคำโดด ซึ่งส่วนใหญ่จะมีพยางค์เดียว และไม่มีการการเปลี่ยนแปลงรูปเหมือนดังภาษาในกลุ่มอินเดีย-ยุโรป ดังนี้ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมักจะถูกมองว่าเป็นภาษาที่ยากสำหรับผู้เริ่มศึกษา โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นภาษาที่มีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์มากมาย จนมีผู้ยกให้ว่าเป็นภาษาที่ยากที่สุดในโลก อย่างไรก็ตาม เพราะกฎทางไวยากรณ์ดังกล่าวจึงทำให้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่เรียนได้อย่างเป็นระบบได้ง่ายที่สุดในโลกเช่นเดียวกัน

การเรียนภาษาสันสกฤตแบ่งได้ง่าย ๆ เป็น 2 ลักษณะ คือ เรียนแบบท่องจำและเรียนแบบทำความเข้าใจแล้วจำไปเอง โดยการเรียนแบบท่องจำนั้นเป็นพื้นฐานที่มีมานานของชาวตะวันออก โดยเรียกว่า ศรูกูล กินอยู่กับครูหรือโรงเรียนกินนอน นิยมให้ท่องกฎและการผันศัพท์นาม กริยา เป็นต้น ให้จำให้ขึ้นใจก่อนจึงมาเรียนทำความเข้าใจทีหลัง (บางทีก็เลยไปเลยโดยไม่มีการทำความเข้าใจ) ส่วน

¹ George Cœdès, **The Indianized States of Southeast Asia**, ed. Walter F. Vella; trans. Susan Brown Cowing (Honolulu: East-West Center Press, 1968), 14–16.

การเรียนรู้แบบทำความเข้าใจไม่นิยมการท่องจำเพียงอย่างเดียว แต่อยากให้ความเข้าใจแล้วจะจำได้เอง และสามารถอธิบายกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล เรียนได้ง่ายและใช้เวลา น้อยกว่าแบบท่องจำหรืออาจเรียนด้วยตนเองก็ได้ ซึ่งเป็นแนวคิดแบบชาวตะวันตก อย่างไรก็ตาม ผู้เรียบเรียงเห็นว่าควรใช้ทั้งสองลักษณะร่วมกัน จึงจะทำให้การเรียนรู้ภาษาสันสกฤตเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ ดีที่สุด

ประเด็นที่ควรศึกษา
<ul style="list-style-type: none"> ๑ ภาษาสันสกฤตคือ อะไร ? ทำไมต้องเรียนภาษาสันสกฤต ? ๑ ความจำเป็นในการใช้อักษรเทวนาครี และอักษรโรมันในการเรียนภาษาสันสกฤต ๑ สระและพยัญชนะในภาษาสันสกฤตมีเท่าไร ? อะไรบ้าง ? ๑ วิธีการเขียนอักษรเทวนาครี สระลอย สระจม พยัญชนะเต็มตัว ครึ่งตัวและสังยุคต์

1.1 ทำไมต้องเรียนภาษาสันสกฤต ?²

มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้เราต้องเรียนภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ละเอียดอ่อนและ ได้รับการคัดกรองมาด้วยดีเป็นเวลานานหลายสหัสวรรษ ทั้งเสียง อักษร หลักไวยากรณ์ที่เป็น ระบบระเบียบของภาษาสันสกฤตเป็นความงดงาม มีเสน่ห์ลึกล้ำชวนให้น่าศึกษายิ่ง การศึกษาภาษา สันสกฤตสามารถสร้างความคิดอย่างเป็นระบบระเบียบได้ในใจของเราได้จริง ทั้งนี้เพราะภาษา สันสกฤตเป็นภาษาที่มีระบบระเบียบ มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน แน่นนอนอย่างยิ่ง นี่เป็นผลมาจากวิธีการ คิดอย่างเป็นระบบของคนที่ใช้ภาษาสันสกฤตนั่นเอง ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เป็นภาษาที่ไพเราะ งดงามไร้ที่ติ บริสุทธิ์และมีความเป็นวิทยาศาสตร์ คัมภีร์ที่สำคัญของอินเดียได้แก่ พระเวท เวทศาสตร์ ฤคเวท ศาสตร์ ฤคเวทศาสตร์ รามายณะและมหาภารตะ เป็นอาทิ รวมทั้งคัมภีร์พุทธ ศาสตร์ฝ่ายมหายานก็ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึก ล้วนเป็นเรื่องราวที่สะท้อนถึงหน้าที่และจุดมุ่งหมาย อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ทั้งเป็นเรื่องราวที่สะท้อนถึงอารยธรรมและวัฒนธรรมอินเดียซึ่งส่งอิทธิพล ต่อดินแดนในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์มาแต่โบราณกาล คัมภีร์ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนบันทึกด้วยภาษา สันสกฤต ดังนั้น ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาภาษาสันสกฤต อาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่ไม่ได้ใช้ซึ่งโอกาสแห่งการศึกษา ความรู้อันเป็นศาสตร์แท้จริงที่เป็นมูลฐานของวัฒนธรรมอินเดียก็ว่าได้ เนื่องจากภาษาสันสกฤต

²เรียบเรียงจาก Thomas Egenes. **Introduction to Sanskrit. Part one.** (Delhi: Motilal Banarsidass,1994), pp.xi-xvii. โดยผู้จัดทำเพิ่มเติมความเห็นในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาภาษาสันสกฤตใน ประเทศไทย

นับเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยไขปริศนาอันลึกซึ้งมากมายในคัมภีร์โบราณที่บรรจุนี้อาถรรพคุณค่าต่าง ๆ เช่น ในชีวิตของคนอินเดียโบราณให้ความสำคัญอย่างมากกับศาสนา ภาษาสันสกฤตจึงมีความสำคัญอย่างมากในฐานะภาษาที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนาและปรัชญา

ในปัจจุบัน นักศึกษาล้วนใหญ่ที่หันมาศึกษาภาษาสันสกฤตต่างมีความสนใจในสาระของวรรณคดีสันสกฤตซึ่งมีหลากหลายสาขาวิชา เช่น ปรัชญา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ดุริยางคศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ไวยากรณ์ คณิตศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และตรรกศาสตร์ เป็นต้น ศาสตร์เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของภาษาสันสกฤตเท่านั้น ในการศึกษาตำราหรือคัมภีร์เกี่ยวกับศาสตร์หลากแขนงเหล่านี้เราจะสามารถเข้าใจได้ดีที่สุดก็ต่อเมื่อเราศึกษาจากต้นฉบับที่เป็นภาษาสันสกฤตเท่านั้น

ภาษาสันสกฤตไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมของอินเดียเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วทั้งโลก เช่นพระพุทธศาสนาในจีน ทิเบต คำสันสกฤตที่ไปมีอิทธิพลในภาษาต่าง ๆ รวมถึงในภาษาไทยก็เช่นกันการศึกษาศาสนาสันสกฤตจึงทำให้เรามีโอกาสที่จะเข้าใจและเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของมนุษย์และยังสามารถเป็นลำแสงที่ส่องสว่างไปยังอารยธรรมโบราณได้อีกทางหนึ่ง

นักศึกษาไทยควรศึกษาภาษาสันสกฤตให้เข้าใจจนสามารถแปลวรรณคดีสันสกฤตได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดีย ผ่านภาษาที่สำคัญคือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะภาษาสันสกฤตที่เรารู้แม้เพียงเลี้ยวหนึ่งก็สามารถช่วยเราให้แปลวรรณคดีสันสกฤตที่กล่าวมาเป็นภาษาไทยได้อย่างดีและสละสลวย ทั้งเรายังสามารถตัดสินใจได้ว่าคำสำคัญใดที่เราแปลไม่ตรงหรือเพี้ยนไปจากความหมายของคำเดิม นอกจากนี้ภาษาสันสกฤตยังเกื้อกูลและมีคุณค่าในการพัฒนาความเข้าใจภาษาบาลีอีกด้วย ดังคำที่หลวงเทพทรุณานุกิษฐ์ ผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ด้านภาษาบาลี กล่าวไว้ว่า

“พระพุทธวจนะบางรูปจะหากฎเกณฑ์แห่งไวยากรณ์บาลี ในมติโตมตีหนึ่งหรือคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งที่ทำให้สำเร็จรูปขึ้นได้ บางทีหาไม่พบก็มี ซึ่งทำให้เกิดก้งขาขึ้นต่าง ๆ แต่เมื่อตรวจทั่ว ๆ ไปถึงไวยากรณ์สันสกฤตด้วยแล้ว กลับไปพบกฎเกณฑ์เช่นนั้น ๆ อยู่ในไวยากรณ์สันสกฤต”³

³ หลวงเทพทรุณานุกิษฐ์, บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม), พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558), 78.

Sanskrit Tip 1

คำถามที่ผู้เรียนภาษาสันสกฤตมักประสบบ่อย ๆ คือ เรียนสันสกฤตไปทำไม เอาไปทำอะไรได้ ? คำตอบที่ควรตอบ คือ คนเรียนภาษาสันสกฤตทำได้ทุกอย่างเพราะในภาษาสันสกฤตมีความรู้ทุกศาสตร์บรรจุอยู่ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษาสันสกฤตสอนให้คิดเป็นระบบ สอนให้รู้จักการใช้ชีวิตอย่างมีระบบ อย่างมีความสุข จนถึงการเกี่ยวคู่กันและกัน ทั้งยังเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่สั่งสมกันมายาวนาน

1.2 ภาษาสันสกฤตคือ อะไร ?

คำว่า “สันสกฤต” มาจากคำหน้า หรือ อุปสรรค ว่า “สั” (sam) กับ คำกริยาว่า กฤต (krta) แปลว่า “สร้างไว้อย่างสมบูรณ์”, “ผสมกันแล้ว” หรือ “ภาษาที่ได้รับการพัฒนาไว้อย่างสมบูรณ์แล้ว” ภาษาสันสกฤตเป็นหนึ่งในภาษาตระกูลอินเดียน-ยุโรป (Indo-European Family) เป็นภาษาที่มีวิภक्तिปัจจัย (Inflectional Language) ต้องเปลี่ยนคำไปตามวิภक्ति ปัจจัย การก เพศ พจน์ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปก่อนนำไปใช้ในประโยค การเปลี่ยนแปลงรูปนี้ใช้กับนามและกริยา โดยการเปลี่ยนแปลงนี้เราเรียกว่า การผันหรือการแจก หากเป็นคำนาม เราเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Declension ส่วนการผันกริยา เรียกว่า Conjugation

1.3 สันสกฤตพระเวทกับสันสกฤตแบบแผน (Vedic and Classical Sanskrit)

ภาษาสันสกฤตแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สันสกฤตพระเวท กับสันสกฤตแบบแผน ภาษาสันสกฤตพระเวทอันเป็นภาษาของกลุ่มคัมภีร์สัมหิตาและพราหมณะ เก่าแก่กว่าภาษาสันสกฤตแบบแผน โดยคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในกลุ่มนี้ คือ ฤคเวท หรือ ฤคเวทสัมหิตา

ส่วนภาษาสันสกฤตแบบแผน เป็นภาษาที่ได้รับการพัฒนามาจากภาษาสันสกฤตพระเวทมาอีกต่อหนึ่ง มีการตั้งกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ไว้อย่างชัดเจน และเป็นระบบที่สุด โดยนักไวยากรณ์ที่ชาวอินเดียและชาวโลกยกย่องว่าเก่งที่สุด ฉลาดที่สุดเท่าที่มนุษยชาติเคยมีมา ท่านชื่อปาณินิ (Pāṇini) ภาษาสันสกฤตแบบแผนนี้เป็นภาษาของวรรณกรรมที่สำคัญ ๆ ของอินเดีย เช่น มหากาพย์รามายณะ มหากาพย์มหาภารตะ และวรรณกรรมในยุคหลัง ๆ เช่น ศกุนตลา เมฆุต เป็นต้น⁴

⁴ผู้สนใจประวัติวรรณคดีสันสกฤตอย่างละเอียด สามารถศึกษาได้จากหนังสือ ประวัติวรรณคดีสันสกฤต ของ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.จำลอง สารพัดนึก. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

1.4 การใช้อักษรเทวนาครีและอักษรโรมันแบบคู่ขนาน (Dual Track)

ในสมัยที่จักรวรรดิอังกฤษปกครองประเทศอินเดีย ชาวอังกฤษนิยมศึกษาวัฒนธรรมอินเดีย เพื่อให้รู้ซึ่ง เข้าใจและเข้าถึงจิตใจของชาวอินเดีย สื่อที่จะนำไปเข้าใจชาวอินเดียอย่างลึกซึ้งก็คือ ภาษาสันสกฤต แต่ชาวอังกฤษนิยมถ่ายถอดภาษาสันสกฤตที่เขียนไว้ด้วยอักษรเทวนาครีเป็นอักษรโรมันที่ใช้กันอยู่ทั่วยุโรป นักวิชาการชาวอินเดียบางกลุ่ม เห็นว่าการศึกษาภาษาสันสกฤตด้วยอักษรโรมันจะทำให้เสียงภาษาสันสกฤตเพี้ยนไป จึงได้กล่าวเปรียบเปรยเป็นภาษาสันสกฤต ถึงการที่ชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษได้ศึกษาวรรณกรรมภาษาสันสกฤตโดยใช้อักษรโรมัน (Romanized Scripts) ไม่ใช้อักษรเทวนาครี ไว้อย่างเจ็บแสบว่า

na hi pūtam syād go-ksīram śva-dṛtau dhṛtam

Let not cow's milk be polluted by being put into a dog's skin.⁵

คำแปล “อย่าให้น้ำนมโคปนเปื้อน (เน่าเสีย) เพราะถูกเก็บไว้ในหนังสุนัขเลย”

แต่ท่านเซอร์โมเนีย วิลเลียม นักปราชญ์ด้านสันสกฤต ชาวอังกฤษก็ไม่ใส่ใจและพยายามชี้ให้เห็นว่า อักษรเทวนาครี ที่นักปราชญ์ชาวอินเดียถือว่าเป็นอักษรสวรรค์ (Divine Scripts) นั้นที่แท้ก็มีที่มาหรือพัฒนาการมาจากอักษรโบราณ คือ อักษรพราหมี ที่ใช้ในจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ไม่ใช่เทพ เทวดาองค์ใดสร้างไว้เลย ดังนั้นชาวตะวันตกก็มีสิทธิ์ที่จะศึกษาภาษาสันสกฤตโดยใช้อักษรโรมัน

เราคนไทยในฐานะนักศึกษารายวิชาภาษาสันสกฤต จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองที่ปนมากับวิชาการเช่นนี้ เพียงแต่เราจะมาทำความเข้าใจเรื่องความจำเป็นในการใช้อักษรเทวนาครีและอักษรโรมันในการศึกษาภาษาสันสกฤตเท่านั้น

ปรมาจารย์ด้านสันสกฤตศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า การใช้อักษรเทวนาครีในการเรียนการสอนภาษาสันสกฤตนั้น ไม่ควรเน้นมากในตอนต้น ๆ เพราะจะทำให้นักศึกษาหวั่นไหวพะวงหลังกับตัวหนังสือเทวนาครี ควรใช้อักษรโรมันให้มาก โดยเฉพาะในการอธิบายกฎสนธิ หากใช้อักษรโรมันจะทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่าอักษรเทวนาครี แต่อย่างไรก็ตาม เราจะไม่ทิ้งหรือเน้นหนักไปทางใดทางหนึ่ง เราจะเรียนไปในลักษณะคู่ขนาน คือ ใช้รูปอักษรทั้งสองชนิดไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์ทั้งสองส่วน สามารถเรียนรู้และเขียนอักษรทั้งสองชนิดได้ ส่วนอักษรไทยนั้นค่อนข้างยุ่งยากในการถ่ายถอด (Transliteration) ในหนังสือเล่มนี้จึงไม่ใช้มากนัก ถึงกระนั้นผู้ศึกษาก็จำต้องปริวรรตอักษรเทวนาครีและอักษรโรมันเป็นอักษรไทยได้

⁵Sir Monier Monier Williams. Sanskrit – English Dictionary. Third edition. (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1988) p.xxii

1.5 วิธีการเขียนอักษรเทวนาครี

อักษรที่ใช้ในการบันทึกภาษาสันสกฤต คือ อักษรเทวนาครี (อ่านว่า เท-วะ-นา-คะ-รี) หมายถึง อักษรที่ใช้กันอยู่ในเมืองเวทดาหรือสรวงสวรรค์ มาจากสองคำรวมกัน คือ เทว แปลว่า เทพ หรือ เทวดา กับคำว่า นาครี เป็นคำคุณศัพท์ที่มาจากคำเดิมว่า นคร หมายถึง เมือง, พระนคร เมื่อนำมาขยายคำว่า อักษร (लिपि) ซึ่งเป็นเพศหญิง จึงกลายเป็น นาครี มีที่มาจากความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่า อักษรเทวนาครีนี้ไม่ใช่ผลงานของมนุษย์แต่ใช้กันในสรวงสวรรค์ (ข้อสังเกต คนอินเดียโบราณมักยกสิ่งดี ๆ ที่เป็นผลงานชั้นยอดของมนุษย์ให้เหล่าทวยเทพเสียหายหมด คล้าย ๆ กับมองว่ามนุษย์เดินดินสร้างสิ่งดี ๆ เช่นนี้ไม่ได้ ต้องเป็นผลงานของเทพเท่านั้น หรือในมุมกลับกัน หากใครที่มีความรู้ ความสามารถในระดับอัจฉริยะก็จะได้รับยกย่องประดุจเทพ)

อักษรเทวนาครี แบ่งตามเสียงภาษาสันสกฤต เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สระ กับพยัญชนะ โดยแบ่งเป็น สระ 14 ตัว (ปัจจุบันใช้จริงเพียง 13 ตัว) พยัญชนะ 33 ตัว (รวมกับเสียง อัม am และ อะ ah เป็น 35 ตัว)

1.6 สระ (Vowel)

การเขียนสระอักษรเทวนาครี มีวิธีการเขียนอยู่ 2 แบบ คือ แบบแรก เราเรียกว่า สระลอย (สระเต็มรูป) และแบบหลัง เราเรียกว่า สระจม (สระลดรูป) สระลอยใช้เขียนเมื่อคำนั้น ๆ มีสระขึ้นต้น ส่วนสระจมใช้เขียนเมื่อประสมกับตัวพยัญชนะ **สระลอยและสระจม** มีดังนี้

ไทย/โรมัน	สระลอย	สระจม	ไทย/โรมัน	สระลอย	สระจม
อ a	अ*	-	อา ā	आ	-।
อิ i	इ	ि	อี ī	ई	ी
อุ u	उ	ु	อู ū	ऊ	ू
ฤ r	ऋ	ृ	ฤ ṛ	ऌ	ॄ
ฌ ḷ	ऌ	ॄ	-	-	-
เอ e	ए	े	ไอ ai	ऐ	ै
โอ o	ओ	ो	เอา au	औ	ौ

หมายเหตุ : (*) สระ อ a अ ไม่มีรูปสระจม ดังนั้น เมื่อประสมกับพยัญชนะใดก็ตาม สระนี้จึงไม่ปรากฏรูป

แบบฝึกเขียนสระลघ

a	अ ॐ उ उ अ अ अ अ	
ā	आ अ आ आ आ आ	
i	इ इ इ इ इ इ इ इ	
ī	ई ई ई ई ई ई ई ई	
u	उ उ उ उ उ उ उ उ	
ū	ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ	
r	ऋ ऋ ऋ ऋ ऋ	
r̄	ॠ ॠ ॠ ॠ ॠ	
l	ऌ ऌ ऌ ऌ ऌ	
e	ए ए ए ए ए ए ए ए	
ai	ऐ ऐ ऐ ऐ ऐ ऐ ऐ ऐ	
o	अ आ आ आ आ आ आ आ	
au	अ ओ ओ ओ ओ ओ ओ ओ	

1.7 พยัญชนะ (Consonant)

การเขียนพยัญชนะอักษรเทวนาครี มีวิธีเขียน 3 แบบ คือ (1) พยัญชนะเต็มรูป ใช้สำหรับผสมกับสระ (2) พยัญชนะลดรูป ใช้สำหรับเป็นตัวสะกด (3) พยัญชนะสังยุคหรือพยัญชนะซ้อน ใช้สำหรับคำที่มีพยัญชนะซ้อนกันหลายตัว

ในภาษาสันสกฤต พยัญชนะมี 33 ตัว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ พยัญชนะวรรค และ พยัญชนะเศษวรรค พยัญชนะส่วนใหญ่เขียนได้ทั้งเต็มรูปและลดรูป แต่ก็มีบางตัวที่เขียนลดรูปไม่ได้

Sanskrit Tip 2

การเขียนพยัญชนะภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครีนั้น ถ้าเราเขียนพยัญชนะเต็มตัว นั้นหมายความว่าพยัญชนะตัวนั้น ๆ มีสระ **अ** ประสมอยู่แล้ว เช่น **क** = ka (ก) แต่ถ้าต้องการเขียนพยัญชนะเต็มตัวโดยไม่ให้มีสระใดประสมอยู่ เราต้องเติมเครื่องหมายที่เรียกว่า **विराम** คือ **्** ที่ใต้พยัญชนะเต็มตัวนั้น ๆ ทำให้พยัญชนะตัวนั้น ไม่มีสระประสมอยู่ เช่น **क्** - k (ก) ออกเสียงว่า เกอะ หรือ กิ (แบบไม่เต็มเสียง)

พยัญชนะวรรค ได้แก่ พยัญชนะที่มีฐานที่เกิดเสียงอยู่ในพวกเดียวกัน มี 5 วรรค แต่ละวรรคมี 5 ตัว รวมทั้งหมด 25 ตัว ดังนี้

วรรค ก เป็น กัณฐะ (เกิดที่ลำคอ)

	ก	ข	ค	ง	จ	झ	ञ
พยัญชนะเต็มรูป	क	ख	क	ग	घ	ङ	ञ
พยัญชนะลดรูป	क्	ख्	क	ग्	घ	-	-

ka	क क क क क क क क	_____
kha	ख ख ख ख ख ख ख ख	_____
ga	ग ग ग ग ग ग ग ग	_____
gha	घ घ घ घ घ घ घ घ	_____
ṅa	ङ ङ ङ ङ ङ ङ ङ ङ	_____

वर्णक ज् เป็น ตาลัप्पยะ (เกิดที่เพดาน)

	ज् c	ञ् ch	ज् j	झ् jh	ण् ñ
พยัญชนะเต็มรูป	च्	च्	ज्	झ्	ण्
พยัญชนะลดรูป	च	-	ज	झ	ण

ca	च=चचचि चच	_____
cha	च"छच छच	_____
ja	ज०जजि जिज	_____
jha	झइझ झझ	_____
ña	ण०ण णिण	_____

वर्णक ण् เป็น มุรฉันยะ (เกิดที่ปุ่มเหงือก)

	ण् t	ठ् th	ड् d	ढ् dh	ण् n
พยัญชนะเต็มรูป	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्
พยัญชนะลดรูป	-	-	-	-	ण

ṭa	ट'टट टट	_____
ṭha	ठ'ठठ ठठ	_____
ḍa	ड'डड डड	_____
ḍha	ढ'ढढ ढढ	_____
ṇa	ण०ण णिण	_____

वर्णक त् เป็น ทันตยะ (เกิดที่ฟัน)

	त् t	थ् th	द d	ध् dh	न n
พยัญชนะเต็มรูป	त्	थ्	द	ध्	न
พยัญชนะลดรูป	त	थ	-	ध	न

ta	तत्ततै तत्	
tha	थथथथ थथ	
da	दददद दद	
dha	धधधध धध	
na	नन्ननै नन	

वर्णक प् เป็น โขษฐยะ (เกิดที่ริมฝีปาก)

	प् p	फ् ph	ब् b	भ् bh	म् m
พยัญชนะเต็มรูป	प्	फ्	ब्	भ्	म्
พยัญชนะลดรูป	प	फ	ब	भ	म

pa	पपपप पप	
pha	फफफफ फफ	
ba	बबबब बब	
bha	भभभभ भभ	
ma	मममम मम	

พยัญชนะเศษวรรค ได้แก่ พยัญชนะที่เหลือจากพยัญชนะวรรค ซึ่งมีฐานที่เกิดเสียงไม่อยู่ในพวกเดียวกัน มีทั้งหมด 8 ตัว คือ

เศษวรรค

	ย y	ร r	ล l	ว v
พยัญชนะเต็มรูป	य्	र्	ल्	व्
พยัญชนะลดรูป	ः	-	ल्	व

ya	य॑ य॒ य॒ य॒ य॒ य॒ य॒	_____
ra	र॑ र॒ र॒ र॒ र॒ र॒	_____
la	ल॑ ल॒ ल॒ ल॒ ल॒ ल॒	_____
va	व॑ व॒ व॒ व॒ व॒ व॒	_____

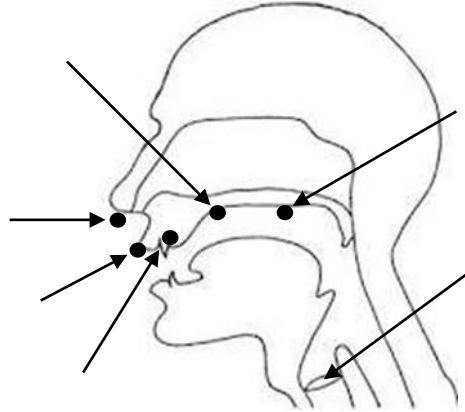
เศษวรรค

	ศ ś	ษ ṣ	ส s	ห h
พยัญชนะเต็มรูป	श्, ष	ष्	स्	ह्
พยัญชนะลดรูป	ः, ष	ष	स्	-

śa	श॑ श॒ श॒ श॒ श॒ श॒	_____
ṣa	ष॑ ष॒ ष॒ ष॒ ष॒	_____
sa	स॑ स॒ स॒ स॒ स॒ स॒	_____
ha	ह॑ ह॒ ह॒ ह॒ ह॒	_____

แต่ละตัวมีฐานเกิดเสียง ดังนี้

- ย เป็น ตาลัพยะ (เกิดที่เพดาน)
- ร เป็น มุรฉันยะ (เกิดที่ปุ่มเหงือก)
- ล เป็น ทันตยะ (เกิดที่ฟัน)
- ว เป็น ทันโตษฐยะ (เกิดที่ฟันและริมฝีปาก)
- ศ เป็น ตาลัพยะ (เกิดที่เพดาน)
- ษ เป็น มุรฉันยะ (เกิดที่ปุ่มเหงือก)
- ส เป็น ทันตยะ (เกิดที่ฟัน)
- ห เป็น กัณฐยะ (เกิดที่คอ)

Sanskrit Tip 3

การเขียนพยัญชนะภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครีแบบครึ่งตัว มีเทคนิควิธีการเขียนที่สังเกตได้ คือ หากตัวพยัญชนะนั้นมีขีดอยู่ท้าย เช่น ख - kha ก็ให้ตัด 1 ที่ท้ายออกเสีย เป็น ख - kh ก็จะกลายเป็นพยัญชนะครึ่งตัวทันที (เพราะถูกตัดท้ายนั่นเอง)

แต่สำหรับพยัญชนะที่เขียนแล้วต้องมีการโค้งหรือคล้ายวงกลม มักจะไม่มีกรเขียนครึ่งตัว เช่น พยัญชนะวรรณค ॠ

1.8 ลักษณะเสียงของพยัญชนะ

พยัญชนะวรรณคทั้ง 33 ตัว นอกจากแบ่งเป็นพยัญชนะวรรณคและเศษวรรณค ตามฐานที่เกิดเสียงแล้ว ยังแบ่งตามลักษณะการออกเสียงได้อีก ดังนี้

- 1) **พยัญชนะอโฆษะ (voiceless)** คือพยัญชนะที่ไม่มีเสียงไม่ก้อง ได้แก่ พยัญชนะตัวที่ 1, 2 ของวรรณคทั้ง 5 และพยัญชนะอวรรณคที่เป็นอูษมัน (sibilant) ได้แก่ ศ ษ ส
- 2) **พยัญชนะโฆษะ (voiced)** คือพยัญชนะที่มีเสียงก้อง ได้แก่ พยัญชนะตัวที่ 3, 4, 5 ของวรรณคทั้ง 5 และพยัญชนะอวรรณคที่เป็นอรรธสระ 4 ตัว ได้แก่ ย ร ล ฤ รวมทั้ง ห ด้วย
- 3) **พยัญชนะนาสิกย (nasal)** คือพยัญชนะที่มีเสียงขึ้นจมูก ได้แก่ พยัญชนะที่สุตวรรณคของวรรณคทั้ง 5
- 4) **พยัญชนะอรรธสระ (semivowel)** คือพยัญชนะที่มีเสียงกึ่งสระ โดยมีสระเป็นเสียงเนื่องคู่กันไป คือ ย กับ สระ อิ, ร กับ สระ ฤ, ล กับ สระ ॠ และ ฤ กับ สระ ॡ
- 5) **พยัญชนะอูษมัน (sibilant)** คือพยัญชนะที่มีเสียงเสียดแทรกเหมือนเสียงไอน้ำออกมาตามฟัน ได้แก่ พยัญชนะอวรรณค คือ ศ ษ ส

Sanskrit Tip 4

เมื่อต้องการทราบพยัญชนะที่เป็นอโฆษะ และโฆษะ เพื่อประโยชน์ในการทำสนธิวิธีง่าย ๆ คือ จำเฉพาะ “อโฆษะ” 13 ตัว คือ พยัญชนะต้น 2 ตัวแรกของ 5 วรรค ได้แก่ ก ข, จ ฉ, ฎ, ฏ, จ, ต, ถ และ ป, ผ รวม 10 ตัว รวมกับอีก 3 ตัว คือ ศ, ษ, ส เป็น 13 ตัว = อโฆษะ ส่วนที่เหลือทั้งหมดเป็นโฆษะ (รวมสระทั้งหมดด้วย) ดังนั้น จึงได้สูตร **อโฆษะ = 13**
ส่วน **โฆษะ = -13** นั่นเอง

ตารางสรูปฐานกรณ์

ลักษณะเสียง ฐาน	อโฆษะ		โฆษะ						
	พยัญชนะวรรค					อวรรค	สัทธ สระ	สังยุค สระ	
	สถิต	อนิต	สถิต	อนิต	นาสิก				
กัณฐะ คอ Guttural	क्	ख्	ग्	घ्	ङ्	ह्		अ आ	ए ऐ ओ औ e ai
तालु เพดาน Palatal	च्	छ्	ज्	झ्	ञ्	य्	श्*	इ ई	
मूर्धन्य ปุ่มเหงือก Lingual	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्	र	ष*	ऋ ॠ	
तन्त्र ฟัน Dental	त्	थ्	द	ध	न	ल्	स्*	ऌ ॡ	
ओष्ठ ริมฝีปาก Labial	प्	फ्	ब्	भ	म्			उ ऊ	
तन्त्र+ओष्ठ ฟัน+ริมฝีปาก Dental+Labial						व्		वृ ॠ व	

*พยัญชนะอูष्มัน (sibilants) คือพยัญชนะที่มีเสียงเสียดแทรกเหมือนเสียงไอน้ำออกมาตามฟัน เป็นอโฆษะ

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

1.9 การประสมอักษร (พยัญชนะกับสระ)

เนื่องจากพยัญชนะทุกตัวออกเสียงเองไม่ได้ (Mute) ดังนั้น ถ้าต้องการให้พยัญชนะออกเสียงได้จะต้องนำสระมาประสม ตัวอย่างเช่น

อักษรไทย	อักษรโรมัน	อักษรเทวนาครี
ค + อ = ค	g + a = ga	ग + अ = ग
ค + อา = คา	g + ā = gā	ग + आ = गा
ค + อิ = คิ	g + i = gi	ग + इ = गि
ค + อี = คี	g + ī = gī	ग + ई = गी
ค + อุ = คุ	g + u = gu	ग + उ = गु
ค + อู = คู	g + ū = gū	ग + ऊ = गू
ค + ฤ = คฤ	g + r = gr	ग + ऋ = गृ
ค + ฤ = คฤ	g + r̄ = gr̄	ग + ॠ = गृ
ค + ฌ = คฌ	g + ṛ = gṛ	ग + ॠ = गृ
ค + อเ = เค	g + e = ge	ग + ए = गे
ค + ไอ = ไค	g + ai = gai	ग + ऐ = गै
ค + โอ = โค	g + o = go	ग + ओ = गो
ค + เอา = คา	g + au = gau	ग + औ = गौ

หมายเหตุ พยัญชนะอื่น ๆ เมื่อประสมกับสระก็เทียบได้กับตัวอย่างข้างต้นนี้

Sanskrit Tip 5

ฐาน หมายถึงตำแหน่งในช่องปากซึ่งเคลื่อนที่ไม่ได้ในการออกเสียง เป็นตำแหน่งที่เกิดของเสียง ได้แก่ ริมฝีปากบน ฟันบน เพดานแข็ง เพดานอ่อน ลิ้นไก่ ผนังคอ เป็นต้น
 กรณ หมายถึงอวัยวะที่เคลื่อนไปประดิษฐานเมื่อเปล่งเสียง ได้แก่ ริมฝีปากล่าง ฟันล่าง และลิ้น

1.10 พยัญชนะสังยุคหรือพยัญชนะซ้อน

พยัญชนะสังยุค ได้แก่ พยัญชนะที่เขียนซ้อนกันตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไปไม่มีสระคั่น ในอดีตเมื่อยังไม่มีพิมพ์ดีดหรือแบบอักษรใช้อย่างปัจจุบัน นักปราชญ์สมัยโบราณได้ใช้อักษรเทวนาครีบันทึกรากศัพท์ต่าง ๆ ด้วยลายมือ ดังนั้นจึงไม่มีแบบแผนการเขียนที่แน่นอนเพราะแต่ละคนก็เขียนไปตามความถนัดของตนเอง พยัญชนะส่วนใหญ่เขียนได้ทั้งเต็มรูปและลดรูป แต่ก็มีบางตัวที่เขียนลดรูปไม่ได้ซึ่งมีวิธีเขียนหลายอย่าง ในเบื้องต้นมีวิธีเขียนดังนี้

- 1) เขียนซ้อนกันข้างบนกับข้างล่าง เช่น กก kka = क्क ทธ ddha = द्ध
- 2) เขียนเรียงกัน เช่น ณฑ nda = ण्ड มป mpa = म्प
- 3) ใช้อักษรพิเศษ เช่น กษ kṣa = क्ष ชย jña = ज्ञ
 สตร stra = स्त्र กต kta = क्त

ตัวอย่างการเขียนพยัญชนะสังยุค ดังนี้ (ไม่จำเป็นต้องจำทั้งหมด)

ก		ก		ข	
กก	क्क kka	กม	कम kma	ขย	ख्य khya
กข	क्ख kkha	กย	क्य kya	ขร	ख्र khra
กจ	क्च kca	กร	कर kra	ค	
กณ	क्ण kṇa	กรย	क्य krya	คย	क्य gya
กต	क्त kta	กล	क्ल kla	คร	ग्र gra
กตย	क्त्य ktya	กว	क्व kva	ครย	ग्र्य grya
กตร	क्त्र ktra	กวย	क्य kvya	ฆ	
กตรย	क्त्र्य ktrya	กษ	क्ष kṣa	ฆน	घ्न gghna
กตว	क्तव ktva	กษม	क्षम kṣma	ฆม	घ्नम gghma
กน	क्न kna	กษว	क्षव kṣva	ฆย	घ्न्य gghya
กนย	क्य knya	กษย	क्ष्य kṣya	ฆร	घ्न्र gghra

ง					
งก	ङ्क ṅka	งข	ङ्ख ṅkha	งฆ	ङ्घ ṅgha
งกต	ङ्क्त ṅkta	งค	ङ्क ṅga	งฆร	ङ्घ्र ṅghra
งกษ	ङ्कष ṅkṣa	งคร	ङ्क ṅgra	งย	ङ्घ्य ṅghya

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

च		
च	च	cca
चञ	चञ	ccha
चञ्च	चञ्च	cchra
चण	चण	cña
ञ		
ञ	ञ	chya
ञञ	ञञ	chra
ज		
ज	ज	jja
जञ	जञ	jjha
जञ्च	जञ्च	jjhña

ञ		
ञ	ञ	jña
ञञ	ञञ	jñya
ञञ्च	ञञ्च	jra
ण		
ण	ण	ñca
णञ	णञ	ñcha
णञ्च	णञ्च	ñja
णञ्चञ	णञ्चञ	ñjya
ट		
ट	ट	tta
टञ	टञ	tña

ठ		
ठ	ठ	thya
ठञ	ठञ	tñra
ण		
ण	ण	dga
णञ	णञ	dda
णञ्च	णञ्च	ddha
णञ्चञ	णञ्चञ	dbha
णञ्चञञ	णञ्चञञ	dva
ध		
ध	ध	dhya
धञ	धञ	dhva

ण		
ण	ण	ṇa
णञ	णञ	ṇtha
णञ्च	णञ्च	ṇra
णञ्चञ	णञ्चञ	ṇdya
णञ्चञञ	णञ्चञञ	ṇdra
णञ्चञञञ	णञ्चञञञ	ṇdha
णञ्चञञञञ	णञ्चञञञञ	ṇṇa
ट		
ट	ट	tka
टञ	टञ	tkra
टञ्च	टञ्च	tta

ण		
ण	ण	tta
णञ	णञ	ttya
णञ्च	णञ्च	ttra
णञ्चञ	णञ्चञ	ttva
णञ्चञञ	णञ्चञञ	tna
णञ्चञञञ	णञ्चञञञ	tnya
णञ्चञञञञ	णञ्चञञञञ	tpra
णञ्च	णञ्च	tya
णञ	णञ	tra
णञ्चञ	णञ्चञ	trya
णञ्चञञ	णञ्चञञ	tsna

ण		
ण	ण	thma
णञ	णञ	thya
ण		
ण	ण	dga
णञ	णञ	dgha
णञ्च	णञ्च	dda
णञ्चञ	णञ्चञ	ddha
णञ्चञञ	णञ्चञञ	dba
णञ्चञञञ	णञ्चञञञ	dbha
णञ्च	णञ्च	dya
णञ	णञ	dva

ढ		
ढुढ	धु	dhna
ढु	ध	dhra
ढुध	धुय	dhrya
ढुव	धुव	dhva
न		
नुढ	नुत	nta
नुढध	नुत्य	ntyā
नुढरु	नुत्र	ntra
नुढ	नुद	nda
नुढरु	नुदरु	ndra
नुढ	नुध	ndha

न		
नुढरु	नुध	ndhra
नुढ	नुन नु	nna
नुढरु	नुनरु	npra
प		
पुढ	पु	pta
पुढध	पुय	ptya
पुढ	पुन	pna
पुप	पुप	ppa
पुरु	पुनरु	pra
पुल	पुलु	pla
पुलरु	पुलरुव	psva

व		
वुढ	वुध	bgha
वुढ	वुध	bdha
वुढ	वुन	bna
वुढ	वुन	bbha
वुढरु	वुनरु	bra
भ		
भुढ	भुन	bhna
भुढरु	भुनरु	bhpra
भुढ	भुन	bhna
भुढरु	भुनरु	bhra
भुढ	भुव	bhva

म		
मुढ	मुन	mna
मुढरु	मुनरु	mpra
मुढ	मुन	mbha
मुढ	मुन	mma
मुढध	मुन्य	mya
मुढरु	मुनरु	mra
मुढ	मुलु	mla
ल		
लुढ	लुक	lka
लुढ	लु लु	lla
लुढ	लुव	lva
लुढ	लुह	lha

व		
वुढ	वुन	vna
वुढध	वुन्य	vya
वुढरु	वुनरु	vra
वुढ	वुव	vva
श		
शुढ	शुन	śca
शुढध	शुन्य	ścyā
शुढ	शुन	śna
शुढरु	शुनरु	śra
शुढध	शुन्य	śrya
शुढ	शलु	śla
शुढ	शुव	śva

ष		
शुढु	शुध	ṣṭa
शुढुध	शुधु	ṣṭyā
शुढु	शुध	ṣṭha
स		
शुढरु	शुन	stra
शुढ	शुन	sna
ह		
हुढ	हुन	hṇa
हुढ	हुन	hna
हुढ	हुन	hma
हुढध	हुन्य	hya
हुढ	हुव	hva

1.11 เครื่องหมายและอักษรพิเศษ

1. อนุสวาระ (◌ं) คือเครื่องหมายจันทรพินทุ หรือ วงกลมเหนือตัวอักษร ตรงกับนิคคหิต หรืออนุสวารในบาลี แปลว่าไปตามสระ

*อนุสวาระออกเสียงเป็นพยัญชนะที่สุตวรรคคือนาสิกข์ของพยัญชนะต่อจากตนเสมอ

2. อวัครหะ (S) คือเครื่องหมายคล้ายตัว S ในภาษาอังกฤษ เขียนไว้ระหว่างศัพท์ทั้งสองที่สนิทกัน ใช้แทน a (และ ā) ในฐานะเช่นนี้ คือ a อยู่หลัง e, o หรือ as ลบ a ศัพท์หลังเสียแล้วใช้เครื่องหมายอวัครหะแทน ส่วน as ให้เปลี่ยนเป็น o เช่น

वृक्षे अद्य = वृक्षेद्य vṛkṣe adya = vṛkṣe'dya वृक्षेषु अद्य = वृक्षेषुद्य
देवस् अत्र = देवोऽत्र devas atra = devo'tra तेषु अत्र = तेवोऽत्र

3. วิจารณ์ (◌ँ) คือเครื่องหมายขีดทแยงลงที่ได้พยัญชนะที่ไม่ได้ออกเสียง (ดู Sanskrit Tip 2)

4. วิจารณ์ (-ः) คือเครื่องหมายจุดคู่ (อักษรไทยใช้วิจารณ์ -ะ) แปลว่ากระโหลกกลมออก ทำเสียงกระแทกออกเสียงหนัก (ชนิด) เกิดจากการแปลงของ स् (s) และ र् (r) เช่น

देवस् เป็น देवः devas เป็น devaḥ तेषु เป็น तेषः

5. र् เป็นอักษรที่มีการเขียนเป็นพิเศษ เมื่อเขียนผสมกับสระและควบกล้ำพยัญชนะตัวอื่น ๆ จะมีรูปเขียน 3 ชนิด คือ

1) र् = r (ร) **ธรรมดา** ใช้ในกรณีที่ r ผสมกับสระทั่วไป

เช่น राम = rāma (ราม) พระราม
रक्षति = rakṣati (รกษติ) เขาปกป้องรักษา

2) ◌- = r (ร) **ควบกล้ำ** ใช้ในกรณีที่ r ออกเสียงควบกล้ำกับพยัญชนะทั่วไป โดยมีพยัญชนะอยู่ข้างหน้าติดกับ r และมีสระตามหลังมาติดกับ r

เช่น ग्राम = grāma (กราม) หมู่บ้าน
स्त्री = strī (สตรี) ผู้หญิง

3) ◌ँ = r (ร) **เรพะ** ใช้ในกรณีที่ r มีสระอยู่ข้างหน้าติดกับ r และมีพยัญชนะตามหลังมาติดกับ r ในการเขียนอักษรเทวนาครี เรพะจะเขียนไว้บนตัวอักษรเต็มรูปที่ออกเสียงตามหลังมันเสมอ

เช่น तर्क = tarka (ตรุก) ตรรกะ, ความสงสัย, วิธีหาเหตุผล
धर्म = dharma (ธรรม) ธรรมะ, หน้าที่, ธรรมชาติ
सर्व = sarva (สรุว) ทุกอย่าง, ทั้งหมด

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

Sanskrit Tip 6

หากเราอยากทราบว่าควรเขียน **r** แบบใดใน 3 แบบนั้น มีวิธีสังเกตง่าย ๆ ดังนี้

1. สระ + r + สระ (หน้า r มีสระติดกับ r หลังก็มีสระติด) = **r** ธรรมดา เช่น
tārā = तारा ดวงดาว = **r** ธรรมดา (ā + r + ā)
2. พยัญชนะ + r + สระ (หน้า r มีพยัญชนะติดกับ r หลังก็มีสระติด) = **r** ควบกล้ำ เช่น
prajā = प्रजा ประชาชน = **r** ควบกล้ำ (p + r + a)
3. สระ + r + พยัญชนะ (หน้า r มีสระติดกับ r หลังก็มีพยัญชนะติด) = **r** เรพะ เช่น
dharma = धर्म ธรรมะ, หน้าที่ = **r** เรพะ (a + r + m)

1.12 รูปอักษรพิเศษ ที่เกิดจากพยัญชนะประสมสระ

र् เป็นอักษรที่มีการเขียนเป็นพิเศษ เมื่อเขียนผสมกับสระ उ, ऊ (u, ū) จะได้รูป ดังนี้

1. रु = r + u เช่น चारु = งดงาม
2. रू = r + ū เช่น रूपम् = รูป

र्ห เป็นอักษรที่มีการเขียนเป็นพิเศษ เมื่อเขียนผสมกับสระ ऋ (ṛ) จะได้รูปเป็น

हृ (h + ṛ = hr) เช่น คำว่า हृदय hrdaya = หัวใจ

***** จบ บทที่ 1 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 1

การฝึกเขียนอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน

1. จงหัดฝึกเขียนอักษรเทวนาครี ตามแบบที่ให้ไว้อย่างน้อย 5 จบ

สระลอม

a अ ॐ अ अ अ अ

ā आ अ आ आ आ

i इ इ इ इ इ इ

ī ई ई ई ई ई ई

u उ उ उ उ उ उ

ū ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ ऊ

r ऋ ऋ ॠ ॠ

ṛ ॠ ॠ ॠ ॠ

l ल ल ल ल

e ए ए ए ए

ai ऐ ऐ ऐ ऐ

o अ आ ओ ओ ओ

au अ ओ औ औ औ

พยัญชนะเต็มตัว

ka क क् क क के क क

kha ख ख् ख ख खे ख ख

ga ग ग् ग ग गे ग ग

gha घ घ् घ घ घे घ घ

na न न् न न ने न न

ca च च् च च चे च च

cha छ छ् छ छ छे छ छ

ja ज ज् ज ज जे ज ज

jha झ झ् झ झ ज्ञे झ झ

ña ञ ञ् ञ ञ ञे ञ ञ

ṭa ट ट् ट ट टे ट ट

ṭha ठ ठ् ठ ठ ठे ठ ठ

ḍa ढ ढ् ढ ढ ढे ढ ढ

พยางค์สระเต็มตัว (ต่อ)

dha	ढ ढ ढ ढ ढ	
ṇa	ण ण ण ण ण	
ta	त त त त त	
tha	थ थ थ थ थ	
da	द द द द द	
dha	ध ध ध ध ध	
na	न न न न न	
pa	प प प प प	
pha	फ फ फ फ फ	
ba	ब ब ब ब ब	
bha	भ भ भ भ भ	
ma	म म म म म	

पय्युञ्जनेतेमत्तुव (तुतु)

ya

य॒ य॑ य॒ य॑ य॒ य॑

ra

र॒ र॑ र॒ र॑ र॒ र॑

la

ल॒ ल॑ ल॒ ल॑ ल॒ ल॑

va

व॒ व॑ व॒ व॑ व॒ व॑

śa

श॒ श॑ श॒ श॑ श॒ श॑

ṣa

ष॒ ष॑ ष॒ ष॑ ष॒ ष॑

sa

स॒ स॑ स॒ स॑ स॒ स॑

ha

ह॒ ह॑ ह॒ ह॑ ह॒ ह॑

kṣa

क्ष॒ क्ष॑ क्ष॒ क्ष॑ क्ष॒ क्ष॑

अक्षरतुतु

ru

रु॒ रु॑ रु॒ रु॑ रु॒ रु॑

rū

रू॒ रू॑ रू॒ रू॑ रू॒ रू॑

hṛ

हृ॒ हृ॑ हृ॒ हृ॑ हृ॒ हृ॑

2. จงปริวรรตอักษรเทวนาครีต่อไปนี้เป็นอักษรโรมัน

बु	_____	ब	_____
बा	_____	बि	_____
बी	_____	बु	_____
बू	_____	बु	_____
बु	_____	बु	_____
ब	_____	ब	_____
बी	_____	बी	_____

3. จงปริวรรตอักษรไทยต่อไปนี้เป็นอักษรโรมันและเทวนาครี (คำละ 5 จพ)

ท	_____	ท	_____
ทา	_____	ทิ	_____
ที	_____	ทุ	_____
ทู	_____	ทู	_____
ทู	_____	ทู	_____
เท	_____	ไท	_____
โท	_____	เทา	_____
ท	_____	ทะ	_____
วิษณุ	_____	คิ	_____

4. จงปริวรรตอักษรโรมันต่อไปนี้เป็นอักษรเทวนาครี

gaja	_____	veda	_____
vana	_____	dāna	_____
cora	_____	guha	_____
vāyu	_____	senā	_____
nṛpa	_____	putra	_____
buddha	_____	aśva	_____
devanāgarī	_____	kalyāṇānām	_____

5. จงเติมคำลงในช่องว่าง (จุดศัพท์แรกเป็นตัวตัวอย่าง)

वनं		तदा		अधुना
वन्	ผล		พาล	
मेघ		विष		पाप
	อุททิ		โกป	
अन्न		ऋषि		हरि
	เคารว		เนตุร	
काव्य		गुहस्थ		लाङ्गल
	คจจติ		เกษตุร	

6. จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 6.1 ภาษาสันสกฤต คืออะไร ? และมีความสำคัญอย่างไร ?
- 6.2 ภาษาสันสกฤตแบ่งเป็นกี่ประเภท ? ได้แก่อะไรบ้าง ?
- 6.3 เพราะเหตุใดในการเรียนภาษาสันสกฤต จึงต้องใช้อักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน ?
- 6.4 พยัญชนะในภาษาสันสกฤตที่ใช้ปัจจุบันมีกี่ตัว ? มีเหตุผลเช่นไร จึงจัดเป็นพยัญชนะวรรค และเศษวรรค ? พยัญชนะวรรค และเศษวรรคประกอบด้วยอะไรบ้าง ?
- 6.5 พยัญชนะอโฆษะ (voiceless) คือพยัญชนะเช่นไร ? มี..... ตัว คือ.....
- 6.6 เครื่องหมายวิราม มีรูปอักษรอย่างไร ? ในภาษาสันสกฤตใช้ในการณีเช่นใด ?
- 6.7 จงอธิบายวิธีเขียนสังยุคหรือพยัญชนะซ้อนว่ามีวิธีเขียนเช่นใดบ้าง ? (ยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายด้วย)

คำคม คารมสันสกฤต

विद्वान्प्रशस्यते लोके विद्वान्गच्छति गौरवम् ।

विद्यया लभ्यते सर्वं विद्या सर्वत्र पूज्यते ॥

vidvānpraśasyate loke vidvāngacchati gauravam

vidyayā labhyate sarvaṃ vidyā sarvatra pūjyate.

“ผู้รู้ย่อมถูกสรรเสริญในโลก ผู้รู้ย่อมถึงความเป็นผู้นำเคารพ
ทุกสิ่งย่อมถูกได้รับด้วยความรู้ ความรู้ย่อมถูกบูชาในทุกที่”

บทที่ 2
คำนามในภาษาสันสกฤต

ขอข่ายการศึกษา

1. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษา 4 ด้าน คือ อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์
ฉันทลักษณ์
2. คำนามในภาษาสันสกฤต 4 ประเภท คือ นามนุ อาชยาด อุปสรุค นิปาต
3. ส่วนประกอบของคำนาม 3 อย่าง คือ การันต์, ลิงค์ หรือเพศ และพจน์ ในภาษาสันสกฤต
4. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสรรพนาม
5. เรียนรู้คำศัพท์เบื้องต้นจากภาพ และทบทวนการถ่ายถอดอักษร

วัตถุประสงค์

1. เข้าใจโครงสร้างของภาษา
2. เข้าใจคำศัพท์ในภาษาสันสกฤตทั้ง 4 ประเภท คือ นามนุ อาชยาด อุปสรุค นิปาต
3. มีความรู้ความเข้าใจส่วนประกอบของคำนามในภาษาสันสกฤต
4. มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสรรพนาม
5. สามารถอ่านและปริวรรตหนังสือหรือคัมภีร์ที่เขียนด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมันได้

บทที่ 2

คำนามในภาษาสันสกฤต

2.1 โครงสร้างของภาษา

ในหนังสือไวยากรณ์เล่มนี้ จะศึกษาภาษาสันสกฤตตามแนวโครงสร้างของภาษาทั่วไป 4 ด้าน คือ

- 1) **อักขรวิธี** เราจะฝึกฝนการเขียนอักษรเทวนาครีควบคู่ไปกับอักษรโรมัน เพื่อใช้อ่านตำราภาษาสันสกฤตที่เกือบทั้งหมดพิมพ์ด้วยอักษรเทวนาครี
- 2) **วจีวิภาค** เราจะศึกษาส่วนประกอบต่าง ๆ ของภาษาสันสกฤต เช่น คำนาม คำกริยา ประกอบด้วยส่วนใดบ้าง เป็นต้น
- 3) **วากยสัมพันธ์** เราจะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำในแต่ละประโยค รวมไปถึงสำนวนต่าง ๆ ในภาษาสันสกฤต
- 4) **ฉันทลักษณ์** เราจะศึกษาวิธีการประพันธ์กาพย์ กลอนภาษาสันสกฤตเบื้องต้น โครงสร้างทั่วไปนี้ ช่วยให้เรากำหนด จดจำเป็นเค้าร่างเพื่อการศึกษาภาษาสันสกฤตให้ง่ายขึ้น

2.2 **ประเภทของคำศัพท์ในภาษาสันสกฤต** ตามตำรา นิรุกติศาสตร์ ของ ยาสกะ (อ่านว่า ยาส-กะ) ซึ่งตำรานี้จัดเป็นหนึ่งในหกของคำอธิบายพระเวทหรือที่เรียกว่า “เวทางคะ” คำศัพท์ในภาษาสันสกฤต สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- 1) **นามนุ (nāman)** หรือ กลุ่มคำนาม ประกอบด้วย คำนามทั่วไป คำสรรพนาม และคำขยาย (ในภาษาไทยเรียกว่า คำวิเศษณ์)
- 2) **อาขยาต (ākhyāta)** หรือ กลุ่มคำกริยาหลักในประโยค ซึ่งส่วนใหญ่มาจากรากศัพท์ หรือ ธาตุ (dhātu) ที่มีอยู่มากกว่า 2,200 ตัว
- 3) **อุปสรรค (upasarga)** หรือ อุปสรรค เป็นคำที่เพิ่มเข้าไปข้างหน้านาม หรือกริยาเพื่อให้ได้ความหมายใหม่ เช่น คำว่า อธิราช แปลว่า พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ คำอุปสรรคคือ อธิ ถูกเพิ่มเข้ามาหน้าคำว่า ราช ให้มีความหมายใหม่ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Prefix หมายถึงแทน upasarga
- 4) **นิปาท (nipāta)** คือ ศัพท์พิเศษที่ไม่ต้องมีการผัน (ตามปกติคำศัพท์ในภาษาสันสกฤตไม่ว่า นามหรือกริยา หากจะนำไปใช้ในประโยคได้ต้องผ่านการผันเสียก่อน) เช่น คำว่า จ (ca) แปลว่า และ ไม่ต้องมีการผันใด ๆ ทั้งสิ้นนำไปใช้ในประโยคได้เลย ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Indeclinables หมายถึงแทน nipāta (บางครั้งรวมถึง upasarga ด้วย)

เพื่อให้ง่ายในการศึกษาภาษาสันสกฤต เอกสารเล่มนี้จะมีสูตร จำนวนหนึ่งในบทต้น ๆ มาฝากให้ช่วยจำ ถือว่าเป็นความพยายามเดินตามท่านปรมาจารย์ ปาณินิ ผู้แต่งสูตร “อษฎฐายี” ไว้เพื่อช่วยต่อการเรียนภาษาสันสกฤตแบบแผน

สูตรที่ 1 = คำนามภาษาสันสกฤต มี 3 พจน์ 3 เพศ สังเกตได้ที่ท้ายคำ

2.3 คำนาม

คำนาม คือ คำที่เป็นชื่อของคน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ ก่อนการผันคำนาม มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 อย่าง คือ

- 1) **การันต์** คือ สระ หรือ พยัญชนะที่อยู่ท้ายของคำนามคำนั้น ๆ เช่น
राम rāma “พระราม” สระท้ายคือ a (สระอะ) จึงจัดเป็น a การันต์
गुरु guru “ครู” สระท้ายคือ u (สระอุ) จึงจัดเป็น u การันต์
वाच् vāc “คำพูด, วาจา” เสียงท้ายคือ c (จ) จึงจัดเป็น c พยัญชนะการันต์
- 2) **ลิงค์ หรือ เพศ** คำนามทุกคำต้องมีเพศประจำตัว บางคำก็มีสองเพศ เพื่อสะดวกในการนำไปผัน โดยภาษาสันสกฤตมีลิงค์ หรือ เพศ อยู่ 3 ชนิด คือ

2.1) **ปุงลิงค์ หรือ ปุลลิงค์⁶** คือ เพศชาย เช่น

राम “พระราม” จัดเป็นปุงลิงค์ เพศชาย ต้องนำไปผันในหมวดเพศชาย

2.2) **สตรีลิงค์** คือ เพศหญิง เช่น

सीता “นางสีตา” จัดเป็นสตรีลิงค์ เพศหญิง ต้องนำไปผันในหมวดเพศหญิง

2.3) **นปุงสกลิงค์** คือ ไม่มีเพศ เช่น

फल “ผลไม้” จัดเป็นนปุงสกลิงค์ ไม่มีเพศ ต้องนำไปผันในหมวดไม่มีเพศ

ข้อสังเกต คำนามใดเป็นลิงค์ใด นักไวยากรณ์กำหนดไว้ให้แล้ว เราจำง่าย ๆ คือ ถ้าเป็นเพศชายมักเป็นปุงลิงค์ ถ้าเป็นเพศหญิงมักเป็นสตรีลิงค์ ถ้าเป็นลิงค์ของมักเป็นนปุงสกลิงค์ เป็นต้น แต่ก็ยังมีบางที่ลิงค์ของอาจถูกกำหนดให้มีเพศผิดธรรมชาติ เช่น तारा tāra “ดวงดาว” ถูกจัดให้เป็นสตรีลิงค์ แต่ दार dāra “เมีย” หรือ “ภรรยา” กลับถูกจัดให้เป็น ปุลลิงค์ เป็นต้น

3) **พจน์** ในภาษาสันสกฤตมีอยู่ 3 พจน์ คือ

1. **เอกพจน์** หมายถึง ของสิ่งเดียว 2. **ทวีพจน์** หมายถึง ของสองสิ่ง

3. **พหูพจน์** หมายถึง ของตั้งแต่ 3 สิ่งขึ้นไป

⁶ ในเอกสารนี้จะใช้ ปุงลิงค์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีแล้วในหมู่นักศึกษาไทย แทน ปุลลิงค์

คำนามภาษาสันสกฤตทุกคำ หากจะใช้ในประโยคและให้มีความหมายได้ต้องนำไปผันก่อน คำนามแต่ละศัพท์เมื่อผันแล้ว ทำยคำจะเป็นตัวบ่งบอกว่า คำนั้นเป็น พจน์อะไร

- देव deva “เทวดา” เป็นศัพท์เดิมที่ยังไม่ได้ผัน เป็น ปุงลิงค์ a การันต์
 देवः devaḥ “เทวดา(หนึ่งองค์)” เป็นเอกพจน์ ทำยคำเป็น ah
 देवौ devau “เทวดาทั้งสอง” เป็นทวิพจน์ ทำยคำเป็น au
 देवाः devāḥ “เหล่าเทวดา” เป็นพหูพจน์ ทำยคำเป็น āḥ

2.4 คำสรรพนาม

สรรพนามจัดเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำพูด (วจีวิภาค) ซึ่งเป็นคำที่ใช้แทนคำนามเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำนามซ้ำบ่อย ๆ บ้าง ใช้ขยายนามบ้าง ดังนี้เมื่อแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ จึงจัดได้ 2 ประเภท คือ บุรุษสรรพนาม อันใช้แทน คน สัตว์ สิ่งของที่เคยกล่าวถึงมาแล้วบ้าง แทนตัวผู้พูดบ้าง ใช้แทนตัวคู่สนทนาบ้าง อีกประการหนึ่งเป็นวิเศษณสรรพนามคือใช้ขยายนาม

บุรุษสรรพนาม ในภาษาสันสกฤต มี 3 บุรุษ เหมือนภาษาอื่น ๆ คือ บุรุษที่ 1-2 และ 3 และแบ่งเป็น 3 พจน์ เหมือนคำนามทั่วไป

ศัพท์ที่ใช้เป็นบุรุษสรรพนามในภาษาสันสกฤตทั้ง 3 บุรุษ มีดังนี้

บุรุษที่	ศัพท์ที่ใช้เป็นสรรพนาม (ซึ่งจะมีการผันต่อไปข้างหน้า)	
3	เขา, หล่อน, มัน	तद् (tad) แบ่งผันเป็น 3 ลิงค์ ตามเพศของนามที่ใช้
2	ท่าน, เธอ	युष्मद् (yuṣmad) ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปฺ.พูดด้วยไม่ได้)
1	ฉัน, เรา, ข้าพเจ้า	अस्मद् (asmad) ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปฺ.พูดไม่ได้)

ตัวอย่าง : การผันคำสรรพนาม (เฉพาะวิภक्तिที่ 1)

สรรพนามบุรุษที่ 1 ปุงลิงค์. สตรีลิงค์ **asmad** [ฉัน, เรา, ข้าพเจ้า] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	अहम्	aham	आवाम्	āvām	वयम्	vayam

สรรพนามบุรุษที่ 2 ปุงลิงค์. สตรีลิงค์ **yuṣmad** [ท่าน, เธอ] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	त्वम्	tvam	युवाम्	yuvām	यूयम्	yūyam

สรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แทนผู้หรือสิ่งที่พูดถึง (ไม่อยู่ในขณะสนทนา) ซึ่งแตกต่างจากทั้งสองบุรุษที่เราได้ศึกษามา คือ แต่ละลิงค์มีแบบผันเฉพาะตัว (ต่างจากบุรุษที่ 1 และ 2 ที่ทั้งบุรุษลิงค์และสตรีลิงค์ผันเหมือนกัน) ดังต่อไปนี้

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [เขา] บุรุษลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปुरुณา	सस्	sas	तौ	tau	ते	te

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [หล่อน, เธอ] สตรีลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
पुरुणा	सा	sā	ते	te	तास्	tās

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [มัน] นบุรุษลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
पुरुणा	तत्	tat	ते	te	तानि	tāni

หมายเหตุ :

ที่เป็นทวิพจน์ ให้เติมคำว่า “.....ทั้งสอง” ส่วนพหูพจน์ ให้เติมคำว่า “.....ทั้งหลาย” ต่อท้าย

คำอธิบายเพิ่มเติม : สन्धि स् / s

स् / s ที่อยู่ท้ายสุด หรือท้ายประโยค ไม่มีอักษรอื่นตามมา เมื่อนำไปใช้จะเปลี่ยนเป็น วิสรคะ (visarga = -: / -h) เสมอ เช่น

सस् = सः (sas = saḥ) तास् = ताः (tās = tāḥ) (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก)

स् / s เป็นหนตัน มี अ, आ / a, ā อยู่ข้างหน้า หนปลาย (อักษรที่ตามมา) เป็นอโฆษะ ให้เอา

स् / s เป็น วิสรคะ (-: / -h)

ยกเว้น หนปลาย เป็น च्, छ् / c, ch ให้เอา स् / s เป็น श् / ś,

 หนปลาย เป็น ट्, ठ् / t, ṭh ให้เอา स् / s เป็น ष् / ṣ

 ถ้าหนปลาย เป็น त्, थ् / t, th ให้คง स् / s ไว้

เรียนคำศัพท์ภาษาสันสกฤต จากภาพ

वृद्धः

vr̥ddhaḥ

คนแก่

एषः

मयूरः

mayūrah

นกยูง

हरिणः

hariṇaḥ

กวาง

एषः

दण्डः

daṇḍaḥ

ท่อนไม้

भल्लूकः

bhallūkaḥ

หมี

एषः

भिक्षुकः

bhikṣukaḥ

ขอทาน

अश्वः

aśvaḥ

ม้า

एषः

छात्रः

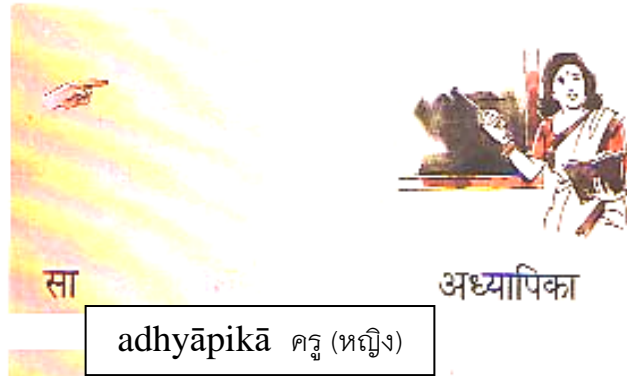
chātraḥ

นักเรียน

एषा छात्रा

chātrā นักเรียน (หญิง)

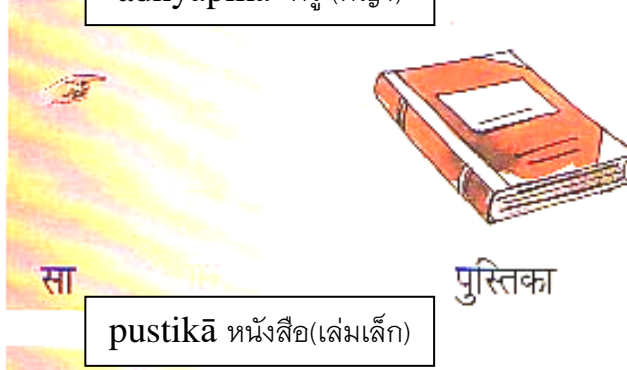
सा अध्यापिका

adhyāpikā ครู (หญิง)

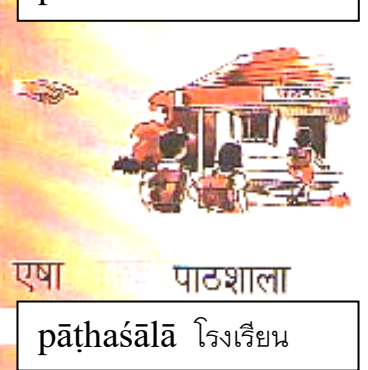
एषा पत्रिका

patrikā หนังสือพิมพ์

सा पुस्तिका

pustikā หนังสือ(เล่มเล็ก)

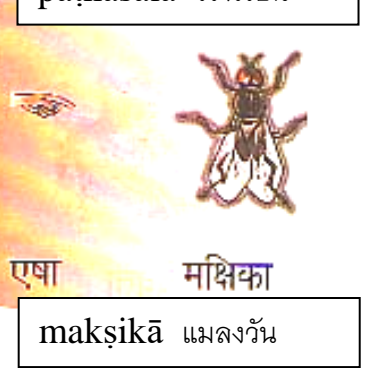
एषा पाठशाला

pāthasālā โรงเรียน

सा गोशाला

gośālā โรงเลี้ยงวัว

एषा मक्षिका

makṣikā แมลงวัน

सा पिपीलिका

pipīlikā มด(ดำหรือแดง)

***** จบ บทที่ 2 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 2

1. จงปริวรรตคำศัพท์ตามที่ให้ไว้ด้วยอักษรโรมัน

अमरो	_____	चक्षु	_____	देवाभ्याम्	_____
कर्ण	_____	दारिका	_____	गच्छावः	_____
तरु	_____	गुणवती	_____	आदित्य	_____
यज्ञ	_____	दासीभिः	_____	धर्मवादिन्	_____
कटि	_____	अञ्जलि	_____	वलाहकं	_____
इषु	_____	प्रसादः	_____	अपश्याम	_____
इन्दु	_____	तथागते	_____	लिम्पति	_____

2. จงปริวรรตคำศัพท์ตามที่ให้ไว้ด้วยอักษรไทย

यानं	_____	शीलानि	_____	अप्सरस्	_____
अङ्ग	_____	शिला	_____	उपासक	_____
सदा	_____	सुगन्धि	_____	संवत्सर	_____
देवी	_____	दिनपति	_____	भिक्षुभ्यः	_____
राजा	_____	मातुलानी	_____	क्षिपामः	_____
ज्ञान	_____	भगवता	_____	गच्छन्ति	_____
तारा	_____	हनुका	_____	विनश्यन्तु	_____

3. จงปริวรรตคำศัพท์ตามที่ให้ไว้ด้วยอักษรเทวนาครี

punya	_____	kṣīra	_____	janaka	_____
sūkta	_____	satya	_____	daṇḍa	_____
kavi	_____	ari	_____	gaṅgā	_____
hasta	_____	giri	_____	stena	_____
śara	_____	mārga	_____	bhāṣā	_____
ṛṣi	_____	dvija	_____	mati	_____
gr̥ha	_____	udyoga	_____	nadī	_____

4. จงตอบคำถามต่อไปนี้

4.1 ประเภทของคำศัพท์ในภาษาสันสกฤต แบ่งเป็น ประเภทใหญ่ ๆ คือ

4.2 คำนาม คือ มีส่วนประกอบที่สำคัญ อย่าง
คือ

4.3 คำสรรพนาม คือ ในภาษาสันสกฤต มี บุรุษ
คือ บุรุษที่ และแบ่งเป็น พจน์

5. จงผันคำสรรพนาม (เฉพาะวิภक्तिที่ 1 เขียนด้วยอักษรเทวนาครี และอักษรโรมัน)

สรรพนามบุรุษที่ 1 บุงลิงค์, สตรีลิงค์ **asmad** [ฉัน, เรา, พวกเรา] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา			

สรรพนามบุรุษที่ 2 บุงลิงค์, สตรีลิงค์ **yuṣmad** [ท่าน, เธอ, พวกท่าน] ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา			

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [เขา] บุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา			

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [หล่อน, เธอ] สตรีลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา			

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย **tad** [มัน] นบุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา			

บทที่ 3

กริยาในภาษาสันสกฤต, สัพัตตะ และติงันตะ

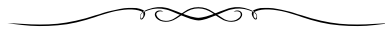

ขอข่ายการศึกษา

1. กริยาหลักในภาษาสันสกฤต (อาชยาด หรือ ดิงันตะ)
2. ส่วนประกอบที่สำคัญของกริยาอาชยาด คือ ธาตุ ปรัตยยะ และวิภक्ति
3. ส่วนประกอบที่สำคัญของกริยากลุ่มที่ 1 (หมวด 1, 4, 6, 10)
4. ศัพท์ที่ไม่ต้องผันในภาษาสันสกฤต (อุปสรรค และนิบาต)
5. ความหมายของ สฺพันตะ และ ดิงันตะ
6. การผันคำนามด้วยวิภक्तिที่ 1-2 (देव) a การันต์ในปุงลิงค์ (फल) a การันต์ใน
นปุงสกลิงค์ และ (कन्या) ā การันต์ในสตรีลิงค์
7. คำศัพท์เพิ่มเติม (अप्ययศัพท์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้เรื่องกริยาหลักในภาษาสันสกฤต และส่วนประกอบที่สำคัญของกริยา
อาชยาด ในเบื้องต้น
2. เพื่อให้เข้าใจคำศัพท์ที่ไม่ต้องผัน และการผันคำนามในเบื้องต้น
3. เพื่อให้สามารถเขียนสระและพยัญชนะภาษาสันสกฤตที่เป็นอักษรเทวนาครี, อักษรโรมัน และ
อักษรไทย พร้อมทั้งแยกส่วนประกอบของคำสันสกฤตออกจากกัน
4. เพื่อให้รู้จักคำศัพท์ภาษาสันสกฤต และความหมายของคำศัพท์ ซึ่งใช้บ่อยในภาษาสันสกฤต

บทที่ 3

กริยาในภาษาสันสกฤต, สuffix และ ดิงันตะ

สูตรที่ 2 = คำกริยาภาษาสันสกฤต มี 3 บุรุษดุจภาษาอื่น แต่มี 3 พจน์ จดจำได้ด้วยท้ายคำ

3.1 กริยาหลักในภาษาสันสกฤต

1) ในภาษาสันสกฤต **กริยาหลัก** หรือกริยาสำคัญที่สุดในประโยคเราเรียกว่า **กริยาอาขยาต** (ทางไวยากรณ์เรียกว่า **ดิงันตะ**)

2) กริยาอาขยาต มีส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดอยู่ 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก **รากศัพท์** หรือที่เรียกตามหลักไวยากรณ์ว่า **ธาตุ** แบ่งเป็น 10 หมวด (ทางไวยากรณ์เรียกว่า **คณะ**)

ส่วนที่สอง คือ สิ่งนำมาใช้บ่งบอกหมวดธาตุทั้ง 10 ที่เรียกว่า **ปรัตยยะ** หรือ **ปัจจัย** (ศัพท์ทางไวยากรณ์เรียกศัพท์ที่มาจากธาตุและปัจจัยประสมกันเรียกร้อยแล้ว ว่า **อังคะ** (ภาษาอังกฤษเรียกว่า stem))

ส่วนที่สาม คือ สิ่งนำมาใช้ผันกริยาให้มีความหลากหลาย ที่เรียกว่า **วิภक्ति** (ศัพท์ทางไวยากรณ์เรียกว่า **ติง**) ประกอบอยู่ท้ายสุด สามารถบอก **กาล พจน์** หรือจำนวนนับ **บุรุษและวากจ** (voice) ของกริยาหลักตัวนั้น ๆ ได้

3.2 ส่วนประกอบของกริยากลุ่มธาตุที่ 1 (หมวด 1, 4, 6, 10)

มีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ธาตุ (คณะ) + ปัจจัย (=อังคะ) + วิภक्ति (ติง) = กริยาอาขยาต (ดิงันตะ)

ตัวอย่าง กริยาอาขยาต คือ rakṣati ภาษาสันสกฤตใช้ rakṣ **ธาตุ** แปลว่า ปกป้อง, รักษา

rakṣ **ธาตุ + a **ปัจจัย** + ti **วิภक्ति** (ติง) = rakṣati (ดิงันตะ)**

กริยาอาขยาตที่ผันสำเร็จรูปแล้ว แบ่งได้เป็น 3 บุรุษ 3 พจน์ สังเกตได้ที่ทำยคำ ดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3 ประถมบุรุษ	rakṣati เขาย่อมรักษา	rakṣatas เขาทั้งสองย่อมรักษา	rakṣanti พวกเขาย่อมรักษา
2 มัชฌิมบุรุษ	rakṣasi ท่าน, เธอย่อมรักษา	rakṣathas ท่าน, เธอทั้งสองย่อมรักษา	rakṣatha พวกท่าน, พวกเธอย่อมรักษา
1 อุตตมบุรุษ	rakṣāmi ข้าพเจ้าย่อมรักษา	rakṣāvas เราทั้งสองย่อมรักษา	rakṣāmas พวกเราย่อมรักษา

คำอธิบายเพิ่มเติม :

การใช้บทประธานกับบทกริยาอาขยาตให้สัมพันธ์กัน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก โดยมีหลักเกณฑ์ง่าย ๆ คือ “ถ้าบุรุษสรรพนามใด เป็นประธาน ต้องใช้กริยาประกอบวิภक्तिให้ถูกต้องตามบุรุษสรรพนามนั้น” หมายความว่า กริยาอาขยาตที่จะใช้กับประธานไม่ว่าจะเป็นบุรุษอะไร จะต้องประกอบให้มี **บุรุษและพจน์ที่ตรงกันเสมอ** ซึ่งมีข้อกำหนด ดังนี้

1) ประธานเป็นประถมบุรุษ (บุรุษที่ 3) ได้แก่ **นามนามทั่วไป** ทั้ง 3 ลิงค์ หรือ **ตद् (tad)** คัพท์ **บุรุษสรรพนาม** ให้ใช้กับกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นประถมบุรุษ เช่น

- **नरो रक्षति ।** naro rakṣati. ชายคนหนึ่งย่อมรักษา (ในปัจจุบัน)
- **नरौ रक्षतः ।** narau rakṣataḥ. ชายสองคนย่อมรักษา
- **नरा रक्षन्ति ।** narā rakṣanti. ชายหลายคนย่อมรักษา

* ถ้าไม่มีคำนามนามปรากฏอยู่ ให้โยค **ตद् (tad)** คัพท์ เช่น **वदन्ति** = พวกเขาย่อมพูด (โยค **ते / te**)

2) ประธานเป็นมัชฌิมบุรุษ (สรรพนามบุรุษที่ 2) ให้ใช้ **युष्मद् (yuṣmad)** คัพท์ ทั้ง 2 ลิงค์ ประกอบบุรุษและพจน์ให้ตรงกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นมัชฌิมบุรุษ เช่น

- **रक्षसि ।** rakṣasi. ท่านย่อมรักษา (โยค **त्वम् / tvam**)
- **रक्षथः ।** rakṣathaḥ. ท่านทั้งสองย่อมรักษา (โยค **युवाम् / yuvām**)
- **रक्षथ ।** rakṣatha. พวกท่านย่อมรักษา (โยค **यूयम् / yūyam**)

3) ประธานเป็นอุตตมบุรุษ (สรรพนามบุรุษที่ 1) ให้ใช้ **अस्मद् (asmad)** คัพท์ ทั้ง 2 ลิงค์ ประกอบบุรุษและพจน์ให้ตรงกริยาอาขยาตที่ประกอบด้วยวิภक्ति ชั้นอุตตมบุรุษ เช่น

- **रक्षामि ।** rakṣāmi. ข้าพเจ้าย่อมรักษา (โยค **अहम् / aham**)
- **रक्षावः ।** rakṣāvah. เราสองคนย่อมรักษา (โยค **आवाम् / āvām**)
- **रक्षामः ।** rakṣāmaḥ. พวกเราย่อมรักษา (โยค **वयम् / vayam**)

tas, tāt ปัจจัย เป็นเครื่องหมายปัญจมีวิภक्ति śas, dhā ปัจจัย เป็นเครื่องหมายตฤติยา-
วิภक्ति vat ปัจจัย แสดงความหมายเป็นอุปมา มีตัวอย่างดังนี้

मातृत्स्	mātr̥tas	แต่มารดา
बहुशस्	bahuśas	โดยมาก
त्रिधा	tridhā	โดยส่วนสาม, โดยสามส่วน
ब्राह्मणवत्	brāhmaṇavat	คล้ายพราหมณ์

อุปสรรค นิบาต และปัจจัย รวมเรียกว่า “อพยยศัพท์” แปลว่า ไม่ต้องผัน

3.5 สuffix และ ดิฉันตะ

ในภาษาสันสกฤต คำศัพท์ที่สามารถนำไปใช้ได้เลย มี 2 ประเภท คือ

- 1) **ดิฉันตะ** คือ คำกริยาหลักที่ผันแล้ว ที่เรียกเช่นนี้ เพราะผันด้วยวิภक्तिที่ใช้ผันกริยา ซึ่งทางไวยากรณ์เรียกว่า **ดิฉัน** (ดิฉัน + อนาคต แปลว่า ลงท้ายด้วย ดิฉัน วิภक्ति)
- 2) **Suffix** คือ คำนามที่ผันแล้ว ที่เรียกเช่นนี้ เพราะผันด้วยวิภक्तिที่ใช้ผันนาม ซึ่งทางไวยากรณ์เรียกว่า **Suffix** (Suffix + อนาคต แปลว่า ลงท้ายด้วย Suffix วิภक्ति)

คำนาม แบ่งได้เป็น 3 เพศ นำมาผันตามเพศ และการันต์ แบ่งเป็น 3 พจน์ สังเกตได้ที่ท้ายคำ ดังนี้

देव deva [เทวดา] เป็น **पुंसलिंग** a การันต์ (ผันเฉพาะวิภक्तिที่ 1 และ 2 ก่อน)

วิภक्तिที่/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	देवस् devas	देवौ devau	देवास् devās
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	देवम् devam	देवौ devau	देवान् devān

फल phala [ผลไม้] เป็น **नपुंसกลिंग** a การันต์ (เฉพาะวิภक्तिที่ 1 และ 2)

วิภक्तिที่/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	फलम् phalam	फले phale	फलानि phalāni
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	फलम् phalam	फले phale	फलानि phalāni

कन्या kanyā [หญิงสาว, ลูกสาว] เป็น **สตรีลิงค์ ā** การ์รันต์ (ผันเฉพาะวิภक्तिที่ 1 และ 2)

วิภक्तिที่/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	कन्या kanyā	कन्ये kanye	कन्यास् kanyās
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	कन्याम् kanyām	कन्ये kanye	कन्यास् kanyās

หมายเหตุ

ต่อแต่นี้ไป จนจบเอกสารเล่มนี้ เมื่อจะกล่าวถึง วิภक्तिนามโดยย่อ จะใช้ อักษรโรมัน ว่า c. ซึ่งย่อมาจาก Case ending แปลว่า ส่วนท้ายที่บอกกรากหรือวิภक्तिนาม ส่วน s. ย่อมาจาก singular - เอกพจน์, d. ย่อมาจาก dual - ทวิพจน์ และ pl. ย่อมาจาก plural - พหูพจน์ (ดูคำอธิบายอักษรย่อ)

ศัพท์านุกรม

อพยยศัพท์

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	คำแปล
अतस्	atas	อตส	จากที่นี่, เนื่องจากเหตุนี้, เพราะฉะนั้น
इतस्	itas	อิตส	จากที่นี่, เนื่องจากเหตุนี้, ในโลกนี้
यतस्	yatas	ยตส	เนื่องจากเหตุใด (ใช้คู่กับ tatas)
ततस्	tatas	ตตส	เนื่องจากเหตุนั้น
कुतस्	kutas	กุตส	จากที่ใด, จากไหน, เพราะเหตุใด
अत्र	atra	อตฺร	ที่นี่
इह	iha	อิห	ที่นี่
यत्र	yatra	ยตฺร	ณ สถานที่ใด, (ใช้คู่กับ tatra)
तत्र	tatra	ตตฺร	ณ สถานที่นั้น, ยังที่นั้น
कुत्र	kutra	กุตฺร	ณ สถานที่ใด, สู่ที่ใด
क्व, क्व	kva	กฺว	ณ สถานที่ใด, สู่ที่ใด
सर्वत्र	sarvatra	สรฺวตฺร	ในที่ทั้งปวง, ทุกหนทุกแห่ง
अथ	atha	อถ	ที่นี่, ณ บัดนี้

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	คำแปล
इत्थम्	ittham	อิตถมฺ	ด้วยประการฉะนี้, เช่นนี้
एवम्	evam	เอวมฺ	ด้วยประการเช่นนี้
यथा	yathā	ยथा	ฉันทิ (ใช้คู่กับ tathā)
तथा	tathā	ตथा	ฉันทัน
कथम्	katham	กถมฺ	อย่างไร, ด้วยประการเช่นไร
इदानीम्	idānīm	อิทานีมฺ	บัดนี้
अधुना	adhunā	อธุนา	บัดนี้
यदा	yadā	ยथा	ในกาลใด (ใช้คู่กับ tadā)
तदा	tadā	ตथा	ในกาลนั้น
कदा	kadā	กथा	ในกาลใด, เวลาใด
सर्वदा	sarvadā	สรฺวथा	ในกาลทุกเมื่อ, ในเวลาทั้งปวง, เสมอ
सदा	sadā	สथा	ในกาลทุกเมื่อ, ในเวลาทั้งปวง, เสมอ
अद्य	adya	อทย	วันนี้
एव	eva	เอว	นั่นเทียว
इव	iva	อิว	เพียงดัง
इति	iti	อิติ	คำแสดงว่าข้อความ(คำพูด) นั้นจบลง “ว่า”
पुनर्	punar	ปุณฺร	อีก, อย่างไม่ก็ตาม
तु	tu	ตุ	อย่างไรก็ตาม, แต่
च	ca	จ	และ, ด้วย

***** จบ บทที่ 3 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 3

1. จงเขียนสระและพยัญชนะภาษาสันสกฤตด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน มาให้ครบถ้วน
2. จงแยกส่วนประกอบของคำสันสกฤตออกจากกันตามตัวอย่างที่ให้ไว้

सुमनस् = स् + उ + म् + अ + न् + अ + स्

बन्धु = ब् + अ + न् + ध् + उ

1. लक्ष्मी =
2. जुहोति =
3. अजहिताम् =
4. कुर्वथि =
5. शिखर =

3. จงประกอบอักษรข้างล่างนี้เข้าเป็นคำสันสกฤตตามตัวอย่างที่ให้ไว้

उ + द् + अ + ध् + इ = उदधि

प् + अ + त् + न् + ई = पत्नी

1. अ + श् + व् + अ =
2. प् + उ + त् + र् + अ =
3. श् + इ + ष् + य् + अ =
4. प् + अ + र् + अ + श् + उ =
5. अ + व् + अ + ल् + ओ + क् + य + अ =

4. จงผันคำด้านล่างนี้ ซึ่งเป็น a การันต์ ปุงลิงค์ ด้วยวิภक्तिที่ 1, 2 ทั้ง 3 พจน์ (เขียนด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน)

राम

rāma

पुत्र

putra

5. จงผันคำด้านล่างนี้ ซึ่งเป็น a การันต์ นปุงสกลิงค์ ด้วยวิภक्तिที่ 1, 2 ทั้ง 3 พจน์ (เขียนด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน)

धन

dhana

वन

vana

6. จงผันคำด้านล่างนี้ ซึ่งเป็น ā การันต์ สตรีลิงค์ ด้วยวิภक्तिที่ 1, 2 ทั้ง 3 พจน์ (เขียนด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน)

विद्या

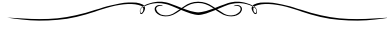
vidyā

भिक्षा

bhikṣā

บทที่ 4

สนธิและการผันคำนาม

ขอข่ายการศึกษา

1. ความหมายของ “สนธิ” กฎการทำสนธิ และช้อยกเว้น
2. การผันคำนาม (देव) a การันต์ในปุงลึงค์ ด้วยวิภक्तिที่ 3-8
3. กฎการเปลี่ยน n เป็น ण
4. คำนามที่ผันแล้วด้วย सुप् วิภक्ति พร้อมหน้าที่ในประโยคและคำแปล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบความหมายของ “สนธิ” และกฎในเบื้องต้นของการสนธิ
2. สามารถผันคำนาม a การันต์ในปุงลึงค์ ด้วยวิภक्तिทั้ง 8 ได้
3. เพื่อให้เข้าใจกฎการเปลี่ยน n เป็น ण ในการผันคำนามภาษาสันสกฤต
4. ทราบถึงหน้าที่และคำแปลของวิภक्तिนามทั้ง 8 วิภक्ति
5. เพื่อให้จดจำคำศัพท์ที่ควรรู้เพิ่มเติม

บทที่ 4

สนธิและการผันคำนาม

สูตรที่ 6 = คำอยู่ติดกัน 2 คำ ต้องทำสนธิ เชื่อมเสียงท้ายคำหน้ากับเสียงต้นคำหลัง

4.1 สนธิ

สนธิ คือ การเชื่อมเสียงระหว่างคำศัพท์ ให้กลมกลืนกัน เพื่อความสะดวกในการออกเสียง ดังตัวอย่างในภาษาไทยของเรา คือ คำว่า “ไข่หรือเปล่า” เรามักจะพูดเร็ว ๆ ว่า “ไข่ปะ” หรือ “เขียะ” เป็นต้น

ในการรรจนาภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะในกาพย์ กลอน และในภาษาที่ใช้ในคัมภีร์หลัก ๆ ความสวยงามและความอัศจรรย์ของภาษาเกิดจากการสนธิ

ในประโยคหรือวลีภาษาสันสกฤต คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ผันแล้ว จะ**ไม่มีการทำสนธิ** คือ ไม่ต้องเชื่อมต่อกันตามกฎด้านล่าง ใน 4 กรณี ต่อไปนี้

- 1) หากคำหน้าลงท้ายด้วยสระ คำหลังขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ ไม่ต้องทำสนธิ เช่น **deveṣu manuṣyaḥ ไม่มีการทำสนธิ**
- 2) **สระ 3 ตัว** คือ ī, ū, e ที่อยู่ท้ายคำนามที่ผันแล้วเป็น **ทวิพจน์ (dual) ไม่ต้องทำสนธิ** (แต่สระ **au** ต้องทำทุกกรณีไม่มียกเว้น)
- 3) **สระทุกตัว** ที่อยู่ท้ายคำนามที่ผันแล้วเป็น **วิภक्तिที่ 8 (สมโพชนปรตมา)** คือ คำ **ทักทาย ไม่ต้องทำสนธิ**
- 4) **ผู้เขียนเจ้าของประโยคหรือวลี** ไม่ต้องการให้มีการทำสนธิ หรือทำเพียงบางส่วน **ส่วนที่เหลือนอกจากข้อยกเว้นนี้ ต้องทำสนธิ ทุกกรณี**

กลอน - กฎไม่ต้องสนธิ

กฎห้ามทำสนธิ ท่านกล่าวว่ามี 4

(หนึ่ง) อชฺ ท้ายคำหน้า มี หลฺ มา ต้นคำหลัง (อชฺ = สระ, หลฺ = พยัญชนะ)

(สอง) อี อฺ ท้ายทวิพจน์ ไม่เปลี่ยนทาง

(สาม) คำทักทาย (สี่) จำอ้อ ไม่อยากทำ

4.2 สนธิ m ที่อยู่ท้ายคำนาม

สูตรที่ 7 = m + พยัญชนะ = อนุสวาระ (นิคหิต) แต่ m + สระ ประสมไปได้เลย

ในการผันคำนามทั้งสามลิงค์ มักจะมีคำนามที่ลงท้ายด้วย m (म्) หลายวิภक्ति คือ

1. ปุงลิงค์ วิภक्तिที่ 2 เอกพจน์ เช่น devam
2. สตรีลิงค์ วิภक्तिที่ 2 เอกพจน์ เช่น kanyām
3. แล่นปุงสกลิงค์ วิภक्तिที่ 1 และ 2 เอกพจน์ เช่น phalam

ดังนั้น เมื่อมีการนำคำนามที่ผันแล้วมาใช้ในประโยค มักจะเกิดการสนธิ m กับ คำที่ตามมา บ่อย ๆ เราจึงสมควรทราบวิธีการสนธิ m ดังนี้

สูตรที่ 8 กฎ m หรือ อนุสวาระ สนธิ

1. m มีพยัญชนะตามมา ให้เปลี่ยนเป็น อนุสวาระ โดยเขียนต่างกัน เช่น
 phalam khādati = phalamḥ khādati
 फलम् खादति = फलं खादति (เขา) กินผลไม้
2. m มีสระตามมา ให้เขียนประสมกับสระนั้นได้ทันที เช่น
 phalam aśvaḥ = phalamaśvaḥ
 फलम् अश्वः = फलमश्वः ผลไม้...ม้า

4.3 การผันคำนาม ด้วยวิภक्तिที่ 3-8

ดังได้กล่าวแล้ว ในบทที่ 2 ว่า คำนาม แบ่งได้เป็น 3 เพศ นำมาผันตามเพศและการันต์ แบ่งเป็น 3 พจน์ สังเกตได้ที่ท้ายคำ แต่ในบทเรียนนี้ จะมาทำความเข้าใจกับคำนามที่ผันครบทั้ง 8 วิภक्ति คำแปล และหน้าที่ของแต่ละคำ โดยเริ่มจากวิภक्तिที่ 3 และ 4 ดังนี้

देव deva [เทวดา] a การันต์ ปุงลิงค์ ผันด้วยวิภक्तिที่ 3-4 ได้ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. tṛtīyā ตฤติยา	देवेन devena	देवाभ्याम् devābhyām	देवैस् devais
4. caturthī จตุรठी	देवाय devāya	देवाभ्याम् devābhyām	देवेभ्यस् devebhyas

วิภक्तिที่ 3 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า **ตฤติยา** ทำหน้าที่เป็นบุรพบทเชื่อมความ มีลักษณะเป็นเหมือนเครื่องมือหรืออุปกรณ์ มีคำแปลว่า “ด้วย, โดย, ตาม, กับ, เพราะ ฯลฯ...” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

1. *gajena saha rāmas gacchati.* นายราม ไป พร้อมกับช้าง
สนธิ *gajena saha rāmo gacchati.*
2. *aśvena ca rāmeṇa ca saha putras vasati.* ลูกชาย อยู่ร่วม กับม้า และนายราม
สนธิ *aśvena ca rāmeṇa ca saha putro vasati.*
3. *bālābhyām saha vīras vasati.* วีระ (พระเอก) อยู่ร่วม กับเด็กสองคน
สนธิ *bālābhyām saha vīro vasati.*
4. *mṛgais aśvais ca saha gajas vasati.* ช้าง อยู่ร่วม กับพวกกวางและพวกม้า
สนธิ *mṛgairaśvaiśca saha gajo vasati.*

หมายเหตุ saha เป็นศัพท์นิบาต ไม่ต้องผัน แปลว่า “พร้อมกับ”

4.4 กฎการเปลี่ยน n เป็น ṅ

ในการผัน a การันต์ ปุงลิงค์ วิภक्तिที่ 3 เอกพจน์ ต้องลงท้ายด้วย -ena แต่ในบางกรณีต้องลงท้ายด้วย -eṇa (คือ เปลี่ยน n เป็น ṅ) **ทั้งนี้เพราะการกลายเสียงตามอวัยวะแหล่งที่เกิดเสียงนั้น (n เกิดจากฟัน ส่วน ṅ เกิดจากโคนลิ้นส่วนลึก หรือคิระยะ) มีกฎดังนี้**

การเปลี่ยน n เป็น ṅ นี้ ต้องมีกฎครบทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

1. ในคำนั้นต้องมี r, ṛ, r̄, r̄, ṣ ตัวใดตัวหนึ่งหรือทั้งหมดก็ได้อยู่หน้า n
2. ระหว่าง r, ṛ, r̄, r̄, ṣ กับ n ไม่มีพยัญชนะอื่นคั่น ยกเว้น วรรณค ก (k⁵), วรรณค ป (p⁵), และ h, v, y
3. มีสระหรือ n, m, y, v (จำง่าย ๆ ว่า น(ก)มวย) ตามหลังติดกับ n

ดังตัวอย่าง

grāmeṇa	เป็น	c.3 s.	ของ	grāma	= หมู่บ้าน
pakṣiṇas	เป็น	c.1 pl.	ของ	pakṣin	= นก
dakṣiṇas	เป็น	c.1 s.	ของ	dakṣiṇa	= ทิศใต้
rudreṇa	เป็น	c.3 s.	ของ	rudra	= พระคิระ

เปลี่ยน n เป็น ṅ เพราะมีกฎครบทั้ง 3 ข้อ

ตัวอย่าง **n** ที่ไม่ต้องเปลี่ยน เป็น **ṅ**

īśāna เป็นศัพท์นามที่ยังไม่ผัน = พระศิวะ

ไม่เปลี่ยน เพราะติดกฎข้อ 1 ไม่มี r, ṛ, r, ṣ อยู่หน้า **n**

aṇavena เป็น c.3 s. ของ aṇava = ทะเล, ห้วงน้ำ

ไม่เปลี่ยน **n** ตัวหลัง เป็น **ṅ** เพราะติดกฎข้อ 2 คือ

มีพยัญชนะที่ไม่อยู่ใน วรรค ก (k⁵), วรรค ป (p⁵) และ h, v, y คั่น

pakṣin เป็น ศัพท์นามที่ยังไม่ผัน = นก

ไม่เปลี่ยน **n** เป็น **ṅ** เพราะติดกฎข้อ 3 คือ **n** ไม่มีสระตามหลัง

วิภक्तिที่ 4 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า จตุรฺธิ ทำหน้าที่เป็นบุรพทเชื่อมความ มีลักษณะเป็นผู้หรือสิ่งที่รับผล หรือ รับมอบการกระทำ มีคำแปลว่า “แก่, แต่, เพื่อ, ต่อ” ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

1. rāmas *putrāya* pustakam paṭhati. นายราม อ่านหนังสือ เพื่อบุตร (ให้ลูกฟัง)
สนธิ rāmaḥ *putrāya* pustakam paṭhati.
2. rāmas *putrebhyas* pustakam paṭhati. นายราม อ่านหนังสือให้ลูก ๆ ฟัง
สนธิ rāmaḥ *putrebhyaḥ* pustakam paṭhati.

देव deva [เทวดา] a การันต์ ปุงลิงค์ ผันด้วยวิภक्तिที่ 5-6 ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
5. pañcamī ปญจมี	देवात् devāt	देवाभ्याम् devābhyām	देवेभ्यस् devebhyas
6. ṣaṣṭhī ษษฐี	देवस्य devasya	देवयोस् devayos	देवानाम् devānām

วิภक्तिที่ 5 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า ปญจมี ทำหน้าที่เป็นบุรพทเชื่อมความ มีลักษณะเป็นเหมือนแหล่งกำเนิด ที่มา สาเหตุ หรือ เปรียบเทียบ มีคำแปลว่า “จาก, แต่, เพราะ, กว่า” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

1. rāmas *grāmāt* āgacchati. นายราม มา จากหมู่บ้าน
สนธิ rāmo *grāmād* āgacchati.
2. phalam *vṛkṣāt* patati. ผลไม้ หล่น จากต้นไม้
สนธิ phalam *vṛkṣāt* patati.

ภักติที่ 6 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า **ษษจี** ทำหน้าที่เป็นบุรพทเชื่อมความ มีลักษณะเป็น
เจ้าของ ผู้ครอบครอง มีคำแปลว่า “**แห่ง, ของ**” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

1. *vīrasya gajas grāmam gacchati.* ช้าง ของวีระ เดินไปหมู่บ้าน
สนธิ *vīrasya gajo grāmaṃ gacchati.*
2. *rāmasya putras atra tiṣṭhati.* ลูกชาย ของราม ยืนอยู่ตรงนี้
สนธิ *rāmasya putro’tra tiṣṭhati.*

देव deva [เทวดา] a การันต์ ปุงลิงค์ ผันด้วยวิภक्तिที่ 7-8 ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
7. saptamī สप्तमी	देवे deve	देवयोस् devayos	देवेषु deveṣu
8. sambodhana สมโพชน	देव deva	देवौ devau	देवासु devās

วิภक्तिที่ 7 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า **สप्तमी** ทำหน้าที่เป็นบุรพทเชื่อมความ มีลักษณะเป็น
สถานที่อยู่อาศัย หรือ กาลเวลา มีคำแปลว่า “**ใน, ใกล้, ที่, บน, เหนือ**” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

1. *bālau gaje tiṣṭhataḥ.* เด็กทั้งสองยืนอยู่ ใกล้ช้าง
สนธิ *bālau gaje tiṣṭhataḥ.*
2. *vṛkṣās vane bhavanti.* ต้นไม้ทั้งหลายเกิดอยู่ในป่า
สนธิ *vṛkṣā vane bhavanti.*

วิภक्तिที่ 8 เรียกตามชื่อไวยากรณ์ว่า **สมโพชน** ทำหน้าที่เป็นบุรพทเชื่อมความ มีลักษณะ
เป็นคำทักทาย หรือ ร้องเรียก มีคำแปลว่า “**นะ, เฮ้ย, ดูกร, ข้าแต่**” ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

1. *rāma gajas grāme tiṣṭhati.* นะระราม ช้างยืนอยู่ ในหมู่บ้าน
สนธิ *rāma gajo grāme tiṣṭhati.*
2. *putra kutra chandras asti.* ลูกเอ๋ย จันทร์ อยู่ที่ไหน?
สนธิ *putra kutra chandro asti.*

ตารางสรุป คำนามที่ผันแล้วด้วย สุป วิกัติ พร้อมหน้าที่และคำแปล

วิกัติที่	หน้าที่ในประโยค	คำแปล
1 ปรథมา	ประธาน	-
2 ทวิติยา	กรรม	ซึ่ง, ยัง, สู, ลิ่น
3 ตฤติยา	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงเครื่องมือ อุปกรณ์	ด้วย, โดย, เพราะ, สาเหตุ
4 จตุรฺถี	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงผู้รับ การมอบให้	แก่, เพื่อ, ต่อ
5 ปญจมี	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงที่มา สาเหตุ	จาก, เพราะ, เหตุ
6 षษฺจि	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของ	ของ, แห่ง
7 สप्तมี	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงสถานที่ กาลเวลา	ใน, บน, ใกล้, เหนือ, เมื่อ
8 สมฺโพชน	คำบุรพบทหรือคำเชื่อมความ บ่งบอกถึงคำทักทาย	แนะ, เหย้า, ข้าแต่, ดูก่อน,

देव deva [เทวดา] a การันต์ ปุงลิงค์ ผันทั้ง 8 วิกัติ ได้ ดังนี้

วิกัติที่/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1. prathamā ปรథมา	देवस् devas	देवौ devau	देवास् devās
2. dvitīyā ทวิติยา	देवम् devam	देवौ devau	देवान् devān
3. tṛtīyā ตฤติยา	देवेन devena	देवाभ्याम् devābhyām	देवैस् devais
4. caturthī จตุรฺถี	देवाय devāya	देवाभ्याम् devābhyām	देवेभ्यस् devebhyas
5. pañcamī ปญจมี	देवात् devāt	देवाभ्याम् devābhyām	देवेभ्यस् devebhyas
6. ṣaṣṭhī षษฺจि	देवस्य devasya	देवयोस् devayos	देवानाम् devānām
7. saptamī สप्तมี	देवे deve	देवयोस् devayos	देवेषु deveṣu
8. sambodhana สมฺโพชน	देव deva	देवौ devau	देवास् devās

ตัวอย่างการใช้ rāma [พระราม] ทั้ง 8 วิภक्ति

1. रामो राजमनिः सदा विजयते ।

แยกสนธิ : *rāmas rājamaṇiḥ sadā vijayate.*

คำแปล : พระรามเป็นคุจรมณีสูงส่งกว่าราชา (ทั้งมวล) ทรงมีชัยทุกเมื่อ ฯ

2. रामं रमेशं सदा भजे ।

แยกสนธิ : *rāmam rameśam sadā bhaje.*

คำแปล : ฉัน(พวกเรา) ศวรูปูชา พระรามผู้ทรงเป็นเจ้าของพระนางลักษมี เสมอ ฯ

3. रामेणाभिहता निशाचरचमुः ।

แยกสนธิ : *rāmeṇa abhīhatā niśācaracamuḥ*

คำแปล : กองทัพของราวณะ (ทศกัณฐ์) ได้ถูกพระรามกำจัดไปเสียแล้ว ฯ

4. रामाय तस्मै नमः ।

แยกสนธิ : *rāmāya tasmai namaḥ.*

คำแปล : ขอนอบน้อม แต่พระราม พระองค์นั้น ฯ

5. रामान्नास्ति परायणं परतरम् ।

แยกสนธิ : *rāmāt na asti parāyaṇam parataram.*

คำแปล : หนทางอันสูงส่งกว่าพระราม ไม่มีเลย ฯ

6. रामस्य दासोऽस्म्यहम् ।

แยกสนธิ : *rāmasya dāsaḥ aham.*

คำแปล : ข้าพเจ้า เป็นทาส ของพระราม ฯ

7. रामे चित्तालयः सदा भवतु मे ।

แยกสนธิ : *rāme cittālayas sadā bhavatu me.*

คำแปล : ขอจิตใจของข้าพเจ้า จงอยู่อาศัย ในพระราม ทุกเมื่อ ฯ

8. हे राम मामुद्धर ।

แยกสนธิ : *he rāma mām uddhara*

คำแปล : คุณกร องค์ราม ขอพระองค์ โปรดไอบุ้ม ข้าพเจ้า ด้วยเถิด ฯ

ศัพท์านุกรม

a การันต์ ปุงลิงค์ (Masculine)

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	ลิงค์	การันต์	คำแปล
गज	gaja	คช	m.	a	ช้าง
नर	nara	นร	m.	a	คน
जन	jana	ชน	m.	a	คน, ประชาชน (พหู)
पुत्र	putra	บุตร	m.	a	ลูกชาย, บุตร
गन्ध	gandha	คณฺธ	m.	a	กลิ่น
ग्राम	grāma	คฺราม	m.	a	บ้าน, หมู่บ้าน
नृप	nṛpa	นฺฤป	m.	a	พระเจ้าแผ่นดิน
कट	kaṭa	กฏ	m.	a	เสื่อ
बाल	bāla	พาล	m.	a	เด็ก (เด็กผู้ชาย)
मेघ	megha	เมฆ	m.	a	เมฆ
हस्त	hasta	หฺสฺต	m.	a	มือ
कुन्त	kunta	กุนฺต	m.	a	หอก
मार्ग	mārga	มาฺรฺก	m.	a	ทาง
शर	śara	ศร	m.	a	ลูกศร

a การันต์ นปุงสกลิงค์ (Neuter)

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	ลิงค์	การันต์	คำแปล
जल	jala	ชล	n.	a	น้ำ
नगर	nagara	นฺคร	n.	a	เมือง
धन	dhana	ฉน	n.	a	เงิน
पाप	pāpa	ปาป	n.	a	บาป
सत्य	satya	สฺตฺย	n.	a	ความสัตย์
लाङ्गल	lāṅgala	ลาฺงฺคฺล	n.	a	ไถ

***** จบ บทที่ 4 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 4

1. จงผันคำนามดังต่อไปนี้ ซึ่งเป็น a การันต์ ปุงลิงค์ ทั้ง 8 วิภक्ति 3 พจน์ ด้วยอักษรเทวนาครี และ อักษรโรมัน

1. पुत्र putra [ลูกชาย, บุตร]
2. ग्राम grāma [บ้าน, หมู่บ้าน]
3. नृप nṛpa [พระเจ้าแผ่นดิน]
4. हस्त hasta [มือ]
5. कुन्त kunta [หอก]

2. จงแปลภาษาไทยต่อไปนี้เป็นภาษาสันสกฤต ตามตัวอย่างที่ให้ไว้

แก่เทวดาทั้งหลาย = देवेभ्यः (ดูการเปลี่ยน स् > : หน้า 34)

(อันว่า) พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย = नृपाः

1. ซึ่งเด็กชายทั้งสอง = (बालक)
2. ด้วยกลิ่นทั้งหลาย = (गन्ध)
3. จากหมู่บ้านทั้งหลาย = (ग्राम)
4. แห่งทาง = (मार्ग)
5. บนเสื่อทั้งหลาย = (कट)

3. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. ग्रामेषु बालकाः =
2. रामस्य हस्तौ =
3. नराणां नृपः =
4. हस्ते कुन्तेन =
5. नराणामश्वाः =

4. จงปริวรรตภาษาสันสกฤตในข้อ 3 เป็นอักษรไทย

5. ศัพท์ต่อไปนี้ เป็นวิภक्तिและพจน์อะไรได้บ้าง และแปลว่าอะไร (ยกคำแปลมาพอเป็นตัวอย่าง)

कटेन = เป็นตฤตียวิภक्ति เอกพจน์ แปลว่า ด้วยเสื่อ

1. ग्रामम् =

2. हस्तौ =

3. मेघानाम् =

4. गन्धैः =

5. मार्गेण =

6. बालेषु =

7. नृपयोः =

8. कटेभ्यः =

9. नरस्य =

10. गजे =

6. จงปริวรรตภาษาสันสกฤตในข้อ 5 เป็นอักษรโรมัน

บทที่ 5

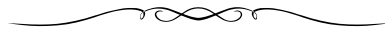
ประโยคภาษาสันสกฤต การผันกริยา

ขอข่ายการศึกษา

1. ส่วนประกอบของประโยคสันสกฤต การเรียงคำนาม กริยา กรรม
2. กริยาอาขยาด षात् วิภक्तिอาขยาด
3. ส่วนประกอบของกริยาธาตุหมวด 1, 4, 6, 10
4. ความหมายของ सुप् विभक्ति และ तिङ् विभक्ति
5. กฎการผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ด้วย लकार् หมวดलृ
6. สระ 3 ชั้น (ชั้นปกติ, ชั้นคุณ, ชั้นวฤทธิหรือपृथुति)
7. กฎการประกอบกริยาธาตุหมวดที่ 1

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ทราบถึงส่วนประกอบของประโยคสันสกฤตเบื้องต้น เช่น การเรียงคำนาม กริยา กรรม
2. เพื่อให้ทราบวิภक्तिอาขยาด หมวดलृ (ปัจจุบันกาล) พร้อมคำแปล
3. เพื่อให้ทราบกฎการผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ด้วย लकार् หมวดलृ (ปัจจุบันกาล) และสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้อง
4. เพื่อให้มีความเข้าใจถึงสระทั้ง 3 ชั้น คือ ชั้นปกติ ชั้นคุณ และชั้นวฤทธิหรือपृथुति และวิธีการทำสนธิภายในภายนอก ในเบื้องต้น
5. เพื่อให้จดจำคำศัพท์ที่ควรรู้เพิ่มเติม

บทที่ 5

ประโยคภาษาสันสกฤต การผันกริยา

5.1 ส่วนประกอบของประโยคสันสกฤต

ประโยคภาษาสันสกฤตประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญอย่างน้อย 2 ส่วน คือ ประธานและกริยา และบางประโยคมีกรรมและส่วนขยายอื่น ๆ ด้วย เช่น

रामो जीवति । rāmo jīvati.

นายราม มีชีวิตอยู่ มีส่วนประกอบคือ ประธาน = นายราม, กริยา = มีชีวิตอยู่

नरः फलाय वनं विशति । naraḥ phalāya vanam viśati

คนเข้าป่าเพื่อ(หา)ผลไม้ มีส่วนประกอบ คือ ประธาน = คน, กริยา = เข้า(ไป), กรรม = ป่า, ส่วนขยายกริยาให้ชัดเจนขึ้น คือ เพื่อหาผลไม้

- **ประธาน** คือ สิ่งที่เป็นผู้ทำเอง (ในประโยคกรรตุวาจก หรือ Active Voice) หรือผู้ถูกกระทำ (ในประโยคกรรมวาจก หรือ Passive Voice) โดยประธานในประโยค อาจเป็น นามทั่วไป คือ คน สัตว์ สิ่งของ เป็นอาการนาม (นามบอกอาการหรือนามธรรม) ต่าง ๆ หรือสรรพนามก็ได้ เช่น

छात्रः पाठं पठति । chātraḥ pāṭham paṭhati.

นักเรียนกำลังอ่านบทเรียน chātraḥ - นักเรียน เป็นคำนามทั่วไป ทำหน้าที่ประธาน

अहं पाठं पठामि । ahaṁ pāṭham paṭhāmi.

ฉันกำลังอ่านบทเรียน ahaṁ - ฉัน เป็น สรรพนาม ทำหน้าที่ประธาน

- **กริยา** คือ อาการกระทำต่าง ๆ ของประธานในประโยค

नरा देवं स्मरन्ति । narā devaṁ smaranti

คนทั้งหลาย กำลังรำลึกถึง เทวดา

smaranti - รำลึก เป็น กริยา แสดงให้เห็นการกระทำของ คนทั้งหลาย

- **กรรม** คือ สิ่งรองรับอาการกระทำ จะเป็นนามทั่วไปคือ คน สัตว์ ที่ สิ่งของ หรืออาการนามต่าง ๆ ก็ได้

धनिको वस्त्रं यच्छति । dhaniko vastram yacchati.

คนมีเงินกำลังมอบผ้าหนึ่งผืน vastram - ผ้า เป็น กรรม ของกริยา คือ ให้

5.2 การเรียงคำนามและกริยาในประโยคสันสกฤต

ประโยคสันสกฤตนิยมเรียงอยู่ในรูป SV หรือ SOV

โดย S = Subject หรือ ประธาน

O = Object หรือ กรรม

V = Verb หรือ กริยา เช่น

अहं चरामि । ahaṃ carāmi. ฉันท่องเที่ยวไป = SV

धनिको देवं यजति । dhaniko devaṃ yajati.

คนมีเงินบวงสรวงเทวดา = SOV

บางครั้งก็เรียงเป็น VS หรือ OVS บ้าง เช่น

चराम्यहम् । carāmyaham ฉันท่องเที่ยวไป = VS

देवं नमन्ति नृपाः । devaṃ namanti nṛpāḥ

พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายทรงนอบน้อมเทวดา = OVS

สรุป คือ ภาษาสันสกฤตจะเรียงอย่างไร ความหมายก็ยังคงเดิม ตำแหน่งการวาง ไม่มีผลต่อความหมาย ต่างจากภาษาไทยที่ “ตำแหน่ง” จะเป็นตัวกำหนดความหมาย เช่น “ของเล่นเด็ก” แตกต่างจาก “เด็กเล่นของ” เป็นต้น

5.3 กริยาหลักภาษาสันสกฤต (ดูหน้า 41–42 บทที่ 3 ประกอบด้วย)

ในภาษาสันสกฤต **กริยาหลัก** หรือกริยาสำคัญที่สุดในประโยค เราเรียกว่า **อาชยาด** มีส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดอยู่ **2 ส่วน** คือส่วนแรก **รากศัพท์** หรือที่เรียกตามหลักไวยากรณ์ว่า **ธาตุ** และส่วนที่สอง คือ สิ่งที่นำมาใช้ผันกริยาให้มีความหลากหลาย ที่เรียกว่า **วิภक्ति**

5.4 ธาตุ

- **ธาตุ** คือ รากศัพท์ของคำทุกชนิด เป็นหน่วยคำที่เล็กที่สุดของภาษา ในภาษาสันสกฤตมี 10 หมวด และแบ่งไว้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ธาตุที่มีปัจจัยที่ลงท้ายด้วยเสียง **अ a** ประกอบอยู่กับธาตุ มี 4 หมวด ได้แก่

ธาตุหมวด 1 (ภวาทิคณะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ **अ a**

ธาตุหมวด 6 (ตฺฐาทิคณะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ **अ a**

ธาตุหมวด 4 (ทิวาทิคณะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ **य ya**

ธาตุหมวด 10 (จฺรாதิคณะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ **अय aya**

กลุ่มที่ 2 ธาตุที่มีปัจจัย 3 u, नु nu, ना nā ประกอบอยู่กับธาตุ มี 3 หมวด คือ

ธาตุหมวด 5 (สวาทิตถนะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ नु nu

ธาตุหมวด 8 (ตนาทิตถนะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ उ u

ธาตุหมวด 9 (กรยาทิตถนะ) มีปัจจัยประจำหมวด คือ ना nā

กลุ่มที่ 3 ธาตุที่ไม่มีปัจจัย ประกอบอยู่กับธาตุ มี 3 หมวด ได้แก่

ธาตุหมวด 2 (อทาทิตถนะ) มีวิธีการผันต่างหาก มีรูปอ่อน และรูปแข็ง

ธาตุหมวด 3 (ชुहोद्यत्तितถนะ) มีการซ้ำพยางค์ต้นธาตุ และกริยามีรูปอ่อนและรูปแข็ง

ธาตุหมวด 7 (रुधातितถนะ) มีการเติม न्, न n, na หน้าพยัญชนะสุดท้าย

5.5 วิภक्तिอาขยาต (ติङ् विभक्ति)

● วิภक्ति (Verbs – Terminations หรือ ลการ)

วิภक्ति หรือ ส่วนประกอบสุดท้ายของคำกริยาอาขยาต เรียกอีกอย่างตามกฎไวยากรณ์ของ ปาณินิ ว่า “ลการ” มีทั้งหมด 10 หมวด ได้แก่

1. หมวด लृ (वृत्तमाना) หรือ Present Tense	แปลว่า ...อยู่, ย่อม..., จะ...
2. หมวด लृ (अनृतनी) หรือ Imperfect (1 st Past Tense)	แปลว่า ได้...แล้ว
3. หมวด लो (पणज्मी) หรือ Imperative Mood	แปลว่า จง...
4. หมวด लि (वितिलिङ्, सप्तमी) หรือ Optative Mood (Potential)	แปลว่า ฟัง...
5. หมวด लि (परोक्षगुत्) หรือ Perfect (2 nd Past Tense)	แปลว่า ...แล้ว
6. หมวด लृ (त्वात्तनी) หรือ 1 st Future Tense	แปลว่า จัก...
7. หมวด लृ (गविष्यन्) หรือ 2 nd Future Tense	แปลว่า จัก..., จะ...
8. หมวด लृ (गृह्यातिपत्ति, संकेतमाला) หรือ Conditional	แปลว่า จักได้.....แล้ว
9. หมวด लृ (अनृतनीगुत्) หรือ Aorist (3 rd Past Tense)	แปลว่า ได้...แล้ว
10. หมวด ले (आत्तिरुलिङ्) หรือ Predicative or Benedictive	แปลว่า จง..., ขอให้...

วิภक्तिกริยาอาขยาต หรือ ลการ ที่เราจะต้องศึกษาในบทต้น ๆ นี้ คือ लृ (ปัจจุบันกาล), लृ (อดีตกาลไม่สมบูรณ์), लो (คำสั่ง), लि (รำพึง) แต่ 4 หมวดเท่านั้น ไม่มาก

Sanskrit Tip 7

สำหรับในขั้นต้น บทต้น ๆ นี้ ธาตุที่เราจะเรียนจาง่าย ๆ คือ หมวด 1, 4, 6, 10 และทุกหมวดมีปัจจัยลงท้ายด้วยสระ a ทั้งสิ้น ส่วนวิภัตติกริยาอาขยาตที่จะเรียนให้จำแต่ละหมวดโดยใช้ชื่อหมวด หรือ ลการ คือ ลฏ, ลง, โลฏ, ลิง

5.6 ส่วนประกอบของกริยาหมวด 1, 4, 6, 10

ดังได้กล่าวแล้วว่า กริยาสันสกฤตที่ใช้ธาตุหมวดที่ 1, 4, 6, 10 มีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ธาตุ + ปัจจัยประจำหมวด + วิภัตติกริยาอาขยาต = กริยาอาขยาต

แต่ละส่วนมีคำอธิบายคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

- **ธาตุ** คือ รากศัพท์ ที่ทำให้ศัพท์ต่าง ๆ มีความหมาย

เช่น पठति = पठ् + अ + ति paṭhati = paṭh + a + ti

paṭhati = paṭh ธาตุหมวด 1 + a ปัจจัย + ti วิภัตติหมวด ลฏ (ปัจจุบันกาล)

paṭhati มีรากศัพท์ คือ paṭh ธาตุ ความหมายว่า อ่าน

- **ปัจจัยประจำหมวดธาตุ** คือ ส่วนที่เติมข้างหลังธาตุ เพื่อบ่งให้รู้ว่าเป็นธาตุหมวดใด แต่ธาตุบางหมวดก็ไม่จำเป็น

เช่น पठति = पठ् + अ + ति

paṭhati = paṭh + a + ti

paṭhati มีปัจจัยประจำหมวด คือ अ a ประกอบอยู่ตรงกลาง

- **วิภัตติ** คือ ส่วนที่เติมท้ายสุดของกริยา บ่งบอกถึง กาล พจน์ บุรุษ วาจก (voice)

เช่น पठति = पठ् + अ + ति

paṭhati = paṭh + a + ti

paṭhati วิภัตติกริยา คือ ति ti ประกอบอยู่ท้ายบอก กาล พจน์ หรือ จำนวนนับ ซึ่งในภาษาสันสกฤตมี 3 คือ เอกพจน์ หมายถึง ของสิ่งเดียว ทวิพจน์ หมายถึง ของสองสิ่ง และพหูพจน์ หมายถึง ของตั้งแต่ 3 สิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังบอก บุรุษและวาจก (voice) ได้ คือ คำว่า पठति บอกได้ว่าเป็น ปัจจุบันกาล เอกพจน์ บุรุษที่ 3 และเป็น กรรตุวาจก แปลว่า เขากำลังอ่าน

5.7 **วิภक्ति 2 ประเภท คือ สุปวิภक्ति และ ดิงวิภक्ति** (เรียกกง่าย ๆ ว่า ชูป กับ ดิง)

สุปวิภक्ति คือ วิภक्तिที่ใช้ผันคำนามทั่วไป สรรพนาม และสังขยาหรือจำนวนนับ มีทั้งหมด 21 รูป โดยแบ่งเป็น 8 วิภक्ति คือ ตั้งแต่ 1-8 (แต่วิภक्तिที่ 1 กับ 8 ใช้รูปวิภक्तिร่วมกัน) และแต่ละวิภक्तिแบ่งออกเป็น 3 พจน์ (เอกพจน์ ทวิพจน์ พหุพจน์) จึงมี 21 รูป ($7 \times 3 = 21$) (ดูบทที่ 6 หน้า 78 ประกอบด้วย)

ดิงวิภक्ति คือ วิภक्तिที่ใช้ผันกริยาหลัก หรือที่เรียกว่า กริยาอาชยาด หรือ ลการ มี 10 หมวด ดังกล่าวแล้ว แต่ละหมวดมีวิภक्तिอยู่ 18 ตัว (รูป) โดยแต่ละหมวดจะแบ่งวิภक्तिเป็น 2 ฝ่าย (บท) ได้แก่

ปรัสมิบท ใช้สำหรับกรรตุวจาก เหตุกรรตุวจาก และ

อาตมเนบท ใช้สำหรับกรรมวจากและภาววจาก

แต่ละฝ่าย (บท) จะมีวิภक्ति 9 รูป ดังนั้น วิภक्तिแต่ละหมวดจึงมี 18 รูป ($2 \times 9 = 18$)

อนึ่ง วิภक्तिทั้ง 9 รูป ของแต่ละฝ่าย (บท) นั้น ยังแบ่งได้อีก คือ แบ่งตาม**บุรุษ 3** ชนิด ได้แก่ บุรุษที่ 1 (ฉัน, เรา), บุรุษที่ 2 (ท่าน, เธอ) และบุรุษที่ 3 (เขา, มัน) แต่ละบุรุษยังแบ่งออกเป็น 3 พจน์ (เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหุพจน์) จึงมี 9 รูป ($3 \times 3 = 9$) ดังตารางต่อไปนี้

ดิงวิภक्ति หรือ วิภक्तिกริยาอาชยาด หมวด ลฎ (ปัจจุบันกาล)

ปรัสมิบท (ใช้กับกรรตุวจาก) พร้อมคำแปลของสรรพนามแต่ละบุรุษ

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหุพจน์
3. prathama purusa ประถมบุรุษ	ति ti เขา, มัน, หล่อน	तस् tas เขาทั้งสอง, มันทั้งสอง	अन्ति anti พวกเขา, พวกมัน
2. madhyama purusa มัธยมบุรุษ	सि si ท่าน, เธอ, คุณ	थस् thas ท่านทั้งสอง, เธอทั้งสอง	थ tha พวกท่าน, พวกเขา
1. uttama purusa อุตตมบุรุษ	मि mi ฉัน, ข้าพเจ้า	वस् vas เราทั้งสอง	मस् mas พวกเรา

Sanskrit Tip 8

ปัญหาที่นักศึกษา มักประสบอยู่บ่อย ๆ คือ คำแปลกริยาของบุรุษที่ 3 ที่มีสรรพนามว่า เขา, มัน, หล่อน ปรากฏอยู่ แต่ในกรณีที่มีคำนามทั่วไปเป็นประธานในประโยคอยู่แล้ว นักศึกษามักจะแปลทั้งสรรพนามและนามมาด้วยกัน เช่น

चरति carati = เขาท่องเที่ยวไป แต่บางครั้งแปลว่า नरस् चरति naras carati = คนเขาท่องเที่ยวไป เป็นการแปลที่เกินมา ต้องขอทำความเข้าใจร่วมกันว่า หากกริยาอาขยาดเป็นบุรุษที่ 3 และมีคำนามที่สามารถเป็นประธานในประโยคได้เลย ไม่ต้องแปลสรรพนามเพิ่มเติมมา เช่น

नरस् चरति naras carati ต้องแปลว่า คนท่องเที่ยวไป (ไม่ต้องมีคำว่า เขา เพิ่มเข้ามา)

5.8 กฎการผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ด้วย ลकार ह्रस्व

ดังได้กล่าวแล้วว่า กริยาสันสกฤตหมวดที่ 1 มีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังตารางต่อไปนี้

ธาตุ + a ปัจจัยประจำหมวด + วิภक्तिกริยาอาขยาด = กริยากรรตุวจาก
--

ในบทนี้ เราจะฝึกผันกริยาธาตุหมวด 1 ซึ่งเป็นธาตุที่มีมากที่สุดในบรรดาธาตุทั้ง 10 หมวด คือ มีราว ๆ เกือบ 1,200 จากจำนวน 2,000 กว่าธาตุ

ในการผันธาตุหมวดที่ 1 นั้น เราต้องคำนึงว่า ธาตุตัวนั้นเป็น พยางค์หนัก (ครุ บาลีว่า ครุ) หรือ พยางค์เบา (ลक्ष บาลีว่า लक्ष) เสียก่อน ดังนี้

❖ พยางค์หนัก (ครุ) - เบา (ลक्ष) ในการผันธาตุหมวด 1

- พยางค์ครุประกอบด้วยสระเสียงยาว หรือสระเสียงสั้นแต่มีพยัญชนะตามหลังมา ตั้งแต่ 2 ตัว ขึ้นไป ตัวอย่าง
 - (สระเสียงยาว) เช่น नी nī, भू bhū, जीव् jīv
 - (สระเสียงสั้น + พยัญชนะ 2 ตัวขึ้นไป) เช่น निन्द् nind, वन्द् vand
- พยางค์ลक्षประกอบด้วยสระเสียงสั้นอย่างเดียว หรือสระเสียงสั้นและมีพยัญชนะตามหลังมาเพียงตัวเดียว ตัวอย่าง
 - (สระเสียงสั้น) เช่น जि ji
 - (สระเสียงสั้น + พยัญชนะตัวเดียว) เช่น बुध् budh, वद् vad

5.9 สระ 3 ชั้น และการทำสระให้เป็นชั้นคุณ

สระในภาษาสันสกฤตแบ่งเป็น 3 ชั้น เพื่อประโยชน์ต่อการทำสนธิและการสร้างคำใหม่ คือ

1. **ชั้นปกติ** ได้แก่ สระแท้ธรรมดา คือ a, ā, i, ī, u, ū, ṛ, ṛī, ḷ
2. **ชั้นคุณ** ได้แก่ สระประสมหรือรูปสระผสมกับพยัญชนะที่เกิดจากการเพิ่มเสียง a เข้าไปข้างหน้าสระแท้ธรรมดาในชั้นปกติ ได้แก่ a + i, ī = e, a + u, ū = o, a + ṛ, ṛī = ar, a + ḷ = al (**ข้อสังเกต** ในชั้นคุณนี้ สระ a ยังคงเป็น a อยู่ ไม่เปลี่ยนเป็น ā)
3. **ชั้นพฤติ หรือ ชั้นพฤติ** ได้แก่ สระประสมหรือรูปสระผสมกับพยัญชนะที่เกิดจากการเพิ่มเสียง a เข้าไปข้างหน้าสระชั้นคุณอีกครั้งหนึ่ง ได้แก่ a + e = ai, a + o = au, a + ar = ār, a + al = āl

ตารางสระทั้ง 3 ชั้น

สระชั้นปกติ	a , ā	i , ī	u , ū	ṛ , ṛī	ḷ
a + ชั้นปกติ = สระชั้นคุณ	a , ā	e	o	ar	al
a + ชั้นคุณ = สระชั้นพฤติ	ā	ai	au	ār	-

ตัวอย่างความจำเป็นในการต้องมีสระชั้นคุณ และชั้นพฤติ เช่น

ชั้นปกติ	ชั้นคุณ	ชั้นพฤติ	ความหมาย
कु kr	कर् kar	कार् kār	ทำ
नी nī	ने ne	नै nai	แนะนำ, นำไป
दिव् div	देव deva	दैविक daivika	เล่น, เทวดา, เป็นของเทวดา

ความรู้และความเข้าใจเรื่องสระ 3 ชั้น มีความสำคัญต่อการเรียนภาษาสันสกฤตมาก เพราะจะต้องนำไปใช้ในการผันกริยา การทำสนธิ และสร้างคำนามให้มีความหมายหลากหลายในบทต่อไป

5.10 พยัญชนะกึ่งสระ

สระ ในภาษาสันสกฤต (ยกเว้น สระ a, ā) หากมีสระอื่นที่ไม่ใช่พวก หรือ วรรณะเดียวกัน (a เป็นพวกเดียวกับ ā, i กับ ī, u กับ ū, ṛ กับ ṛī, ตามหลังมา ให้เปลี่ยนสระข้างหน้าเป็น พยัญชนะกึ่งสระ (อนุดะสฺถ หรือ อันตสฺถา = antaḥstha) ตามชั้นของสระทั้ง 3 ชั้น ดังตารางต่อไปนี้

สระชั้นปกติ	a , ā	i , ī	u , ū	ṛ , ṛī	l
อันตสฺถา	- -	y	v	r	l
สระชั้นคุณ	a , ā	e	o	ar	al
อันตสฺถา	- -	ay	av	-	-
สระชั้นพฤทธิ	ā	ai	au	ār	-
อันตสฺถา	-	āy	āv	-	-

ตัวอย่าง การใช้อันตสฺถา ในการทำสนธิภายในและภายนอก

สระชั้นปกติ	a , ā	i , ī	u , ū	ṛ , ṛī	l
อันตสฺถา	- -	iti + atra = ityatra	deveṣu + iha = deveṣviha	-	-
สระชั้นคุณ	a , ā	e	o	ar	al
อันตสฺถา	- -	ne + a = naya	bho + a = bhava	smṛ + a = smar	kṛp + a = kalp
สระชั้นพฤทธิ	ā	ai	au	ār	-
อันตสฺถา	-	nai + aka = nāyaka	śrau + aka = śrāvaka	dhṛ + (a)ṇa = dhāraṇa	-

ความรู้เรื่อง การเปลี่ยนสระเป็นพยัญชนะกึ่งสระนี้ เราควรจดจำไว้เพื่อประโยชน์แก่การทำสนธิและการสร้างคำใหม่ ๆ ในบทต่อ ๆ ไป เช่นเดียวกัน

5.11 กฎการประกอบกริยาธาตุหมวด 1

1. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระหรือเป็นพยางค์ผสมให้ทำเป็นขั้นคุณก่อน

ธาตุ/สระ	ทำเป็นขั้นคุณ	ความหมาย
नी nī	n a + ī > e = ne	นำไป, แนะนำ
भू bhū	bh a + ū > o = bho	เป็น, อยู่, คือ
स्मृ smṛ	sm a + ṛ > ar = smar	ระลึกถึง
बुध् budh	b a + u > o + dh = bodh	รู้, รู้ลึกรู้ตัว

2. นำ a ปัจจัยไปเติมท้ายธาตุที่ทำเป็นขั้นคุณแล้ว หรือ ธาตุที่เป็นพยางค์ครุ ได้เลยแล้ว จะได้รูปที่เรียกว่า **คำกริยา (stem)** เช่น

ธาตุ/ท้ายสระ	ทำสระเป็นขั้นคุณ	+ ปัจจัย	คำกริยา
नी nī	ne	+ a = e+a=aya	naya
भू bhū	bho	+ a = o+a=ava	bhava
स्मृ smṛ	smar	+ a = -	smara
बुध् budh	bodh	+ a = -	bodha

ธาตุครุ	+ a ปัจจัย	คำกริยา	ความหมาย
जीव् jīv	+ a =	jīva	มีชีวิตอยู่, เป็นอยู่
निन्द् nind	+ a =	ninda	ติเตียน
शंस् śams	+ a =	śamsa	สรรเสริญ
रक्ष् rakṣ	+ a =	rakṣa	รักษา, ปกป้อง

3. นำคำกริยาไปผันกับวิภัตติกริยาหมวด ๑ จะได้รูปกริยาที่พร้อมจะนำไปใช้ในประโยคได้ เช่น

ธาตุ	คำกริยา	+ วิภัตติ ๑	กริยาสมบูรณ์	ความหมาย
जीव् jīv	jīva	+ ti	jīvati	(เขา) มีชีวิตอยู่, เป็นอยู่
निन्द् nind	ninda	+ ti	nindati	(เขา) ติเตียน
शंस् śams	śamsa	+ ti	śamsati	(เขา) สรรเสริญ
रक्ष् rakṣ	rakṣa	+ ti	rakṣati	(เขา) รักษา, ปกป้อง
नी nī	naya	+ ti	nayati	(เขา) นำไป, แนะนำ
भू bhū	bhava	+ ti	bhavati	(เขา) เป็น, อยู่, คือ
स्मृ smṛ	smara	+ ti	smarati	(เขา) ระลึกถึง
बुध् budh	bodha	+ ti	bodhati	(เขา) รู้, รู้ลึกรู้ตัว

ตัวอย่าง การผันกริยาธาตุหมวด 1

भू bhū [เป็น, อยู่] ด้วย หมวด ฏ (ปัจจุบันกาล)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. prathama puruṣa ประถมบุรุษ	भवति bhavati เขาย่อมเป็น	भवत्स् bhavatas เขาทั้งสองย่อมเป็น	भवन्ति bhavanti พวกเขา่อมเป็น
2. madhyama puruṣa มัธยมบุรุษ	भवसि bhavasi ท่านย่อมเป็น	भवथस् bhavathas ท่านทั้งสองย่อมเป็น	भवथ bhavatha พวกท่านย่อมเป็น
1. uttama puruṣa อุตตมบุรุษ	भवामि bhavāmi ฉันย่อมเป็น	भावस् bhavāvas เราทั้งสองย่อมเป็น	भवामस् bhavāmas พวกเรา่อมเป็น

रक्ष rakṣ [รักษา, ปกป้อง]

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. prathama puruṣa ประถมบุรุษ	रक्षति rakṣati เขาย่อมรักษา	रक्षत्स् rakṣatas เขาทั้งสองย่อมรักษา	रक्षन्ति rakṣanti พวกเขา่อมรักษา
2. madhyama puruṣa มัธยมบุรุษ	रक्षसि rakṣasi ท่านย่อมรักษา	रक्षथस् rakṣathas ท่านทั้งสองย่อมรักษา	रक्षथ rakṣatha พวกท่านย่อมรักษา
1. uttama puruṣa อุตตมบุรุษ	रक्षामि rakṣāmi ฉันย่อมรักษา	रक्षावस् rakṣāvas เราทั้งสองย่อมรักษา	रक्षामस् rakṣāmas พวกเรา่อมรักษา

ข้อสังเกต

ในการผันธาตุหมวดที่ 1 ด้วย ดิง วิภक्ति หมวด ฏ (ปัจจุบันกาล) มีกฎที่ควรทราบดังนี้

- บุรุษที่ 3 พหูพจน์ a ทำยเค้ากริยา (stem) + anti ให้ลบออกเสีย
ดังนั้น anti ยังคงเป็น anti ไม่เปลี่ยนเป็น ānti (เสียงยาว)
- บุรุษที่ 1 ทั้งสามพจน์ ให้ทำสระ a ซึ่งเป็นท้ายของเค้ากริยา (stem) ข้างหน้าวิภक्ति
คือ mi, vas และ mas เป็นสระ ā (เสียงยาว)

ศัพท์ทำนุกรม

กริยาศัพท์ (ธาตุหมวดที่ 1)

ธาตุ		คำกริยา	+ วิกัति लृ	กริยา सम्बुर्ण	ความหมายธาตุ	
चर्	car	जरु	cara	+ ti	carati	ท่องเทียวไป, ประพฤติ
त्यज्	tyaj	द्यञ्	tyaja	+ ti	tyajati	ทิ้ง, สละ, บริจาค
दह्	dah	तह्	daha	+ ti	dahati	เผา, เผาไหม้
धाव्	dhāv	धावु	dhāva	+ ti	dhāvati	วิ่ง
नम्	nam	नम	nama	+ ti	namati	น้อมไหว้, โค้งตัวลง, เคารพ
पच्	pac	पज	paca	+ ti	pacati	หุง, ต้ม, ทำอาหาร
पत्	pat	पठ	pata	+ ti	patati	ตก, ล้ม, ปิน
यज्	yaj	यञ्	yaja	+ ti	yajati	บูชา, บวงสรวง
वद्	vad	वह	vada	+ ti	vadati	พูด, กล่าว
वस्	vas	वस	vasa	+ ti	vasati	อาศัยอยู่, พำนักอยู่
वह्	vah	वह	vaha	+ ti	vahati	แบก, พาไป, พัดไป, ลือไป
वृष्	vr̥ṣ	वृञ्	varṣa	+ ti	varṣati	ทำฝนให้ตก, ไปรย
द्रु	dru	द्रु	drava	+ ti	dravati	วิ่ง
गुह्	guh	कुह	gūha	+ ti	gūhati	ปกปิด, ซ่อน
जि	ji	जि	jaya	+ ti	jayati	ชนะ

คำคม คารมสันสกฤต

परार्थं योजितं पापं फकत्यात्मन्यसंशयं
parārtham̐ yojitam̐ pāpam̐ phalatyātmanyasamśayam̐

A bad deed or thought for other, affects the thinker.

สิ่งไม่ดีที่ทำไว้ให้ผู้อื่น ย่อมมีผลต่อตัวผู้ทำเอง อย่างไม่ต้องสงสัย

***** จบ บทที่ 5 *****

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

แบบฝึกหัด บทที่ 5

1. จงผันกริยาธาตุ **चर् (car)**, **वद् (vad)** และ **त्यज् (tyaj)** ซึ่งเป็นธาตุหมวด 1 มี a ปัจจัยประจำหมวดธาตุ ด้วยวิภक्तिอาขยาต หมวดลघु ฝ่ายปรัสนิมบท (ปัจจุบันกาล) ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย

2. จงแปลเป็นภาษาไทย (ดู อพยยศัพท์ ทำยบทที่ 3 ประกอบ)

1. अद्य जीवामः। adya jīvāmaḥ.
2. सदा पचथः। sadā pacathaḥ.
3. अत्र रक्षति। atra rakṣati.
4. अधुना रक्षामि। adhunā rakṣāmi.
5. यदा धावथ तदा पतथ। yadā dhāvatha tadā patatha.
6. क्व यजन्ति। kva yajanti.
7. तत्र चरथः। tatra carathaḥ.
8. कुतः शंससि। kutaḥ śamsasi.
9. त्यजामि कथम्। tyajāmi katham.
10. दहसि। dahasi.

3. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต (เขียนตามลำดับเลขยก)

1. วันนี้¹ เขาทั้งหลายยอมสละ²
2. บัดนี้¹ ท่านทั้งหลายยอมเทียวไป²
3. ฉันยอมรักษา² ในกาลทุกเมื่อ¹
4. เราทั้งสองยอมน้อมไหว้
5. ท่านยอมวิ่ง² ณ ที่ใด¹
6. เราทั้งหลายยอมบวงสรวง
7. เขาทั้งสองยอมหุงต้ม
8. มันยอมเผาไหม้
9. เราทั้งหลายยอมมีชีวิตรอยู่² ณ บัดนี้¹
10. ท่านทั้งสองยอมสรรเสริญ
11. เพราะเหตุใด² ท่านทั้งหลายจึงน้อมไหว้¹
12. มันทั้งหลายยอมบินไป² ณ ที่นั้น¹
13. ท่านทั้งหลายพำนักอยู่² ที่ใด¹

บทที่ 6

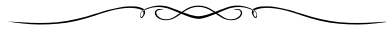
ธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ และ ผันนาม a, i การ์นด์

ขอข่ายการศึกษา

1. การผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ที่มีรูปพิเศษ ด้วย ลฺกการ
2. วิภक्तिที่ใช้ผันคำนามใน ปุงลิงค์ สตรีลิงค์ และนปุงสกลิงค์
3. การผันคำนาม (फल) a การันต์ นปุงสกลิงค์ และ
4. การผันคำนาม (अग्नि) i การันต์ ปุงลิงค์ และ (वारि) i การันต์ นปุงสกลิงค์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจและสามารถผันกริยาธาตุหมวดที่ 1 ที่มีรูปพิเศษ ด้วย ลฺกการ ได้
2. เพื่อให้สามารถผันคำนาม a การันต์นปุงสกลิงค์, i การันต์ในปุงลิงค์ และ i การันต์ นปุงสกลิงค์ ได้
3. เพื่อให้จดจำคำศัพท์ที่ควรรู้เพิ่มเติม
4. สามารถแต่ง-แปล ข้อความสั้น ๆ ตามที่กำหนดได้

บทที่ 6

ธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ และผันนาม a, i การันต์

6.1 การผันกริยาธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ ด้วย ลฺก การ

เราได้ศึกษาการผันกริยาอาขยาต ธาตุหมวด 1 (ภวาทิคณะ) ด้วย ลฺก การ มาแล้วในบทที่ 5 ต่อไปเราจะกล่าวถึงธาตุหมวด 1 ที่ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ แต่มีการเปลี่ยนแปลงตัวธาตุ ก่อนนำไปผสมกับ a ปัจจัย และกลายเป็น คำกริยา (stem) แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภักติกริยาหมวด ลฺก หรือ ลฺก การ ได้รูปสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้ในประโยคได้

ธาตุที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพิเศษ มีมากมายแต่ที่ใช้บ่อย ๆ คือ ธาตุที่ลงท้ายด้วย สระ ā และลงท้ายด้วยพยัญชนะ คือ m ดังนี้

ธาตุ	รูปพิเศษ	+ a ปัจจัย	+ ลฺก	รูปสมบูรณ์	ความหมาย
गम् gam	gacch	gaccha	ti	gacchati	(เขา) ไป
यम् yam	yacch	yaccha	ti	yacchati	(เขา) ให้
घ्रा ghrā	jighr	jighra	anti	jighranti	(พวกเขา) ดม
पा pā	pib	piba	si	pibasi	(ท่าน) ดื่ม
स्था sthā	tiṣṭh	tiṣṭha	mi	tiṣṭhāmi	(ฉัน) ยืนอยู่

ตัวอย่าง การผันกริยาธาตุหมวด 1 ที่มีรูปพิเศษ पा > पिब्, pā > pib [ดื่ม]
ด้วย ดิงวิภักติ หรือ วิภักติกริยาอาขยาต หมวดลฺก (ปัจจุบันกาล)

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. prathama puruṣa ประณมบุรุษ	पिबति pibati เขาย่อมดื่ม	पिबतस् pibatas เขาทั้งสองย่อมดื่ม	पिबन्ति pibanti พวกเขา่อมดื่ม
2. madhyama puruṣa มัชฌมบุรุษ	पिबसि pibasi ท่านย่อมดื่ม	पिबथस् pibathas ท่านทั้งสองย่อมดื่ม	पिबथ pibatha พวกท่านย่อมดื่ม
1. uttama puruṣa อุत्तมบุรุษ	पिबामि pibāmi ฉันย่อมดื่ม	पिबावस् pibāvas เราทั้งสองย่อมดื่ม	पिबामस् pibāmas พวกเรา่อมดื่ม

6.2 วิภक्तिที่ใช้ผันคำนาม (รวมถึง สรรพนาม คำวิเศษณ์และจำนวนเลขด้วย)

วิภक्तिนาม หรือ สุปวิภक्ति

(ตารางแรก ใช้สำหรับ ปุงลิงค์และสตรีลิงค์)

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1 prathamā ปฺรธมา	स् s	औ au	अस् as
2 dvitīyā ทฺวิตียา	अम् am	औ au	अस् as
3 tṛtīyā ตฺฤตียา	आ ā	भ्याम् bhyām	भिस् bhis
4 caturthī จตุรฺถี	ए e	भ्याम् bhyām	भ्यस् bhyas
5 pañcamī ปณฺจมี	अस् as	भ्याम् bhyām	भ्यस् bhyas
6 saṣṭhī ษษฺฐี	अस् as	ओस् os	आम् ām
7 saptamī สप्तมী	इ i	ओस् os	सु su
8 sambodhana สมฺโพธน	स् s	औ au	अस् as

สุปวิภक्ति (ตารางที่ 2 สำหรับ นปุงสกลิงค์)

ในนปุงสกลิงค์ มีวิภक्तिที่ผันแตกต่างจาก ปุงลิงค์ 3 วิภक्ति คือ

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1 prathamā ปฺรธมา	म् m	ई ī	इ i
2 dvitīyā ทฺวิตียา	म् m	ई ī	इ i
8 sambodhana สมฺโพธน	म् m	ई ī	इ i

หมายเหตุ การจัดวิภक्तिออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. วิภक्तिที่อยู่ในวงกลม จัดเป็น วิภक्तिแข็ง
2. วิภक्तिที่กลมสีเทา จัดเป็น วิภक्तिกลาง
3. วิภक्तिที่เหลือจากข้อ 1 และ 2 จัดเป็น วิภक्तिอ่อน

แต่หากต้องผัน คำศัพท์ที่แบ่งเป็นเพียง สองกลุ่ม ก็แบ่งดังนี้ คือ

วิภक्ति 5 ตัวแรก ของ -ปुल्लिङ्गและस्त्रीलिङ्ग- เป็นวิภक्तिแข็ง ส่วนที่เหลือเป็นวิภक्तिอ่อน

- नपुंसकलिङ्ग เฉพาะ i เป็นวิภक्तिแข็ง ส่วนที่เหลือเป็นวิภक्तिอ่อน

เหตุผลที่แบ่งเช่นนี้ ก็เพื่อง่ายต่อการผันคำนามที่มี 3 รูป มีความสอดคล้องกับ สระทั้ง 3 ชั้น (ดู

สระ 3 ชั้น หน้า 69 ด้วย) เช่น ศัพท์ว่า rājan (พระราช) เป็นปुल्लिङ्ग เป็นศัพท์ที่มี 3 รูป คือ

rājān เป็นรูปแข็ง, ทำยศัพท์เป็นสระชั้นพฤทธิ

rāja เป็นรูปกลาง, ทำยศัพท์เป็นสระชั้นคุณ

rājñ เป็นรูปอ่อน, ทำยศัพท์เป็นสระชั้นธรรมดา

แล้วนำไปผันกับสัพวิภक्ति ที่แบ่งเป็น 3 กลุ่มได้เลย

ประโยชน์ของการแบ่งวิภक्तिเป็น 2 และ 3 กลุ่ม

1. เพื่อให้ง่ายต่อการผันคำนามที่เป็นพยัญชนะการันต์
2. ไม่ต้องเสียเวลาท่องจำมาก
3. เมื่อเข้าใจเคล็ดลับนี้แล้ว ไม่จำเป็นต้องเปิดแบบการผันอีกบ่อย ๆ
4. ทำให้สามารถ อ่าน แปล และเข้าใจเนื้อหาภาษาสันสกฤตได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

6.3 การผันคำนาม a การันต์ นปुंसकलिङ्ग, i การันต์ पुल्लिङ्ग, i การันต์ नपुंसकलिङ्ग

a การันต์ นपुंसकलिङ्ग ผันอย่าง phala [ผลไม้] ดังนี้

วิภक्तिที่/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	फलम् phalam	फले phale	फलानि phalāni
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	फलम् phalam	फले phale	फलानि phalāni
วิภक्तिที่ 3 (เครื่องมือ)	फलेन phalena	फलभ्याम् phalābhyām	फलैस् phalais

วิภक्ति/ พจน์	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 4 (ผู้รับผล)	फलाय phalāya	फलाभ्याम् phalābhyām	फलेभ्यस् phalebhyas
วิภक्तिที่ 5 (ที่เกิด, สาเหตุ)	फलात् phalāt	फलाभ्याम् phalābhyām	फलेभ्यस् phalebhyas
วิภक्तिที่ 6 (เจ้าของ)	फलस्य phalasya	फलयोस् phalayos	फलानाम् phalānām
วิภक्तिที่ 7 (สถานที่, ทิศ)	फले phale	फलयोस् phalayos	फलेषु phaleṣu
วิภक्तिที่ 8 (คำทักทาย)	फल phala	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1	

i การันต์ ปุงลิงค์ ผันอย่าง agni [ไฟ] ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	अग्निस् agnis	अग्नी agnī	अग्नयस् agnayas
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	अग्निम् agnim	” ”	अग्निन् agnīn
วิภक्तिที่ 3 (เครื่องมือ)	अग्निना agninā	अग्निभ्याम् agnibhyām	अग्निभिस् agnibhis
วิภक्तिที่ 4 (ผู้รับผล)	अग्ने agnaye	” ”	अग्निभ्यस् agnibhyas
วิภक्तिที่ 5 (ที่เกิด, สาเหตุ)	अग्नेस् agnes	” ”	” ”
วิภक्तिที่ 6 (เจ้าของ)	” ”	अग्नयोस् agnyos	अग्निनाम् agnīnām
วิภक्तिที่ 7 (สถานที่, ทิศ)	अग्नी agnau	” ”	अग्निषु agnīṣu
วิภक्तिที่ 8 (คำทักทาย)	अग्ने agne	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1	

i การันต์ นปุงสกลิงค์ ผันอย่าง vāri [น้ำ] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
วิภक्तिที่ 1 (ประธาน)	वारि vāri	वारिणि vāriṇī	वारिणि vāriṇi
วิภक्तिที่ 2 (กรรม)	” ”	” ”	” ”
วิภक्तिที่ 3 (เครื่องมือ)	वारिणा vāriṇā	वारिभ्याम् vāribhyām	वारिभिस् vāribhis
วิภक्तिที่ 4 (ผู้รับผล)	वारिणे vāriṇe	” ”	वारिभ्यस् vāribhyas
วิภक्तिที่ 5 (ที่เกิด,สาเหตุ)	वारिणस् vāriṇas	” ”	” ”
วิภक्तिที่ 6 (เจ้าของ)	” ”	वारिणोस् vāriṇos	วารिणाम् vāriṇām
วิภक्तिที่ 7 (สถานที่, ทิศ)	वारिणि vāriṇi	” ”	वारिषु vāriṣu
วิภक्तिที่ 8 (คำทักทาย)	वारि / वारे vāri / vāre	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1	

คำนาม i การันต์ นปุงสกลิงค์มีศัพท์เดี่ยวนี้ และส่วนใหญ่มีแบบผันต่างหาก คือ akṣi [ดวงตา], asthi [กระดูก], dadhi [นมเปรี้ยว], sakthi [ชาอ่อน] ผันไม่เหมือนศัพท์ i การันต์ปกติ

คำอธิบายเพิ่มเติม : สนธิ स् / s

स् / s เป็นหนตัน มี अ / a อยู่ข้างหน้า หนปลาย (อักษรที่ตามมา) เป็นพยัญชนะโสมพะ ให้
เอา अस् / as เป็น ओ / o

เช่น अतिथयस् गुहम् atithayas grham

สนธิเป็น अतिथयो गुहम् atithayo grham (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก)

ศัพท์านุกรม

a การันต์ นปุงสกลิงค์ (Neuter)

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	ลิงค์	การันต์	คำแปล
दुःख	duḥkha	ทุชะข	n.	a	ความทุกข์
क्षेत्र	kṣetra	เกษตฺร	n.	a	ทุ่ง, ทุ่งนา
क्षीर	kṣīra	กฺษีร	n.	a	น้ำนม
सुख	sukha	สุข	n.	a	ความสุข
गृह	gr̥ha	คฤห	n.	a	เรือน
रत्न	ratna	รัตน	n.	a	แก้ว, สิ่งประเสริฐ
रूपक	rūpaka	รูปก	n.	a	เหรียญทอง
सुवर्ण	suvarṇa	สุวรณ	n.	a	ทองคำ

i การันต์ ปุงลิงค์ (Masculine)

เทวนาครี	โรมัน	ไทย	ลิงค์	การันต์	คำแปล
अरि	ari	อริ	m.	i	ข้าศึก
हरि	hari	หริ	m.	i	ชื่อคน, พระหริ
कवि	kavi	กวิ	m.	i	กวี
नृपति	nṛpati	นฤปติ	m.	i	พระเจ้าแผ่นดิน
पाणि	pāṇi	ปาณิ	m.	i	มือ, ฝ่ามือ
ऋषि	r̥ṣi	ฤษิ	m.	i	ฤษิ
अतिथि	atithi	อติถิ	m.	i	แขก, ผู้มาเยือน
मणि	maṇi	มณิ	m.	i	แก้วมณี

กริยาศัพท์ ๓๓๓ หมวดที่ 1 ที่มีรูปพิเศษ (เพิ่มเติม)

(อุปสรรค+) ๓๓๓		รูปพิเศษ	+ a ปัจจัย	+ लृ		รูปสมบุรณ์	ความหมาย
सद्	sad	สท	sīd	sīda	tha	= sīdatha	(พวกท่าน) นั่ง, จม
आ+गम्	ā+gam	อา+คม	āgacch	āgaccha	si	= āgacchasi	(ท่าน) มา

***** จบ บทที่ 6 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 6

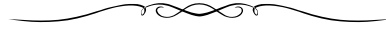
1. จงผันกริยาธาตุ **गम् (gam)** และ **यम् (yam)** ซึ่งเป็นธาตุหมวด 1 (ที่มีรูปพิเศษ) มี **a** ปัจจัย ประจำหมวดธาตุ ด้วยวิภัตติอาขยาต หมวดลघु ฝ่ายปรัสนิมิต ปัจจุบันกาล (ดูบทที่ 5 หน้าที่ 66-72 ประกอบด้วย) ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
2. จงผัน **धन (dhana)** และ **विष (viṣa)** ตามแบบ **a** การันต์ ในนปुंसกलिङ्ग ตามลำดับให้ครบทุกพจน์และวิภัตติ ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
3. จงผัน **ऋषि (ṛṣi)** ตามแบบ **i** การันต์ ในนपुंसलिङ्ग ตามลำดับให้ครบทุกพจน์และวิภัตติ ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
4. จงแปลเป็นภาษาไทย
 1. सदा देवान् स्मरन्ति। sadā devān smaranti.
 2. गृहं गच्छामः। gṛhaṃ gacchāmaḥ.
 3. जलं पिबति पुत्रः। jalaṃ pibati putraḥ.
 4. नृपौ जयतः। nṛpau jayataḥ.
 5. कदा फलानि यच्छथः। kadā phalāni yacchathaḥ.
 6. कुत्राधुना गजं नयामि। kutrādhunā gajaṃ nayāmi.
 7. नृपौ नगरे वसथः। nṛpau nagare vasathaḥ.
 8. नयथ हे देवाः। nayatha he devāḥ.
 9. नरः फले यच्छति। naraḥ phale yacchati.
 10. देवं यजावः। devaṃ yajāvaḥ.
 11. हे पुत्र अतिथयो गृहमागच्छन्ति। he putra atithayo gṛham āgacchanti.
 12. तत्र गृहे भवतः। tatra gṛhe bhavataḥ.
 13. सर्वत्र दानानि वर्षन्ति नृपाः। sarvatra dānāni varṣanti nṛpāḥ.
 14. नराभ्यां धनं यच्छति नृपतिः। narābhyāṃ dhanam yacchati nṛpatiḥ.
 15. अधुना जिघ्रामि गन्धम्। adhunā jighrāmi gandham.

5. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต (เขียนตามลำดับเลขยก)

1. คน¹ ย่อมตี³ ซึ่งน้ำ²
2. พระเจ้าแผ่นดิน³ ย่อมนำไป² ซึ่งช้าง¹
3. เรือทั้งสอง¹ ย่อมลัด²
4. พระเจ้าแผ่นดิน³ ย่อมชนะ² ซึ่งหมู่บ้าน¹
5. ท่านทั้งสองย่อมระลึกถึง² ซึ่งฤๅษีทั้งสอง¹
6. เทวะ³ ย่อมประทาน² ซึ่งน้ำ¹
7. ช้างทั้งสอง¹ ย่อมดม³ ซึ่งกลิ่น²
8. เขาทั้งหลายย่อมดม² ซึ่งผลไม้ทั้งหลาย¹
9. กวีทั้งหลาย³ ย่อมน้อมไหว² ซึ่งเทวะทั้งหลาย¹
10. ช้างทั้งสอง¹ ย่อมมีชีวิตอยู่²
11. เทวะทั้งหลาย² ย่อมทำให้ฝนตก (ไปรยปรายฝน)¹

บทที่ 7

กริยาอาत्मเนบทและสรรพนาม

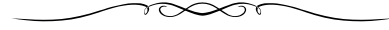

ขอข่ายการศึกษา

1. วิภักตีอาชยาด 2 ฝ่าย คือ ปรัสไมบทย และอาตมเนบทย
2. การผันวิภักตีกรียาอาชยาด ฝ่ายอาตมเนบทย หมวดลฎ (ปัจจุบันกาล)
3. ความหมายของสรรพนาม และการผันสรรพนาม บุรุษที่ 1-2

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจการผันวิภักตีกรียาอาชยาด ฝ่ายอาตมเนบทย หมวดลฎ (ปัจจุบันกาล)
2. เพื่อให้เข้าใจการผันกรียาธาตุ ที่ใช้เฉพาะในฝ่ายอาตมเนบทยได้
3. เพื่อให้ทราบความหมายของสรรพนาม และสามารถผันสรรพนามบุรุษที่ 1-2 ได้

บทที่ 7

กริยาอาत्मเนบทและสรรพนาม

7.1 วิภक्तिกริยาอาชยาด ปัจจุบันกาล อาत्मเนบท

วิภक्तिกริยาอาชยาดทั้งหมด ทุกชนิด ทุกหมวด แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. **ปรัสมิบท** ใช้เพื่อผู้อื่น (ปร = ผู้อื่น) ที่เรียนมาแล้วคือ ti, tas, anti เป็นต้น
2. **อาत्मเนบท** ใช้เพื่อตนเอง (อาत्म = ตนเอง)

ความแตกต่างของวิภक्तिทั้งสองฝ่ายนี้ แม้แต่นักไวยากรณ์ก็ยังบอกความแตกต่างในการใช้เพื่อตนเองหรือเพื่อผู้อื่นเองได้ไม่ชัด คาดว่าในสมัยต้นยุคพระเวทอาจจะแตกต่างกันชัดเจน แต่พอมาถึงยุคของปาณินิ ทั้งสองฝ่ายใช้ปะปนกันแล้ว

ในหน่วยการเรียนนี้เราจะศึกษาเรื่อง วิภक्तिกริยาอาชยาด อาत्मเนบท ปัจจุบันกาล ซึ่งมี 9 วิภक्ति แยกตามบุรุษ 3 x 3 พจน์ ดังนี้

ติงวิภक्ति หรือ วิภक्तिกริยาอาชยาด หมวด ลฏ (ปัจจุบันกาล) อาत्मเนบท

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. prathama puruṣa ประถมบุรุษ	ते te เขา, มัน, หล่อน	इते ite เขาทั้งสอง, มันทั้งสอง	अन्ते ante พวกเขา, พวกมัน
2. madhyama puruṣa มัธยมบุรุษ	से se ท่าน, เธอ, คุณ	इथे ithe ท่านทั้งสอง, เธอทั้งสอง	ध्वे dhve พวกท่าน, พวกเธอ
1. uttama puruṣa อุตตมบุรุษ	इ i ฉัน, ข้าพเจ้า	वहे vahe เราทั้งสอง	महे mahe พวกเรา

Sanskrit Tip 9

ขอให้คุณเปรียบเทียบกับปรัสมิบท (ti, tas, anti) แล้วจะเห็นข้อแตกต่างว่า อาत्मเนบทเกือบทุกวิภक्ति จะลงท้ายด้วยสระ e เหมือนกับ ปรัสมิบท ที่มักลงท้ายด้วยสระ i คือ ti, anti, si, mi

วิธีใช้ อาตมเนบท เหมือนกับ ปรัสไมบต คือ ใช้ผสมกับเค้ากริยา (stem) ได้เลย แต่มีเพียง ธาตุบางตัวเท่านั้นที่สามารถใช้กับ อาตมเนบท ได้ (ธาตุบางตัวที่ว่าจะมีตำราบอกไว้ชัดเจน ไม่ต้อง หนักใจ) เช่น

ธาตุ (หมวด)	+ ปัจจัย	เค้ากริยา (stem)	+ ติงุ วิภक्ति	อาตมเนบท	ความหมาย
भाष्	bhāṣ	a	bhāṣa	bhāṣate	(เขา) พูด, กล่าว...
लभ्	labh	a	labha	labhate	(เขา) ได้รับ....
मन् (4)	man	ya	manya	manyate	(เขา) คิดว่า, เข้าใจว่า...
सेव्	sev	a	seva	sevate	(เขา) รับใช้..

ตัวอย่าง การผันกริยาอาชยตด้วย ติงุวิภक्ति หรือ วิภक्तिกริยาอาชยต

ปัจจุบันกาล อาตมเนบท

labh + a ปัจจัย แปลว่า ได้รับ

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3. prathama puruṣa ประถมบุรุษ	लभते labhate เขาย่อมได้รับ	लभेते labhete เขาทั้งสองย่อมได้รับ	लभन्ते labhante พวกเขา่อมได้รับ
2. madhyama puruṣa มัธยมบุรุษ	लभसे labhase ท่านย่อมได้รับ	लभेथे labhethē ท่านทั้งสองย่อมได้รับ	लभध्वे labhadhve พวกท่านย่อมได้รับ
1. uttama puruṣa อุตตมบุรุษ	लभे labhe ฉันย่อมได้รับ	लभावहे labhāvahe เราทั้งสองย่อมได้รับ	लभामहे labhāmahe พวกเรา่อมได้รับ

กฎการผสม วิภक्तिอาชยต อาตมเนบท ปัจจุบันกาล กับเค้ากริยา ดังนี้

1. a ท้ายเค้ากริยา + วิภक्तिอาตมเนบท ที่ขึ้นต้นด้วย i = e

เช่น labha + ite = labhete लभ + इते = लभेते

2. a ท้ายเค้ากริยา + วิภक्तिอาตมเนบท บุรุษที่ 1 ทวิพจน์และพหูพจน์ = ā

เช่น labha + vahe = labhāvahe लभ + वहे = लभावहे

labha + mahe = labhāmahe लभ + महे = लभामहे

การผันสรรพนาม บุรุษที่ 1 – 2

7.2 สรรพนามคืออะไร?

สรรพนาม คือ คำที่ใช้แทนคำนามเพื่อเลี่ยงการใช้คำนามซ้ำบ่อย ๆ ในภาษาสันสกฤต มี 3 บุรุษ เหมือนภาษาอื่น ๆ และแบ่งเป็น 3 พจน์ เหมือนคำนามทั่วไป ต่างแต่**ไม่มีวิภक्तिที่ 8** เพราะมีคำ ทักทายแยกต่างหากสำหรับแต่ละบุรุษ ศัพท์ที่ใช้เป็นสรรพนามทั้ง 3 บุรุษ ดังตารางต่อไปนี้

บุรุษ	ศัพท์ที่ใช้เป็นสรรพนาม (ซึ่งจะมีการผันต่อไปข้างหน้า)	
3 rd person	เขา, หล่อน, มัน	tad แบ่งผันเป็น 3 ลิงค์ ตามเพศของนามที่ใช้
2 nd person	ท่าน, เธอ	yuṣmad ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปุง.พูดด้วยไม่ได้)
1 st person	ฉัน, เรา	asmad ผันแบบเดียว ใช้ได้ทั้ง 2 ลิงค์ (นปุง.พูดไม่ได้)

7.3 สรรพนามบุรุษที่ 1-2

ในภาษาสันสกฤตคำสรรพนาม (sarva-nāman) แบ่งตามบุรุษได้ 3 เหมือนกริยาอาขยาต ผันด้วย สุปฏิภक्ति (สุพจนตะ) บุรุษที่ 1 และ 2 จะผันเหมือนกันทั้งปุงลิงค์และสตรีลิงค์ (ไม่มีนปุงลิงค์)

สรรพนามบุรุษที่ 1 ปุงลิงค์, สตรีลิงค์ ผันอย่าง अस्मद् asmad [ฉัน, เรา, ข้าพเจ้า] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1. prathamā ปฺรถมา	अहम् aham	आवाम् āvām	वयम् vayam
2. dvitīyā ทุติยา	माम् । मा mām, mā	आवाम् । नौ āvām, nau	अस्मान् । नस् asmān, nas
3. tṛtīyā ตฤติยา	मया mayā	आवाभ्याम् āvābhyām	अस्माभिस् asmābhis
4. caturthī จตุรฺฤตี	मह्यम् । मे mahyam, me	आवाभ्याम् । नौ āvābhyām, nau	अस्मभ्यम् । नस् asmabhyam, nas
5. pañcamī ปญจมี	मत् mat	आवाभ्याम् āvābhyām	अस्मत् asmat
6. ṣaṣṭhī ษษฺฐี	मम । मे mama, me	आवयोस् । नौ āvayos, nau	अस्माकम् । नस् asmākam, nas
7. saptamī สप्तมี	मयि mayi	आवयोस् āvayos	अस्मासु asmāsu

ข้อสังเกต การผันสรรพนาม บุรุษที่ 1

1. เอกพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า ma- หรือ mā- ยกเว้น c.1 = aham
2. ทวิพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า āva- หรือ āvā-
3. พหูพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า asma- หรือ asmā- ยกเว้น c.1 = vayam
4. แบบผันด้านขวามือ เป็นแบบพิเศษ (เรียกว่า enclitic form) มีเฉพาะวิภक्तिคือ 2-4-6 และ แบบผันนี้ห้ามใช้วางไว้เป็นตัวแรกของประโยคหรือตัวแรกในการแต่งฉันท และห้ามอยู่หน้าศัพท์เหล่านี้ คือ ca, vā, และ eva ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

pustakam me asti ฉันมีหนังสือเล่มหนึ่ง

ห้ามเรียงเป็น me pustakam asti เพราะ me (c.6 s.) จะใช้เรียงไว้ตัวแรกของประโยคไม่ได้

สรรพนามบุรุษที่ 2 ปุงลิงค์, สตรีลิงค์ ผันอย่าง युष्मद् युष्मद् [ท่าน, เธอ] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1. prathamā ปฐมา	त्वम् tvam	युवाम् yuvām	यूयम् yūyam
2. dvitīyā द्वितीया	त्वाम् । त्वा tvām, tvā	युवाम् । वाम् yuvām, vām	युष्मान् । वस् yuṣmān, vas
3. tṛtīyā तृतीया	त्वया tvayā	युवाभ्याम् yuvābhyām	युष्माभिस् yuṣmābhis
4. caturthī चतुर्थी	तुभ्यम् । ते tubhyam, te	युवाभ्याम् । वाम् yuvābhyām, vām	युष्मभ्यम् । वस् yuṣmabhyam, vas
5. pañcamī पञ्चमी	त्वत् tvat	युवाभ्याम् yuvābhyām	युष्मत् yuṣmat
6. ṣaṣṭhī षष्ठी	तव । ते tava, te	युवयोस् । वाम् yuvayos, vām	युष्माकम् । वस् yuṣmākam, vas
7. saptamī सप्तमी	त्वयि tvayi	युवयोस् yuvayos	युष्मासु yuṣmāsu

ข้อสังเกต การผัน สรรพนาม บุรุษที่ 2 มีดังนี้

1. เอกพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า tva- หรือ tvā- ยกเว้น c.4 = tu- และ c.6 = tava
2. ทวิพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า yuva- หรือ yuvā-
3. พหูพจน์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า yuṣma- หรือ yuṣmā- ยกเว้น c.1 = yūyam

4. แบบผันแบบพิเศษมีคำอธิบายและวิธีใช้เหมือนสรรพนามบุรุษที่ 1 **ข้างต้น** ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้
- pustakam te asti ท่าน (เธอ) มีหนังสือเล่มหนึ่ง
ห้ามเรียงเป็น te pustakam asti เพราะ te (c.6 s.) จะใช้เรียงไว้ตัวแรกของประโยคไม่ได้

คำอธิบายเพิ่มเติม : สนธิ स् / s

स् / s เป็นหนตัน มี आ / ā อยู่ข้างหน้า หนปลายเป็นสระ หรือพยัญชนะโษษะ ให้ลบ स् / s

เช่น पुत्रास् ग्रामम् putrās grāmam

สนธิเป็น पुत्रा ग्रामम् putrā grāmam (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก)

ศัพท์านุกรม

กริยาธาตุ ใช้ในอาत्मเนपथทั้งหมด

(อุปสรรค+) ธาตุ		คำกริยา	+ วิภक्ति ลुग्	กริยา สมบุรณ์	(อุปสรรค+) ความหมายธาตุ	
अर्थ (10)	arth	อรุถ	arthaya	+ te	arthayate	ขอ
ईक्ष्	īkṣ	อีกษ	īkṣa	+ te	īkṣate	มองดู, เห็น
कम्प्	kamp	กมป	kampa	+ te	kampate	สั่น, หัวนไหว
जन् (4)	jan	ชน	jāya	+ te	jāyate	เกิด (แม่ ใช้ c.7)
भाष्	bhāṣ	ภาษ	bhāṣa	+ te	bhāṣate	พูด
मृ (6)	mr ⁷	มฤ	mriya	+ te	mriyate	ตาย
यत्	yat	ยต	yata	+ te	yatate	พยายาม (เพื่อ c.4)
युध् (4)	yudh	ยุด	yudhya	+ te	yudhyate	ต่อสู้, รบ (ใช้กับ c.3)
आ+रम्	ā+rabh	อา+รภ	ārabha	+ te	ārabhate	เริ่ม, ลงมือ, ดำเนินการ
रुच्	ruc	รุจ	roca	+ te	rocate	พอใจ, เป็นที่พอใจ
वन्द्	vand	วนท	vanda	+ te	vandate	ไหว้
शिक्श्	śikṣ	ติกษ	śikṣa	+ te	śikṣate	เรียน, ศึกษา
सह्	sah	สท	saha	+ te	sahate	อดทนต่อ (c.2)
सेव्	sev	เสว	seva	+ te	sevate	รับใช้

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บแสดงธาตุหมวดอื่นมิใช่หมวด 1 ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

⁷ ธาตุ mr เป็นปรัสนิมิตในวิภक्ति ลुग्, लुग्, लु

a การันต์ นปุงสกลิงค์ (Neuter)

ศัพท์		ลิงค์	การันต์	คำแปล	
नेत्र	netra	เนตฺร	n.	a	ตา
मुख	mukha	มุข	n.	a	ปาก, หน้า
पुण्य	puṇya	ปุณฺย	n.	a	บุญ
विष	viṣa	วิษ	n.	a	พิษ, ยาพิษ
अन्न	anna	อนฺน	n.	a	อาหาร, ของกิน
दान	dāna	ทาน	n.	a	ทาน, ของที่ให้
पत्र	patra	ปตฺตฺร	n.	a	ใบไม้, จดหมาย
सूक्त	sūkta	สุกฺต	n.	a	บทสวด, บทสวดของพระเวท
कल्याण	kalyāṇa	กลฺยณ	n.	a	ความดีงาม, การพ้นทุกข์
बल	bala	พล	n.	a	แรง, กำลัง
वन	vana	วน	n.	a	ป่า
शास्त्र	śāstra	ศาสฺตฺร	n.	a	วิชาการ, ตำรา
हित	hita	หิต	n.	a	ประโยชน์

a การันต์ ปุงลิงค์ (Masculine)

ศัพท์		ลิงค์	การันต์	คำแปล	
वृक्ष	vṛkṣa	วฺฤกฺษ	m.	a	ต้นไม้
शिव	śiva	ศิว	m.	a	ชื่อคน, พระศิวะ
अश्व	aśva	อศฺว	m.	a	ม้า
शिखर	śikhara	ศิขฺร	m.	a	ยอดเขา
शिष्य	śiṣya	ศิษฺย	m.	a	ศิษย์, ผู้ฟังสอน
अक्ष	akṣa	อกฺษ	m.	a	ลูกเต๋า, ลูกบาศก์
अधर्म	adharma	อธฺรฺม	m.	a	ความอธรรม
कोप	kopa	โกป	m.	a	ความโกรธ
क्षत्रिय	kṣatriya	กฺษตฺรีย	m.	a	นักรบ (วรรณะกษัตริย์)

***** จบ บทที่ 7 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 7

1. จงผันกริยาธาตุ ईक्ष् (īkṣ) และ भाष् (bhāṣ) ซึ่งเป็นธาตุหมวด 1 มี a ปัจจัยประจำหมวดธาตุ ด้วยวิธีกตืออาชยาด ह्मवदल्लु फ़ायआतमनेभत पञ्जुबनकाल ह्कुरभतुकफननल्लेबुरुष पुरूमतङ्गतेयब अङ्कशरुरीरुमनद्वय

2. คําสรรพนามต่อไปนึ้แปลว่าอะไร?

1. मया
2. युष्मान्
3. त्वत्
4. युष्माभिः
5. युवाम्
6. आवाम्
7. आवाम्भ्याम्
8. अस्माकम्
9. तव
10. अस्मान्

3. จงเติมคำต่อไปนึ้ลงในวงเล็บให้ตรงตามบุรุษและพจน (ดูเพิ่มเติมบทที่ 2 หน้า 33-34)

तौ सः यूयम् युवाम् वयम् अहम् ते आवाम् त्वम्

1. (.....) पतावः
2. (.....) भाषावहे
3. (.....) पतति
4. (.....) लभे
5. (.....) सीदतः
6. (.....) जीवामः
7. (.....) गूहन्ति
8. (.....) लभध्वे

4. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. धनानि गृहेषु गूहन्ति।	dhanāni gr̥heṣu gūhanti.
2. मार्गेण ग्रामं गच्छावः।	mārgeṇa grāmaṃ gacchāvaḥ.
3. कवयो नृपतिं शंसन्ति।	kavayo nṛpatiṃ śamsanti.
4. सुखेनेह गृहे तिष्ठति पुत्रः।	sukheneha gr̥he tiṣṭhati putraḥ.
5. मम हस्तयोः फले तिष्ठतः।	mama hastayoḥ phale tiṣṭhataḥ.
6. आवां पुत्रेण मार्गे गच्छावः।	āvāṃ putreṇa mārge gacchāvaḥ.
7. मां त्वाम् च पितरौ रक्षतः।	māṃ tvām ca pitarau rakṣataḥ.
8. तव पापाद्दुःखं जायते।	tava pāpādduḥkhaṃ ⁸ jāyate.
9. ऋष्योः पुत्रौ तत्र मार्गे तिष्ठतः।	r̥ṣyoḥ putrau tatra mārge tiṣṭhataḥ.
10. अधर्माय न धर्माय यतेथे।	adharmāya na dharmāya yatethe.

5. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต

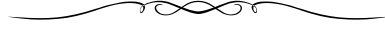
1. คนทั้งสอง¹ ย่อมไป⁴ สู่มือง³ โดยทางทั้งสอง²
2. เราทั้งสอง¹ ย่อมนำไป⁴ ซึ่งบุตรทั้งสอง² สู่วีรณ³
3. บุตรทั้งหลาย² ของคน¹ ย่อมนั่ง⁴ บนเสื่อทั้งหลาย³
4. ท่าน² ย่อมกล่าว³ เพราะเหตุใด¹
5. พระเจ้าแผ่นดิน⁴ ย่อมให้³ ซึ่งเงิน² แก่คนทั้งสอง¹
6. ผลไม้ทั้งหลาย¹ มีอยู่ (√sthā)³ บนต้นไม้ทั้งหลาย²
7. ประชาชน (พหู.)¹ ย่อมระลึกถึง³ ซึ่งพระหริ²
8. พระเจ้าแผ่นดินทั้งสอง¹ ย่อมมีความโลภ³ ในแก้วมณีทั้งหลาย²
9. ด้วยความสัตย์¹ ความสุข³ ของประชาชน (พหู.)² ย่อมมีขึ้น (√bhū)⁴
10. ฤๅษีทั้งสอง³ ย่อมได้⁴ ซึ่งบทสวดทั้งสอง² จากพระวิษณุ¹

⁸ แยกสนธิ = pāpāt+duḥkham

บทที่ 8

สรรพนามบุรุษที่ 3 และวิเศษณสรรพนาม

u การันต์ ปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์

ขอข่ายการศึกษา

1. การผันสรรพนามบุรุษที่ 3 ใน 3 ลิงค์ (ปุงลิงค์, สตรีลิงค์, นปุงสกลิงค์)
2. การผันคำนามที่ลงท้ายด้วย u การันต์ ในปุงลิงค์
3. การผันคำนามที่ลงท้ายด้วย u การันต์ ในนปุงสกลิงค์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจและสามารถผันสรรพนามบุรุษที่ 3 ใน 3 ลิงค์ คือ ปุงลิงค์, สตรีลิงค์ และ นปุงสกลิงค์ ได้
2. เพื่อให้เข้าใจและสามารถผันคำนามที่ลงท้ายด้วย u การันต์ ในปุงลิงค์ ได้
3. เพื่อให้เข้าใจและสามารถผันคำนามที่ลงท้ายด้วย u การันต์ ในนปุงสกลิงค์ ได้
4. สามารถแต่ง-แปล ข้อความสั้น ๆ ตามที่กำหนดได้

บทที่ 8

สรรพนามบุรุษที่ 3 และวิเศษณสรรพนาม

u การันต์ ปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์

8.1 สรรพนามบุรุษที่ 3

เราได้ศึกษาเรื่องสรรพนามบุรุษที่ 1 และ 2 มาแล้วในบทที่ 7 ต่อไปนี้เราจะศึกษาสรรพนามบุรุษที่ 3 ซึ่งแตกต่างจากทั้งสองบุรุษที่เราได้ศึกษามา คือ แต่ละลิงค์มีแบบผันเฉพาะตัว (ต่างจากบุรุษที่ 1 และ 2 ที่ทั้งปุงลิงค์ และสตรีลิงค์ผันเหมือนกัน) สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย tad คัพท

tad ปุงลิงค์ แปลว่า เขา ผันดังนี้

tad นปุงสกลิงค์ แปลว่า มัน ผันดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1 prathamā ปฐมมา	सस् sas	तौ tau	ते te
2 dvitīyā ทวิติยา	तम् tam	” ”	तान् tān
3 tṛtīyā ตฤติยา	तेन tena	ताभ्याम् tābhyām	तैस् tais
4 caturthī จตุรฤติ	तस्मै tasmai	” ”	तेभ्यस् tebhyas
5 pañcamī ปญจมี	तस्मात् tasmāt	” ”	” ”
6 ṣaṣṭhī ษษฐี	तस्य tasya	तयोस् tayos	तेषाम् teṣām
7 saptamī สप्तมี	तस्मिन् tasmin	” ”	तेषु teṣu

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
तत् tat	ते te	तानि tāni
” ”	” ”	” ”
วิภक्तिที่ 3-7 ผันเหมือนนปุงลิงค์		

คำอธิบาย การผัน tad ปุงลิงค์และสตรีลิงค์ มีข้อสังเกต ดังนี้

1. ปุงลิงค์ วิภक्तिที่ 3 - 7 เอกพจน์ เป็นสูตรลงท้ายด้วย -ena, -asmai, -asmāt, -asya, -asmin และจะใช้ผันวิเศษณสรรพนามด้วย และในนปุงสกลิงค์ก็ใช้สูตรเดียวกันนี้
2. ในปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ ผันเหมือนกัน ยกเว้น c.1-2 (= 1st, 2nd วิภक्तिที่ 1-2) เท่านั้น

สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนด้วย tad สตรีลิงค์ แปลว่า หล่อน, เธอ ผันดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	सा	sā	ते	te	तास्	tās
2	ताम्	tām	”	”	”	”
3	तया	tayā	ताभ्याम्	tābhyām	ताभिस्	tābhis
4	तस्यै	tasyai	”	”	ताभ्यस्	tābhyas
5	तस्यास्	tasyās	”	”	”	”
6	”	”	तयोस्	tayos	तासाम्	tāsām
7	तस्याम्	tasyām	”	”	तासु	tāsu

คำอธิบาย การผัน tad ปุงลิงค์และสตรีลิงค์ มีข้อสังเกต ดังนี้

- สตรีลิงค์ ใช้สูตร yā, yai, yās, yās, yām

(ดูการผันคำนามลงท้ายด้วยสระ ā, i, ī สตรีลิงค์ข้างหน้าประกอบด้วย)

tad เฉพาะที่แปลว่า เขา (เธอ, หล่อน, มัน) เป็นบุรุษสรรพนาม อนุโลมเอา kim เฉพาะที่แปลว่า ใคร กับ bhavat ที่แปลว่า ท่าน เข้าด้วย นอกนั้นเป็นวิเศษณสรรพนาม

8.2 วิเศษณสรรพนาม

วิเศษณสรรพนาม คือ คำที่ใช้แทนคำนาม หรืออาจทำหน้าที่คล้ายคำคุณศัพท์ไปในตัว ในภาษาสันสกฤต มีศัพท์วิเศษณสรรพนาม คือ ประเภทอนิยมสรรพนาม บอกความไม่แน่นอน ไม่เฉพาะเจาะจง และประเภทนิยมสรรพนาม คือ เจาะจงถึงนามที่กล่าวมาก่อน ใช้แทนนามบ้าง ใช้ขยายนามบ้าง โดยมีลิงค์ วิภक्ति และพจน์ เช่นเดียวกับนามที่ตนขยาย, นิยมสรรพนาม เช่น tad [นั่น], etad [นี่, นี้] ที่พบบ่อย ๆ คือ idam [นี้] และ adas [โน้น, นี้] เทียบได้กับภาษาอังกฤษ คือ คำว่า this และ that ซึ่งบางครั้งทำหน้าที่เป็นสรรพนาม แต่บางครั้งก็ทำหน้าที่เป็นคุณศัพท์ ทั้งสองศัพท์มีวิธีการผัน ตามลิงค์ทั้ง 3 ดังนี้

วิเศษณสรรพนาม idam [นี้] ปุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	अयम्	ayam	इमौ	imau	इमे	ime
2	इमम्	imam	इमौ	imau	इमान्	imān
	एनम्	enam	एनौ	enau	एनान्	enān

विकृति	एकवचन	द्विवचन	पुत्रवचन
3	अनेन एनेन anena enena	आभ्याम् ābhyām	एभिस् ebhis
4	अस्मै asmai	”	एभ्यस् ebhyas
5	अस्मात् asmāt	”	”
6	अस्य asya	अनयोस् एनयोस् anayos enayos	एषाम् eṣām
7	अस्मिन् asmin	”	एषु eṣu

विशेषणस्य नाम idam [नि] नपुंसकलिङ्गं पदं द्वा

विकृति	एकवचन	द्विवचन	पुत्रवचन
1	इदम् idam	इमे ime	इमानि imāni
2	इदम् एनत् idam enat	इमे एने ime ene	इमानि एनानि imāni enāni

*नकनतुन पदं नपुंसकलिङ्गं

विशेषणस्य नाम idam [नि] स्त्रीलिङ्गं पदं द्वा

विकृति	एकवचन	द्विवचन	पुत्रवचन
1	अयम् ayam	इमे ime	इमास् imās
2	इमाम् एनाम् imām enām	इमे एने ime ene	इमास् एनास् imās enās
3	अनया एनया anayā enayā	आभ्याम् ābhyām	आभिस् ābhis
4	अस्यै asyai	”	आभ्यस् ābhyas
5	अस्यास् asyās	”	”
6	”	अनयोस् एनयोस् anayos enayos	आसाम् āsām
7	अस्याम् asyām	”	आसु āsu

ข้อสังเกต มีดังนี้

1. ปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ วิภักติที่ 3-7 เอกพจน์ ยังคงเป็นสูตรลงท้ายด้วย -ena, -asmai, -asmāt, -asya, -asmin เหมือนการผัน tad สรรพนามบุรุษที่ 3
2. สตรีลิงค์ เทียบสูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām
3. ทวิพจน์ของทั้งสามลิงค์ ผันเหมือนกัน ยกเว้น ปุงลิงค์ c.1-2 d. เท่านั้น

วิเศษณสรรพนาม adas [โน้น, นี้] ปุงลิงค์ ผันดังนี้

วิภักติที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1	असौ asau	अम् amū	अमी amī
2	अमुम् amum	”	अमुन् amūn
3	अमुना amunā	अमूभ्याम् amūbhyām	अमीभिस् amībhis
4	अमुष्मै amuṣmai	”	अमीभ्यस् amībhyas
5	अमुष्मात् amuṣmāt	”	”
6	अमुष्य amuṣya	अमुयोस् amuyos	अमीषाम् emīṣām
7	अमुष्मिन् amuṣmin	”	अमीषु emīṣu

วิเศษณสรรพนาม adas [โน้น, นี้] นปุงสกลิงค์ ผันดังนี้

วิภักติที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1	अदस् adas	अम् amū	अमुनि amūni
2	”	”	”

*นอกจากนี้ผันอย่างปุงลิงค์

วิเศษณสรรพนาม adas [โน้น, นี้] สตรีลิงค์ ผันดังนี้

วิภักติที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1	असौ asau	अम् amū	अमुस् amūs
2	अमुम् amum	”	”
3	अमुया amuyā	अमूभ्याम् amūbhyām	अमूभिस् amūbhis
4	अमुष्यै amuṣyai	”	अमूभ्यस् amūbhyas
5	अमुष्यास् amuṣyās	”	”
6	”	अमुयोस् amuyos	अमूषाम् emūṣām
7	अमुष्याम् amuṣyām	”	अมूषु emūṣu

ข้อสังเกต มีดังนี้

1. ศัพท์ว่า **adas** ในการผันมักจะเปลี่ยนเป็น **amu-**, **amū-** หรือ **amī-** ยกเว้น **c.1 s.** ที่ **ปุงลิงค์** และ**สตรียิงค์** เป็น **asau** ส่วน **นปุงสกลิงค์** เป็น **adas** (รูปศัพท์เดิม)
2. **ปุงลิงค์** และ**นปุงสกลิงค์** วิภक्तिที่ 3-7 เอกพจน์ เป็นสูตรลงท้ายด้วย **-unā**, **-uṣmai**, **-uṣmāt**, **-uṣya**, **-uṣmin** คล้าย ๆ การผัน **tad** สรรพนามบุรุษที่ 3
3. **สตรียิงค์** เทียบสูตร : **-yā**, **-yai**, **-yās**, **-yās**, **-yām**
4. **ทวิพจน์**ของทั้งสามลิงค์ ผันเหมือนกัน

สำหรับ **etad** [นี้, นี้] โดยแท้จริงแล้ว ผันเหมือน **tad** [นั่น] ต่างแต่เพียงเพิ่มรูปที่ 2 ใน **c.2** (ทั้ง 3 พจน์), **c.1** เอกพจน์ และ **c.6-7** ทวิพจน์ ซึ่งเพิ่มมาอีก 1 รูป คือ **ena-**

8.3 การผันวิเศษณสรรพนาม

ในบทนี้จะแบ่งวิเศษณสรรพนาม ออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะการผัน คือ กลุ่มศัพท์ที่ผันเหมือน **tad** ศัพท์, กลุ่มศัพท์ **sarva** ที่ผันเหมือน **tad** ศัพท์แต่ต่างกันเพียงเล็กน้อย และกลุ่มศัพท์บอกทิศ ที่ผันเหมือน **sarva** ก็ได้ หรือผันแบบ **a** การันต์ ดังนี้

กลุ่มศัพท์ที่ผันเหมือน **tad** สรรพนามบุรุษที่ 3

ในกลุ่มสรรพนามทั้ง 3 บุรุษที่มีแบบผันเฉพาะตัวนั้น **tad** ศัพท์ สรรพนามบุรุษที่ 3 นอกจากจะผันตัวมันเองแล้ว ยังมีศัพท์กลุ่มหนึ่งที่มีวิธีการผันแบบเดียวกันกับ **tad** ทั้ง 3 ลิงค์ กลุ่มศัพท์เหล่านี้ คือ

1. **etad** แปลว่า นี้ และมีการใช้รูปสำรอง **enam** เพื่อใช้เป็นสรรพนามแทน **etad** (และ **idam**) โดยมีชื่อแม้ว่ารูปสำรอง **enam** นี้ใช้เฉพาะบางวิภक्ति และที่สำคัญที่สุด คือ ต้องใช้แทน **etad** (หรือ **idam**) ในประโยคเดียวกันเท่านั้น ไม่ใช้ข้ามประโยค
2. **yad** แปลว่า ไต, ผู้ที่, ผู้ซึ่ง เป็นประพันธสรรพนาม (Relative Pronoun)
3. **anya** แปลว่า อื่น
4. **itara** แปลว่า แตกต่าง, ต่างจากนี้
5. **katara** แปลว่า คนไหน, สิ่งไหน (ในระหว่าง 2 คน/สิ่ง)
6. **katama** แปลว่า คนไหน, สิ่งไหน (ในระหว่างหลายคน/สิ่ง) และ อีกหลายศัพท์ ฯลฯ

กลุ่มศัพท์ sarva ที่ผันเหมือน tad แต่ต่างกันเล็กน้อย

นอกจากกลุ่มศัพท์ข้างต้นแล้วยังมีศัพท์กลุ่มหนึ่งที่มีวิธีการผันแบบเดียวกันกับ tad ทั้ง 3 ลิงค์ แต่ต่างกันบ้างเล็กน้อย ดังนี้

(ก) c.1-2, s. **นปฺงสกลิงค์** ผันแล้วจะลงท้ายด้วย -am แทน -at เช่น ศัพท์ว่า sarva [ทั้งปวง] แทนที่จะเป็น sarvat แต่ผันเป็น sarvam แทน

ศัพท์	วิภक्तिที่	เอกพจน์
सर्व sarva	1	सर्वम् sarvam
	2	„

(ข) กลุ่มศัพท์เหล่านี้จะมีการผันด้วยวิภक्तिที่ 8 หรือ เป็นคำทักทายได้ด้วย ซึ่งตามปกติสรรพนามทั่วไปจะไม่มี การผันด้วยวิภक्तिที่ 8

กลุ่มศัพท์เหล่านี้ คือ

1. sarva แปลว่า ทั้งปวง, ทั้งหมด, ทุกอย่าง
2. eka แปลว่า หนึ่ง, พวกหนึ่ง ใช้เป็นสรรพนาม ไม่ใช่จำนวนนับ
3. ekatara แปลว่า คนใดคนหนึ่ง/สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ในระหว่าง 2 คน/สิ่ง)
4. viśva แปลว่า ทุกอย่าง, ทั้งหมด
5. ubhaya แปลว่า ทั้งสอง

ศัพท์	ลิงค์	วิภक्तिที่	เอกพจน์
सर्व sarva	m.	8	सर्व sarva
	n.	8	सर्व sarva
	f.	8	सर्व sarva

คำอธิบายเพิ่มเติม

1. **นปฺงสกลิงค์** c.1-2, s. เท่านั้น (ตารางหน้า 97) ที่ผันต่างจากกลุ่ม tad สรรพนามบุรุษที่ 3
2. ปฺงลิงค์ และนปฺงสกลิงค์ วิภक्तिที่ 3-7 เอกพจน์ ยังคงเป็นสูตรลงท้ายด้วย -ena, -asmai, -asmāt, -asya, -asmin เหมือนการผัน tat สรรพนามบุรุษที่ 3 (ตารางหน้า 97)
3. **สตรีลิงค์** เทียบสูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām
4. **ทวิพจน์** ของทั้งสามลิงค์ ผันเหมือนกัน ยกเว้น ปฺงลิงค์ c.1-2, และ 8, d. เท่านั้น

กลุ่มศัพท์บอกทิศ ที่ผันเหมือน sarva ก็ได้ หรือผันแบบ a การันต์
ปุงลิงค์, นปุงสกลิงค์ หรือ ā การันต์ สตรีลิงค์ ก็ได้

นอกจากกลุ่มศัพท์ที่มี sarva เป็นต้นแล้ว ยังมีศัพท์กลุ่มหนึ่งที่ส่วนใหญ่บ่งบอกทิศ มีวิธีการผันแบบเดียวกันกับ sarva ได้ทั้ง 3 ลิงค์ หรือนำไปผันตาม a การันต์ ปุงลิงค์ คือ deva [เทวดา] หากเป็นนปุงสกลิงค์ ผันตาม a การันต์ นปุงสกลิงค์ คือ phala [ผลไม้] หรือหากเป็นสตรีลิงค์ ผันตาม ā การันต์ สตรีลิงค์ คือ kathā [เรื่องเล่า]

กลุ่มศัพท์เหล่านี้ คือ

1. adhara แปลว่า ข้างล่าง, เบื้องต่ำ, ภายใต้
2. antara แปลว่า ภายใน
3. apara แปลว่า อื่น
4. avara แปลว่า ทิศตะวันตก
5. dakṣiṇa แปลว่า ทิศใต้
6. uttara แปลว่า ทิศเหนือ
7. para แปลว่า ภายหลัง
8. pūrva แปลว่า ก่อน, ทิศตะวันออก
9. sva แปลว่า ของตน

ตัวอย่าง วลีว่า “ในป่าด้านทิศเหนือ” ผันเป็น c.7, s. จะเป็นดังนี้

uttare vane (ผันตามนปุงสกลิงค์ ตารางหน้า 79–80) หรือ
uttarasmin vane (ผันตาม sarva) ก็ได้

ศัพท์ คือ kim ผันแบบ tad แต่ต่างกันเล็กน้อย

ศัพท์ คือ kim บ่งบอกคำถามในภาษาสันสกฤต แปลว่า ใคร, อะไร มีวิธีการผันแบบเดียวกันกับ tad ทั้ง 3 ลิงค์ แต่ต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

(ก) c.1-2, s. นปุงสกลิงค์ ผันแล้วจะคงรูปเดิมเป็น kim (ซึ่ง tad เมื่อผันแล้วก็เป็น tat)

(ข) kim ศัพท์เมื่อผันแล้ว ทุกวิภक्तिหากต้องการให้มีความหมายว่า ใคร ๆ, อะไร ๆ ก็ให้เติมคำว่า -cit หรือ -cana ต่อท้าย ดังตัวอย่าง

kaścit ใคร ๆ (c.1, s. ปุงลิงค์)

kiṃcana อะไร ๆ (c.1, s. นปุงสกลิงค์)

kasyacit ของใคร ๆ, ของสิ่งใด ๆ (c.6, s. ปุงลิงค์/นปุงสกลิงค์)

สรุปข้อแตกต่างของกลุ่มศัพท์ที่ผันเหมือน tad

กลุ่มศัพท์ที่ผันเหมือนและคล้าย ๆ tad ทั้งหมดที่ได้อธิบายมาข้างต้น โดยจัดตามลิงค์ทั้งสาม แต่ผันเป็นตัวอย่างเฉพาะวิภक्तिที่ 1 เอกพจน์เท่านั้น (กลุ่มที่ 3 จะเพิ่ม c.7 เอกพจน์ เพื่อความชัดเจน)

กลุ่ม	ศัพท์ตัวแทน	ปฺจ. c.1, s.	สตรี. c.1, s.	นปฺจ. c.1, s.
1. ผันเหมือน tad ทุกอย่าง	anya	anyas	anyā	anyat
2. sarva ผันต่างบ้าง	sarva	sarvas	sarvā	sarvam ¹
3. บอกรหัส ผันต่างบ้าง	uttara c.1, s. c.7, s.	uttaras	uttarā	uttaram ¹
		uttare ² หรือ uttarasmin	uttarāyām ² หรือ uttarasyām	uttare ² หรือ uttarasmin
4. ศัพท์ คือ kim	kim	kas	kā	kim ¹

1. หมายถึง ที่ผันต่างจาก tad

2. หมายถึง ที่ผันต่างจาก tad โดยผันตาม a การันต์ ปฺจลิงค์, นปฺจลิงค์ หรือ ā การันต์ สตรีลิงค์

8.4 การผันคำนาม u การันต์ ปฺจลิงค์

u การันต์ ปฺจลิงค์ ผันอย่าง paśu [สัตว์, สัตว์เลี้ยง] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1	पशुस् paśus	पशू paśū	पशवस् paśavas
2	पशुम् paśum	”	पशून् paśūn
3	पशुना paśunā	पशुभ्याम् paśubhyām	पशुभिस् paśubhis
4	पशवे paśave	”	पशुभ्यस् paśubhyas
5	पशोस् paśos	”	”
6	”	पशोस् paśvos	पशूनाम् paśūnām
7	पशौ paśau	”	पशुषु paśuṣu
8	पशो paśo	ผันเหมือน ปฺรณมา	

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม u การันต์ ปฺจลิงค์ปกติทุกตัว เช่น guru [ครู], śatru [ข้าศึก]
2. คำคุณศัพท์ชั้นธรรมดา ปฺจลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ u เช่น laghu [เบา]

8.5 การผันคำนาม u การันต์ นปุงสกลิงค์

u การันต์ นปุงสกลิงค์ ผันอย่าง madhu [น้ำผึ้ง] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
1	मधु	madhu	मधुनी	madhunī	मधूनि	madhūni
2		”		”		”
3	मधुना	madhunā	मधुभ्याम्	madhubhyām	मधुभिस्	madhubhis
4	मधुने	madhune		”	मधुभ्यस्	madhubhyas
5	मधुनस्	madhunas		”		”
6		”	मधुनोस्	madhunos	मधूनाम्	madhūnām
7	मधुनि	madhuni		”	मधुषु	madhuṣu
8	मधु मधो	madhu madho	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1			

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม u การันต์ นปุงสกลิงค์ปกติทุกตัว เช่น asru [น้ำตา], vasu [ทรัพย์สิน]
2. คำคุณศัพท์ นปุงสกลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ u เช่น laghu [เบา], guru [หนัก]

คำอธิบายเพิ่มเติม : สनธิ स् / s

स् / s เป็นหนตัน มีสระอื่นที่ไม่ใช่ अ, आ / a, ā อยู่ข้างหน้า หนปลายเป็นสระ หรือพยัญชนะ
โฆษะ (ยกเว้น र् / r) ให้เอา स् / s เป็น र् / r (แล้วเขียนติดกัน)

เช่น वायोस् बलेन vāyos balena

สนธิเป็น वायोर्बलेन vāyorbaleṇa (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก)

ศัพท์านุกรม

นามศัพท์

ศัพท์		ลึงค์	การันต์	คำแปล	
राशि	rāśi	ราศี	m.	i	กอง, 30° ของท้องฟ้า
रश्मि	raśmi	รศฺมิ	m.	i	รศฺมิ, แสง, บั้งเหียนม้า
जनक	janaka	ชนก	m.	a	พ่อ
दण्ड	daṇḍa	ทณฺฑ	m.	a	ไม้เท้า, ไม้ถือ, การลงทัณฑ์
पाद	pāda	ปาท	m.	a	เท้า, หนึ่งในสี่เสี้ยว, รศฺมิ, แสง
लोक	loka	โลก	m.	a	โลก
सूत	sūta	สูต	m.	a	คนขับรถ
मनुष्य	manuṣya	มนุषฺย	m.	a	มนุษย์
यज्ञ	yajña	ยชฺฌ	m.	a	การบูชาบวงสรวง
अर्थ	artha	อรฺถ	m.	a	ความหมาย, จุดประสงค์, ทรัพย์สินของ
गुरु	guru	คุรุ	m.	u	ครู
शत्रु	śatru	ศตฺรุ	m.	u	ศัตรู, ข้าศึก
तरु	taru	ตฺรุ	m.	u	ต้นไม้
बिन्दु	bindu	พินฺฑุ	m.	u	หยด, หยดน้ำ
भानु	bhānu	ภานุ	m.	u	ดวงตะวัน, พระอาทิตย์
वायु	vāyu	วายุ	m.	u	ลม
बाहु	bāhu	พาหุ	m.	u	แขน
वचन	vacana	วจน	n.	a	คำพูด
वस्त्र	vastra	วสฺตร	n.	a	ผ้า, เสื้อผ้า
ज्ञान	jñāna	ชฺฌาน	n.	a	ความรู้, ญาณ
अश्रु	aśru	อศฺรุ	n.	u	น้ำตา
वसु	vasu	วสุ	n.	u	ทรัพย์สินสมบัติ
दारु	dāru	ทารุ	n.	u	ไม้, ท่อนไม้
वस्तु	vastu	วสฺตุ	n.	u	วัตถุ, วัสดุ, สิ่งของ

กริยาธาตุ หมวด 1

(อุปสรรค+) ธาตุ		ตัวอย่าง	(อุปสรรค+)ความหมายธาตุ	
रुह्	ruh	รฺหฺ	rohati	งอก, เจริญ
आ+ रुह्	ā+ruh	อา+รฺหฺ	ārohati	ขึ้น, ไต่ขึ้น, ปีนขึ้น
अव+ रुह्	ava+ruh	อา+รฺหฺ	avarohati	ลง, ไต่ลง, ปีนลง
आ+ गम्	ā+gam	อา+คฺม	āgacchati	มา
अव+ गम्	ava+gam	อา+คฺม	avagacchati	เข้าใจ
तृ	ṭṛ	ตฺฤ	tarati	ข้าม
उप+ नी	upa+nī	อุพ+นฺี	upanayati	รับเข้าเป็นศิษย์, นำเข้าสู่วงใน
परि+ नी	pari+nī	ปฺริ+นฺี	pariṇayati	นำไปรอบ ๆ (กองไฟ), แต่งงาน
उद्+ पत्	ud+pat	อุท+ปฺต	utpatati	บินขึ้น
ऋ	ṛ	ฤ	ṛcchati	ไป, เคลื่อนที่, ตกเป็นของ
आ+ क्रम्	ā+kram ⁹	อา+กฺรม	ākrāmati	ก้าวเข้าสู่, โจมตี
ह	hṛ	หฺฤ	harati	แย่งเอาไป, พาไป (โดยพลการ)
सेव्	sev	เสว	sevate	คบ, ติดตาม, รับผิดชอบ, ส่องเสฟ
ईक्ष्	īkṣ	อีกฺษ	īkṣate	มองดู, เห็น

***** จบ บทที่ 8 *****

⁹ ธาตุเหล่านี้ คือ kram, klam, tras, และ laṣ เป็นธาตุหมวดที่ 1 และ 4 เมื่อประกอบวิภक्तिฝ่ายปรัลไมบท จะมีการยัดเสียงที่ต้นธาตุ.

แบบฝึกหัด บทที่ 8

1. จงผันคำนาม **गुरु (guru)** และ **वायु (vāyu)** ตามแบบ **u** การันต์ ในนปุงสกลิงค์ ตามลำดับให้ครบทุกพจน์และวิภक्ति ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมเทียบอักษรโรมันด้วย

2. จงผันคำนาม **अश्रु (aśru)** และ **वस्तु (vastu)** ตามแบบ **u** การันต์ ในนปุงสกลิงค์ ตามลำดับให้ครบทุกพจน์และวิภक्ति ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมเทียบอักษรโรมันด้วย

3. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. अयं शिष्यो गुरुं नमति। ayam śiṣyo gurum namati.
2. वायोर्बलेन ते तरवः कम्पन्ते। vāyor balena te taravaḥ kampante.
3. वसूनां राशीन्प्रपतीन्कवयोऽर्थ्यन्ते। vasūnām rāśīn nṛpatīn kavayo 'rthyante.
4. सुखेनेह गृहे तिष्ठति तयोः पुत्रः। sukhenega grhe tiṣṭhati tayoḥ putraḥ.
5. तस्य नृपस्य पुत्रौ क्व वसतः। tasya nṛpasya putrau kva vasataḥ.
6. सदा गुरोः पादौ बालाः सेवन्ते। sadā guroḥ pādaū bālāḥ sevante.
7. अग्नी ईक्षते बालः। agnī īkṣate bālāḥ.
8. युष्माकं धनेन पशुं लभध्वे यज्ञाय। yuṣmākaṁ dhanena paśuṁ labhadhve yajñāya.

4. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต

1. ฤๅษี¹ ย่อมปกป้อง⁴ ซึ่งบุตร³ จากความทุกข์²
2. ผลไม้ทั้งสอง¹ อยู่ (ย่อมตั้งอยู่)⁴ ในมือทั้งสอง³ ของเขา²
3. กษัตริย์ทั้งหลาย¹ ย่อมรับใช้³ ซึ่งฤๅษีทั้งสอง² นี้²
4. ฤๅษีทั้งหลาย¹ ย่อมสรรเสริญ⁴ ซึ่งพระวิษณุ² ด้วยบทสวดทั้งหลาย³
5. พ่อ³ ย่อมมองดู⁴ ซึ่งใบหน้า² ของลูกชาย¹
6. น้ำตาทั้งหลาย¹ มีอยู่ (√sthā)⁴ ในตาทั้งสอง³ ของนักรบทั้งหลาย²
7. คนทั้งสองย่อมหุงต้ม³ ซึ่งอาหาร¹ ด้วยไฟ²
8. น้ำตาทั้งหลาย³ จากตาทั้งสอง² ของเด็ก² ย่อมร่วงลง⁴

บทที่ 9

กริยาธาตุหมวด 6, กริยาอาขยัต อดีตกาลไม่สมบูรณ์

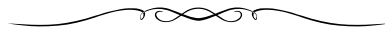
๙ การันต์ สตรีลิงค์

ขอบข่ายการศึกษา

1. กริยาอาขยาต ธาตุหมวดที่ 6 (ตथातिदन्ध)
2. การประกอบกริยาธาตุหมวดที่ 6 และการผันกับวิภक्तिหมวดलग्नु (ปัจจุบันกาล)
3. กริยาอาขยาต อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect) การผัน ในฝ่ายप्रसिम्भत และ आत्मनेपथ
4. การผัน ऀ गारिन्तु सुतुरिदिङ्

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจการประกอบกริยาธาตุหมวด 6 และสามารถผันได้อย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้เข้าใจเรื่องกาล ในภาษาสันสกฤตในเบื้องต้น และกฎการประกอบกริยาอาขยาต อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect) ทั้งในฝ่ายप्रसिम्भत และ आत्मनेपथ
3. สามารถผัน ऀ गारिन्तु सुतुरिदिङ् ได้ถูกต้อง
4. สามารถแต่ง-แปล ข้อความสั้น ๆ ตามที่กำหนดได้

บทที่ 9

กริยาธาตุหมวด 6, กริยาอาขยัต อดีตกาลไม่สมบุรณ์

ฉ การันต์ สตรีลิงค์

9.1 กริยาอาขยัต ธาตุหมวดที่ 6 (ตุหาทิดณะ)

เราได้ศึกษาการผันกริยาอาขยัต ธาตุหมวด 1 (ภวาทิดณะ) ด้วย ลฏ ลการ มาแล้วในบทที่ 5 บทนี้เราจะศึกษาธาตุหมวด 6 หรือเรียกทางไวยากรณ์ว่า ตุหาทิดณะ (หมายถึง หมวดธาตุที่มี ตุหฺ ธาตุ เป็นตัวแรก) ธาตุหมวด 6 นี้มีปัจจัยประจำหมวด คือ a ปัจจัย เช่นเดียวกับธาตุหมวด 1 แต่ที่แตกต่างกัน คือ **ธาตุหมวด 6 ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ** ให้นำไปผสมกับ a ปัจจัย แล้วกลายเป็นคำกริยา (stem) แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภक्तिกริยาหมวดลฏ หรือ ลฏ ลการ จะได้รูปสมบุรณ์พร้อมนำไปใช้ในประโยคได้

เหตุผลที่**ธาตุหมวด 6 ไม่ต้องทำสระเป็นชั้นคุณ** เพราะ a ปัจจัย เป็นเสียงเน้นหนัก (accented) อยู่แล้ว (แต่ a ปัจจัย ของธาตุหมวด 1 เป็น เสียงเบา - unaccented จึงต้องทำธาตุเป็นชั้นคุณ)

แต่อย่างไรก็ตาม ธาตุหมวด 6 นี้ บางธาตุต้องมีการเติมพยัญชนะนาสิก (nasal) ลงหน้าพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ และบางธาตุก็เปลี่ยนรูปพิเศษเหมือนธาตุหมวดที่ 1

การประกอบกริยาธาตุหมวด 6 มีกฎ ดังนี้

1. นำ a ปัจจัย ไปเติมท้ายธาตุหมวดที่ 6 นี้ได้เลยซึ่งจะได้ **คำกริยา หรือ stem** แล้วนำคำกริยาไปผันกับวิภक्तिกริยาหมวดลฏ (ปัจจุบันกาล) หรือ ลฏ ลการ ได้ทันที ดังตัวอย่าง

ธาตุหมวด 6	+ a คำกริยา	+ ลฏ ลการ รูปกริยาสมบุรณ์	ความหมาย	
कुष्	krṣ	krṣa	krṣati	(เขา) ไถ, ลาก, ดึง
क्षिप्	kṣip	kṣipa	kṣipasi	(ท่าน) ขว้าง
दिश्	diś	diśa	diśāmi	(ฉัน) ชี้, บอก
विश्	viś	viśa	viśatas	(เขาทั้งสอง) เข้าไป
स्पृश्	sprś	sprśa	sprśāmas	(พวกเรา) สัมผัส
सृज्	srj	srja	srjati	(เขา) สร้าง

2. ธาตุหมวดที่ 6 บางตัวก็มีการแปลงรูปพิเศษ เช่นเดียวกับธาตุหมวดที่ 1 เช่น

ธาตุ	รูปพิเศษ	+ a ปัจจัย	+ ลฺก การ รูปกริยาสมบุรณ์	ความหมาย
इष्	iṣ	> icch	+ a = iccha icchati	(เขา) ต้องการ, प्रारธना
प्रच्छ	prach	> pr̥ch	+ a = pr̥cha pr̥chasi	(ท่าน) ถาม

3. ธาตุหมวด 6 (บางตัว) ที่หน้าพยัญชนะตัวสุดท้ายของธาตุ จะต้องเติมพยัญชนะนาสิก (คือ ตัวสุดท้ายของวรรคทั้งห้า) ที่เป็นวรรคเดียวกันกับพยัญชนะตัวสุดท้ายนั้น เช่น

kṛt ธาตุ มี t เป็นพยัญชนะท้าย ต้องเติม n ซึ่งเป็นพยัญชนะนาสิก ทำยวรรค t ไว้ที่หน้า t เป็น krnt ก่อนแล้วค่อยนำไปประสมกับ a ปัจจัย และ ลฺก การ ต่อไป

ธาตุหมวดที่ 6 ที่มีการเติมพยัญชนะนาสิก มีดังตารางต่อไปนี้

ธาตุ	+ พยัญชนะ นาสิก	+ a + ลฺก การ รูปกริยาสมบุรณ์	ความหมาย
कृत्	kṛt	krnt	krntati (เขา) ตัด
मुच्	muc	muñc	muñcati (เขา) ปล่อย, ปลดเปลื้อง
लिप्	lip	limp	limpati (เขา) ทา
लुप्	lup	lump	lumpati (เขา) ปล้น, ทำให้แตก
सिच्	sic	siñc	siñcati (เขา) รด

9.2 กริยาอาขยาต อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect)

เรื่องกาลเวลา เป็นสิ่งที่เหมือนกันสำหรับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา นอกจากชีวิตประจำวันที่ต้องใช้ปัจจุบันกาล อดีตกาลก็เป็นสิ่งที่เราประสบได้ในการพูดและเขียนภาษาต่าง ๆ ในภาษาสันสกฤตก็มีกริยาที่บ่งบอกอดีตกาลเช่นเดียวกับภาษาไทย แต่มีความหลากหลายมากกว่า คือ มีอดีตกาลสมบูรณ์ (Perfect) และอดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect) และอดีตกาลใกล้เคียง (Aorist)

วิภัตติกริยาอาขยาต ปรัชไมบท อดีตกาล ไม่สมบูรณ์ (Imperfect) หรือหมวด लृ (lan) มีวิธีการประกอบเหมือนกับวิภัตติอาขยาตปัจจุบันกาลทุกประการ คือ นำธาตุหมวดที่ได้เรียนมาแล้ว (หมวด 1 และ 6) ไปทำตามกฎจนได้รูปคำกริยา (stem) ก่อนแล้วจึงนำมาประกอบกับวิภัตติอาขยาตอดีตกาลนี้ แต่ข้อแตกต่างจากกริยาอาขยาตปัจจุบันกาล ก็คือ กริยาอาขยาตอดีตกาลนี้

ต้องเพิ่ม **a** *आत्म*¹⁰ (*a aucent*) ข้างหน้าธาตุทุกตัวด้วย เมื่อแสดงเป็นแผนภูมิโครงสร้างจะได้รูป
ดังนี้

a *आत्म* + **คำกริยา (stem)** + **วิภัตติอาขยาต (ลง)** = **กริยาอาขยาตกรตุวาก**

วิภัตติกริยาอาขยาต อดีตกาลไม่สมบุรณ์ (หมวด ลง) ปริสโมบท ดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	त् t	ताम् tām	अन् an ¹
2	स् s	तम् tam	त ta
1	अम् am ¹	व va ²	म ma ²

วิธีใช้ วิภัตติกริยา อดีตกาลไม่สมบุรณ์ (หมวดลง) ปริสโมบท คือ

1. a ของ an (บุรุษที่ 3 พหูพจน์) และของ am (บุรุษที่ 1 เอกพจน์) ลบทิ้ง
เมื่อผสมกับ คำกริยา (stem)
2. va (บุรุษที่ 1 ทวิพจน์), ma (บุรุษที่ 1 พหูพจน์) เมื่อประกอบท้ายคำกริยา
ต้องทำสระ a ท้ายคำกริยานั้นให้เป็นเสียงยาว คือ ā

ตัวอย่าง การผันกริยาอดีตกาล (หมวด ลง) ปริสโมบท ธาตุหมวด 1 nī [นำไป, แนะนำ]

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	अनयत् anayat	अनयताम् anayatām	अनयन् anayan
2	अनयस् anayas	अनयतम् anayatam	अनयत anayata
1	अनयम् anayam	अनयाव anayāva	अनयाम anayāma

¹⁰ आत्म (aucent) ในไวยากรณ์สันสกฤต หมายถึง สิ่ง que เพิ่มเติมเข้ามาข้างหน้าธาตุ.

วิธีประกอบ a อาคม (a aucent)

1. เมื่อประสมข้างหน้าของธาตุ (root) ที่ขึ้นต้นด้วยสระ จะรวมกันกับสระนั้น ๆ กลายเป็นชั้นพฤทธิ (ไม่ใช่เป็นชั้นคุณ เหมือนกรณีของธาตุหมวดที่ 1) ตัวอย่าง

ธาตุ	รูปปัจจุบันกาล	a อาคม+สระหน้าธาตุ = ชั้นพฤทธิ	รูปอดีตกาล	ความหมาย	
इष्	iṣ	icchati	a + iccha = aiccha	aicchat	ต้องการ, प्रारธना
ऋ	r	ṛcchati	a + ṛccha = ārccha	ārcchat	ถึง, ใต้รับ

2. ถ้ากริยานั้นมีอุปสรรค อยู่ข้างหน้าธาตุ ให้แทรก a อาคม ลงตรงกลางระหว่าง อุปสรรคกับธาตุ และให้ทำสนธิตามกฎสนธิสระหรือพยัญชนะด้วย ตัวอย่าง

อุปสรรค	ธาตุ (หมวด)	รูปปัจจุบันกาล	แทรก a อาคมตรงกลาง	รูปอดีตกาล	ความหมาย
pari	nī (1)	pariṇayati	pari + a + naya	paryanayat	แต่งงาน
nis	nī (1)	nirṇayati	nis + a + naya	niranayat	ตกลงใจ
ut	pat (1)	utpatati	ut + a + pata	udapatat	บินขึ้น
ā	ruh (1)	ārohati	ā + a + roha	ārohat	งอกขึ้น, เติบโต
pra	nam (1)	praṇamati	pra + a + nama	prāṇamat	ไหว้
adhi	sthā (1)	adhitiṣṭhati	adhi + a + tiṣṭha	adhyaṭiṣṭhat	ปกครอง
vi	naś (4)	vinaśyati	vi + a + naśya	vyanaśyat	พินาศ

9.3 กริยาอาขยาต อดีตกาลไม่สมบูรณ์ (Imperfect) อาตมเนบพ

มี 9 วิภक्ति แยกตามบุรุษ 3 x 3 พจน์ เช่นเดียวกับปรสิไมบพ ดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
3	त	ta	इताम्	itām ¹	अन्त	anta ²
2	थास्	thās	इथाम्	ithām ¹	ध्वम्	dhvam
1	इ	i ¹	वहि	vahi ³	महि	mahi ³

9.4 การผันคำนาม ā การันต์ สตรีลิงค์

ā การันต์ สตรีลิงค์ ผันเหมือน kathā [เรื่องเล่า] (กลุ่ม yā, yai, yās, yās, yām)

วิภัคดีที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
1	कथा	kathā	कथे	kathe	कथास्	kathās
2	कथाम्	kathām		„		„
3	कथया	kathayā	कथाभ्याम्	kathābhyām	कथाभिस्	kathābhis
4	कथायै	kathāyai		„	कथाभ्यस्	kathābhyas
5	कथायास्	kathāyās		„		„
6		„	कथयोस्	kathayos	कथानाम्	kathānām
7	कथायाम्	kathāyām		„	कथासु	kathāsu
8	कथे	kathe	ผันเหมือน ปुरुषมา			

ตารางนี้ ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม ā การันต์ ซึ่งเป็นสตรีลิงค์ทุกตัว เช่น kanyā [หญิงสาว], senā [กองทัพ]
2. ในการผันให้สังเกต เอกพจน์ ตั้งแต่วิภัคดีที่ 3-7 จะมีคำลงท้ายว่า (c.3) -yā, (c.4) -yai, (c.5-6) -yās, และ (c.7) -yām และในการผัน i, ī การันต์ สตรีลิงค์ ก็มีลักษณะเหมือนกันกับ ā การันต์นี้ ดังนั้น จึงมีสูตรเพื่อการจดจำง่าย ๆ ว่า

***ท่องจำ : สูตร yā, yai, yās, yās, yām**

ความหมาย คือ ในการผันสตรีลิงค์ ā, i และ ī การันต์ เอกพจน์ วิภัคดีตั้งแต่ 3-7 จะลงท้ายด้วย yā, yai, yās, yās, yām

3. สูตร yā, yai, yās, yās, yām ยังนำไปใช้กับการผันสรรพนาม คือ tad สตรีลิงค์ด้วย ดูการผัน tad ศัพท์สรรพนาม เป็นสตรีลิงค์ด้วย (บทที่ 8)

คำอธิบายเพิ่มเติม : สนธิ स् / s

स् / s เป็นหนตัน มีสระอื่นที่ไม่ใช่ अ, आ / a, ā อยู่ข้างหน้า หนปลายเป็น र् / r ให้ลบ स् / s หนตัน และถ้าหน้า स् / s เป็นสระเสียงสั้น ให้ทำเป็นเสียงยาว (เขียนห่างกัน)

เช่น इषुभिस् रणे iṣubhis raṇe

สนธิเป็น इषुभी रणे iṣubhī raṇe (ดูเพิ่มเติมภาคผนวก)

ศัพท์านุกรม

นามศัพท์

ศัพท์		ลิงค์	การันต์	คำแปล	
कन्या	kanyā	กนฺยา	f.	ā	ลูกสาว, หญิงสาว
भार्या	bhāryā	ภารฺยา	f.	ā	ภรรยา
भाषा	bhāṣā	ภษา	f.	ā	ภาษา, การพูดกัน
सेना	senā	เสนา	f.	ā	กองทัพ
छाया	chāyā	ฉายา	f.	ā	ร่ม, เงา
गङ्गा	gaṅgā	คงคา	f.	ā	แม่น้ำคงคา
सभा	sabhā	สภา	f.	ā	ที่ประชุม, บริษัท, สมาคม, มณฑิเยร
साधु	sādhu	สาธุ	m.	u	นักบวช, นักบุญ
परशु	paraśu	ปรศุ	m.	u	ขวาน
उदधि	udadhi	อุทธิ	m.	i	ทะเล
असि	asi	อสิ	m.	i	ดาบ
गिरि	giri	คิริ	m.	i	ภูเขา
अलि	ali	อสิ	m.	i	ผึ้ง
अनर्थ	anartha	อนรฺถ	m.	a	ความยากแค้น, ความยากไร้
विहग	vihaga	วิหค	m.	a	นก
व्याध	vyādha	วฺยาธ	m.	a	พราน, ผู้ล่าสัตว์
स्वर्ग	svarga	สฺวรฺค	m.	a	สวรรค์
काष्ठ	kāṣṭha	กาษฺจ	m.	a	ไม้, เศษไม้, ไม้พิน
इन्द्र	indra	อินฺดฺร	m.	a	พระอินทร์
ग्रन्थ	grantha	กรฺนฺถ	m.	a	หนังสือ, งานที่ประพันธ์เป็นเล่ม
ब्राह्मण	brāhmaṇa	พฺราหฺมณ	m.	a	พราหมณ์
रण	raṇa	รณ	m./ n.	a	การรบ
शरण	śaraṇa	ศรณ	n.	a	ที่พึ่ง
हृदय	hṛdaya	หฺฤทฺย	n.	a	หัวใจ
काव्य	kāvya	กาवฺย	n.	a	กาพย์, บทประพันธ์ของกวี
पुस्तक	pustaka	ปฺสุตค	n.	a	สมุด

กริยาธาตุ หมวด 1 อาत्मเนพบท

(อุปสรรค+) ธาตุ		ตัวอย่าง	ความหมายธาตุ (+อุปสรรค)	
सम् + गम्	sam+gam	สม+คम्	saṅgacchate	คบด้วย, มาด้วย (ใช้กับ c.3), รวมกัน
परा + जि	parā+ji	ปรา+ชิ	parājayate	พ่ายแพ้
प्र + पद्	pra+pad	ปร+ปท	prapadyate	ไปสู่, เพื่อที่ฟัง (ใช้กับวิภक्ति 2)
भिक्ष्	bhikṣ	ภิกษ	bhikṣate	ขอ, ได้มาด้วยการขอ
वृत्	vṛt	วฤต	vartate	อยู่, ดำรงชีวิตอยู่, เป็นอยู่
शुभ्	śubh	ศุภ	śobhate	ฉายแสง, เด่น, รุ่งเรือง

กริยาธาตุ หมวด 6

(อุปสรรค+) ธาตุ		ตัวอย่าง	ความหมายธาตุ	
कुष्	kṛṣ	กฤษ	kṛṣati	ไถ, ลาก, ดึง
क्षिप्	kṣip	กฺชิป	kṣipati	ขว้าง
दिश्	diś	ทิด	diśati	ชี้, บอก
विश्	viś	วิท	viśati	เข้าไป
स्पृश्	sprś	สปฤศ	sprśati	สัมผัส, ล้าง
सृज्	sṛj	สฤช	sṛjati	สร้าง
इष्	iṣ	อิษ	icchati	ต้องการ, प्रारणना
प्रच्छ्	prach	ปรช	prcchati	ถาม
अव + कुत्	ava+kṛt	อว+กฤต	avakṛntati	ตัดออก, ตัดลง
मुच्	muc	มฺจ	muñcati	ปล่อย, ปลดเปลื้อง
लिप्	lip	ลิป	limpati	ทา
लुप्	lup	ลฺป	lumpati	ปล้น, ทำให้แตก
सिच्	sic	สิจ	siñcati	รด
लिख्	likh	ลิข	likhati	ขีด, เขียน

***** จบ บทที่ 9 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 9

1. จงผันคำนาม भिक्षा (bhikṣā) และ छाया (chāyā) ตามแบบ ā การ์รันต์ ในสตรีลิงค์ ตามลำดับ ให้ครบทุกพจน์และวิภक्ति ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมเทียบอักษรโรมันด้วย
2. จงผันกริยาธาตุ लुप् (lup) ซึ่งเป็นธาตุหมวด 6 มี a ปัจจัยประจำหมวดธาตุ ด้วยวิภक्तिอาขยาต หมวดดลฎ ฝายปรัสไมบท ปัจจุบันกาล ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
3. จงผันกริยาธาตุ क्षिप् (kṣip) ซึ่งเป็นธาตุหมวด 6 มี a ปัจจัยประจำหมวดธาตุด้วยวิภक्तिอาขยาต หมวดดलृ หรือ อดีตกาลไม่สมบุรณ (Imperfect) ฝายปรัสไมบท และฝายอาตมเนบท ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย

4. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. कुन्तान् हस्ताभ्यां क्षिपामः ।	kuntān hastābhyāṃ kṣipāmaḥ.
2. नृपाय कन्ये मार्गं दिशतः ।	nṛpāya kanye mārgaṃ diśataḥ.
3. जलं सिञ्चति मेघः ।	jalaṃ siñcati meghaḥ.
4. रत्नं रत्नेन सङ्गच्छते ।	ratnaṃ ratnena saṅgacchate.
5. धनेन सुखमिच्छन्ति नराः ।	dhanena sukham icchanti narāḥ.
6. जलं पाणिभ्यां स्पृशसि ।	jalaṃ pāṇibhyāṃ spr̥śasi.
7. क्षेत्राणि लाङ्गलैः कृषन्ति ।	kṣetrāṇi lāṅgalaiḥ kṛṣanti.
8. नगरं नृपौ विशतः ।	nagaraṃ nṛpau viśataḥ.
9. इषुभी रणे ऽरयो नृपतये पराजयन् ।	iṣubhī raṇe 'rayo nṛpataye parājayan.
10. सदा देवा जनान् मुञ्चन्ति पापात् ।	sadā devā janān muñcanti pāpāt.
11. सहेते अनर्थं साधू ।	sahete anarthaṃ sādhu.
12. कवयो नृपतेः सेनामशंसन् ।	kavayo nṛpateḥ senām aśamsan.
13. कवयः सभायां काव्यान्यपठन् ।	kavayaḥ sabhāyāṃ kāvyāny aṣathan.
14. परशुना वृक्षेभ्यः काष्ठमवाकृन्तत ।	paraśunā vṛkṣebhyaḥ kāṣṭham avākṛntata.

5. จงปริวรรตภาษาสันสกฤตในข้อ 4 เป็นอักษรไทย

6. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต

1. ศิษย์ทั้งสอง³ ของราม² ย่อมตำรงชีพอยู่ได้⁴ ด้วยภิกษา¹
2. เมฆทั้งหลาย¹ ย่อมหยาด⁴ ซึ่งน้ำ³ ในทุ่งนาทั้งหลาย²
3. เทวะทั้งหลาย⁴ ย่อมให้³ ซึ่งน้ำ² ของเมฆทั้งหลาย¹
4. เราทั้งหลายย่อมล้าง³ ซึ่งมือทั้งสอง² ด้วยน้ำ¹
5. เด็กทั้งสอง³ ย่อมชี้⁴ ซึ่งทาง² สู่มือง (ใช้ c.6)¹
6. ศิษย์ทั้งสอง⁴ ได้นั่งแล้ว (upa+√viś)⁵ บนเสื่อ³
7. ข้าศึกทั้งสอง¹ ได้ฟุ้งแล้ว⁴ ซึ่งหอกทั้งหลาย² แก่พระเจ้าแผ่นดิน³
8. ราม¹ ย่อมสัมผัส⁴ ซึ่งบุตรทั้งสอง³ ด้วยมือทั้งสอง²
9. หญิงทั้งสอง³ ได้พักอยู่แล้ว (ni+√vas)⁴ ในบ้าน² ของพ่อ¹
10. คน¹ ได้นำไปแล้ว⁴ ซึ่งภรรยาทั้งสอง² สู่มือง³

บทที่ 10

กริยาธาตุหมวด 4 และ 10
ผันคำนาม i, ī, u, ū สตรีลิงค์

ขอข่ายการศึกษา

1. กริยาอาขยาด ธาตุหมวดที่ 4 (ทิวาทิคณะ) และการผันในวิภักติหมวดลฎ (ปัจจุบันกาล)
2. กริยาอาขยาด ธาตุหมวดที่ 10 (จुरาทิคณะ) และการผันในวิภักติหมวดลฎ (ปัจจุบันกาล)
3. การผันคำนาม i, ī, u และ ū การันต์ สตรีลิงค์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจกริยาอาขยาด ธาตุหมวดที่ 4 (ทิวาทิคณะ) และสามารถผันในวิภักติหมวดลฎ (ปัจจุบันกาล) ได้
2. เพื่อให้เข้าใจกริยาอาขยาดธัตุมวตที่ 10 (จुरาทิคณะ) และสามารถผันในวิภักติหมวดลฎ (ปัจจุบันกาล) ได้
3. สามารถผันคำนาม i, ī, u และ ū การันต์สตรีลิงค์ ได้
4. สามารถแต่ง-แปล ข้อความสั้น ๆ ตามที่กำหนดได้

บทที่ 10

กริยาธาตุหมวด 4 และ 10

ผันคำนาม i, ī, u, ū สตรีลิงค์

10.1 กริยาอาขยัต ธาตุหมวดที่ 4 (ทิวาทิคณะ)

หลังจากฝึกผันกริยาหลัก หรือ อาขยัต ที่ใช้ธาตุหมวดที่ 1 และ 6 ผ่านมาแล้ว ในบทนี้จะฝึกผันกริยาธาตุหมวด 4 ซึ่งมี **ya** เป็นปัจจัยประจำหมวด มีวิธีการประกอบดั่งตารางต่อไปนี้

ธาตุหมวด 4 + ya (य) + วิภक्तिอาขยัต = กริยาอาขยัตกรรตุวจาก

1. ธาตุหมวด 4 ส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ให้ประสม ya ปัจจัยได้คำกริยา (stem) แล้วนำไปผันด้วย วิภक्तिหมวดลघु ได้เลย เช่น

ธาตุหมวด 4	+ ya ปัจจัย	ลघु ลการ	รูปกริยา	ความหมาย
kup	kupya	ti	kupyati	(เขา) โกรธ (ใช้กับ c.4 หรือ 6)
krudh	krudhya	si	krudhyasi	(ท่าน) โกรธ
tuṣ	tuṣya	thas	tuṣyathas	(ท่านสองคน) พอใจ, ยินดี
naś	naśya	mi	naśyāmi	(เรา) แยกแล้ว (พินาศ, ฉิบหาย)
nṛt	nṛtya	anti	nṛtyanti	(พวกเขา) พ้อนรำ
sidh	sidhya	ti	sidhyati	(ความปรารถนา) สำเร็จ

2. ธาตุบางตัวในหมวดนี้บางตัวมีการแปลงรูปพิเศษ ก่อนนำไปประสม ya ปัจจัย เช่น

ธาตุหมวด 4 พิเศษ	+ ya	ลघु ลการ	รูปกริยา	ความหมาย
gai > gā	gāya	ti	gāyati	(เขา) ขับร้อง
hve (hū) >, hvā	hvaya	tha	hvayatha	(พวกท่าน) ร้องเรียก
dhye > dhā	dhaya	thas	dhayathas	(ท่านทั้งสอง) ดูด(นม)
drś > paś	paśya	vas	paśyāvas	(เราทั้งสอง) เห็น
vyadh > vidh	vidhya	si	vidhyasi	(ท่าน) เเทง
jṛ > jīr	jīrya	mi	jīryāmi	(เรา) แก่เพิ่มเรื่อย ๆ

3. ธาตุที่ลงท้าย ad, am, iv ให้เปลี่ยนเสียงสระ เป็นเสียงยาว คือ ā, ī เช่น

ธาตุหมวด 4	+ ya	ลฺกการ	รูปกริยา	ความหมาย
mad > mād	mādyā	ti	mādyati	(เขา) เมา
bhram > bhrām	bhrāmyā	ti	bhrāmyati	(เขา) ท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ
tam > tām	tāmyā	thas	tāmyathas	(ท่านทั้งสอง) เสียใจ
kṣam > kṣām	kṣāmyā	si	kṣāmyasi	(ท่าน) อดทน, อดกลั้น
dam > dām	dāmyā	mas	dāmyāmas	(พวกเรา) ผูก...ให้เชื่อง
div > dīv	dīvyā	anti	dīvyanti	(พวกเขา) เล่น

4. ธาตุที่มีเสียงนาสิก มักลบเสียงนาสิกนั้นทิ้ง เช่น

ธาตุหมวด 4	+ ya	ลฺกการ	รูปกริยา	ความหมาย
bhramś > bhraś	bhraśyā	anti	bhraśyanti	(พวกเขา) พลัดตกไป
rañj > raj	rajyā	tha	rajyatha	(พวกท่าน) ย้อม
jan > jā	jāyā	te	jāyate	(เขา) เกิด (จาก)

5. ธาตุที่ลงท้ายด้วย o ให้ลบ o ทิ้ง เช่น

ธาตุหมวด 4	+ ya	ลฺกการ	รูปกริยา	ความหมาย
cho > ch	chya	ti	chyati	(เขา) ตัด, เหนือ
do > d	dya	ti	dyati	(เขา) แบ่ง, แยก

ตัวอย่าง การผันกริยาธาตุหมวด 4 ด้วยหมวดลฺก (ปัจจุบันกาล)

tuṣ [ยินดี]

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	तुष्यति tuṣyati	तुष्यतस् tuṣyatas	तुष्यन्ति tuṣyanti
2	तुष्यसि tuṣyasi	तुष्यथस् tuṣyathas	तुष्यथ tuṣyatha
1	तुष्यामि tuṣyāmi	तुष्यावस् tuṣyāvas	तुष्यामस् tuṣyāmas

10.2 กริยาอาขยาต ธาตุหมวดที่ 10 (จฺราทิกณะ)

กริยาธาตุหมวด 10 (จฺราทิกณะ) มี **aya** ปัจจัยประจำหมวด (คล้ายกับธาตุหมวด 4 ที่มี **ya** เป็นปัจจัยประจำหมวด อย่างจำสับสนกัน) วิธีการประกอบ ดังนี้

ธาตุหมวด 10 (ที่ผ่านกฎแล้ว) + **aya** (अय) + วิภक्तिอาขยาต = กริยาอาขยาตกรรตุวาจก

กฎการผันกริยาธาตุหมวด 10

1. ธาตุที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะ ให้ทำเป็นชั้นคุณ (ถ้าทำได้ หมายถึง เป็นพยางค์เบา หรือ ลหฺวฺคูเรื่อง พยางค์ครุและลหฺวฺว รวมทั้งเรื่อง สระชั้นคุณ ชั้นพฤทธิ ในบทที่ 5 หน้า 68-70) ก่อนนำไปผสมกับ **aya** ปัจจัยและผสมวิภक्तिกริยา ดังตัวอย่าง

ธาตุ	ทำเป็นชั้นคุณ	+ aya	+ ลหฺวฺว ลการ	ความหมาย
cur	cor	coraya	corayati	(เขา) ลัก, ขโมย
tul	tol	tolaya	tolayāmi	(ฉัน) ชั่ง, ตวง
vid	ved	vedaya	vedayasi	(ท่าน) สอน, ทำให้รู้
pīḍ	-	pīḍaya	pīḍayati	(เขา) เบียดเบียน
pūj	-	pūjaya	pūjayāvas	(เราทั้งสอง) บูชา

2. ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ ให้ทำเป็นชั้นพฤทธิ แล้ว + **aya** ปัจจัย ดังตัวอย่าง

ธาตุลงท้ายด้วยสระ	ทำเป็นชั้นพฤทธิ	+ aya	+ ลหฺวฺว ลการ	ความหมาย
dhṛ	dhār	dhāraya	dhārayatha	(พวกท่าน) รับไว้

3. สระ a กลางธาตุ ให้ทำเป็นเสียงยาว ā ได้บ้าง ดังตัวอย่าง

ธาตุมีสระ a กลางธาตุ	ทำเป็น ā	+ aya	+ ลหฺวฺว ลการ	ความหมาย
kṣal	kṣāl	kṣālaya	kṣālayāmi	(ฉัน) ล้าง
tad	tāḍ	tāḍaya	tāḍayanti	(พวกเขา) ตี, ลงโทษ

4. ธาตุพิเศษ ที่มาจากคำนาม (กริยานามธาตุ หรือ Denominative verb) ให้ + aya ปัจจัยได้
เลย ดังตัวอย่าง

ธาตุมาจาก คำนาม	ทำเป็นกริยา	+ aya	+ ลกฺ การ	ความหมาย
kathā	kath	kathaya	kathayati	(เขา) เล่าเรื่อง
gaṇa	gaṇ	gaṇaya	gaṇayatas	(เขาทั้งสอง) นับ
daṇḍa	daṇḍ	daṇḍaya	daṇḍayāmas	(พวกเรา) ลงโทษ

5. ธาตุพิเศษ jan แปลว่า เกิด เดิมเป็นธาตุหมวด 4 หากเป็น *กรรตุวาจก* (active voice) แปลว่า *เกิด* (เกิดจาก ใช้กับนามวิภक्तिที่ 5) หากเป็น *เหตุกรรตุวาจก* (Causative verb) จะกลายเป็นธาตุหมวด 10 แปลว่า *ทำให้...เกิด* ตัวอย่าง

jan ธาตุ	+ ปัจจัย	+ ลกฺ การ	ความหมาย
Active voice	jāya	jāyate	(เขา) เกิด (จาก)
Causative verb	janaya	janayati	(แม่) ให้กำเนิด...(ลูก)

ตัวอย่าง การผันกริยาธาตุหมวด 10 ด้วยหมวดลกฎ (ปัจจุบันกาล)

cur > cor (ขึ้นคุณ) [ลัก, ขโมย]

ปรัสนิมบ

อาตมเนบ

บุรุษ	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	चोरयति corayati	चोरयतस् corayatas	चोरयन्ति corayanti
2	चोरयसि corayasi	चोरयथस् corayathas	चोरयथ corayatha
1	चोरयामि corayāmi	चोरयावस् corayāvas	चोरयामस् corayāmas

เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
चोरयते corayate	चोरयेते corayete	चोरयन्ते corayante
चोरयसे corayase	चोरयेथे corayethe	चोरयध्वे corayadhve
चोरये coraye	चोरयावहे corayāvahe	चोरयामहे corayāmahe

10.3 การผันคำนาม i การันต์ สตรีลิงค์

i การันต์ สตรีลิงค์ ผันเหมือน mati [ใจ, ความรู้] (กลุ่ม yā, yai, yās, yās, yām)

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	मतिस्	matīs	मती	matī	मतयस्	matayas
2	मतिम्	matim		”	मतीस्	matīs
3	मत्या	matyā	मतिभ्याम्	matibhyām	मतिभिस्	matibhis
4	मत्यै मतये	matyai mataye		”	मतिभ्यस्	matibhyas
5	मत्यास् मतेस्	matyās mates		”		”
6		”	मत्योस्	matyos	मतीनाम्	matīnām
7	मत्याम् मतौ	matyām matau		”	मतिषु	matiṣu
8	मते	mate	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1			

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม i การันต์ สตรีลิงค์ปกติทุกตัว เช่น jāti [การเกิด], rātri [กลางคืน, ราตรี]
2. คำคุณศัพท์ชั้นธรรมดา สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ i เช่น śuci [บริสุทธิ์]

10.4 การผันคำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์

ī การันต์ สตรีลิงค์ ผันเหมือน nadī [แม่น้ำ] (กลุ่ม yā, yai, yās, yās, yām)

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	नदी	nadī	नद्यौ	nadyau	नद्यस्	nadyas
2	नदीम्	nadīm		”	नदीस्	nadīs
3	नद्या	nadyā	नदीभ्याम्	nadībhyām	नदीभिस्	nadībhis
4	नद्यै	nadyai		”	नदीभ्यस्	nadībhyas
5	नद्यास्	nadyās		”		”
6		”	नद्योस्	nadyos	नदीनाम्	nadīnām
7	नद्याम्	nadyām		”	नदीषु	nadīṣu
8	नदि	nadi	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1			

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม **ī** การันต์ สตรีลิงค์ปกติทุกตัว เช่น **devī** [เทพธิดา], **nārī** [ผู้หญิง]

ยกเว้นศัพท์พิเศษ 3 ศัพท์ คือ

lakṣmī [พระนางลักษมี], **tarī** [เรือ], **tantrī** [ดนตรี, เครื่องสาย]

และยกเว้นศัพท์นามสตรีลิงค์ **ī** การันต์ พยางค์เดียว เช่น **dhī** [ปัญญา] ที่มีแบบผันเฉพาะ

2. คำคุณศัพท์ชั้นธรรมดา สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ **ī** เช่น **sundarī** [สวยงาม]

10.5 การผันคำนาม **u** การันต์ สตรีลิงค์

u การันต์ สตรีลิงค์ ผันเหมือน **dhenu** [แม่โคนม] (กลุ่ม -vā, vai, vās, vās, vām)

วิภक्तिที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
1	धेनुस् dhenus	धेनु dhenū	धेनवस् dhenavas
2	धेनुम् dhenum	”	धेनुस् dhenūs
3	धेन्वा dhenvā	धेनुभ्याम् dhenubhyām	धेनुभिस् dhenubhis
4	धेन्वै dhenvai धेनवे dhenave	”	धेनुभ्यस् dhenubhyas
5	धेन्वास् dhenvās धेનોस् dhenos	”	”
6	”	धेन्वोस् dhenvos	धेनुनाम् dhenūnām
7	धेन्वाम् dhenvām धेनौ dhenau	”	धेनुषु dhenuṣu
8	धेनो dheno	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1	

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

1. คำนาม **u** การันต์ สตรีลิงค์ปกติทุกตัว เช่น **hanu** [ขากรรไกร], **rajju** [เชือก]

2. คำคุณศัพท์ชั้นธรรมดา สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วยสระ **u** ตัวอย่างเช่น **tanu** [บาง, พอม]

(ปกติคุณศัพท์สตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วย **u** ไม่ค่อยมี ส่วนมากแม้ปลิงค์จะเป็นสระ **u** เมื่อเป็น สตรีลิงค์จะต้องเปลี่ยนเป็น **vī** เช่น **laghu** [เบา] เป็นปลิงค์ แต่เมื่อเป็นสตรีลิงค์จะต้องแปลง เป็น **laghvī**)

ใช้สูตร -vā, vai, vās, vās, vām คล้ายสูตร yā, yai, yās, yās, yām

10.6 การผันคำนาม **ū** การันต์ สตรีลิงค์

ū การันต์ สตรีลิงค์ ผันเหมือน **vadhū** [ภรรยา] (กลุ่ม -vā, vai, vās, vās, vām)

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	वधुस्	vadhūs	वध्वौ	vadhvau	वध्वस्	vadhvas
2	वधुम्	vadhūm	”	”	वधुस्	vadhūs
3	वध्वा	vadhvā	वधुभ्याम्	vadhūbhyām	वधुभिस्	vadhūbhis
4	वध्वै	vadhvai	”	”	वधुभ्यस्	vadhūbhyas
5	वध्वास्	vadvās	”	”	”	”
6	”	”	वध्वोस्	vadvos	वधुनाम्	vadhūnām
7	वध्वाम्	vadvām	”	”	वधुषु	vadhūṣu
8	वधु	vadhu	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1			

ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ต่อไปนี้

- คำนาม **ū** การันต์ สตรีลิงค์หลายพยางค์ ที่ปกติทุกตัว เช่น

śvaśrū [แม่ผัว], jahū [ทัพพีในพิธีฮัจญ์]

ยกเว้นศัพท์นามสตรีลิงค์ **ū** การันต์ พยางค์เดียว เช่น bhū [แผ่นดิน]

ศัพท์านุกรม

นามศัพท์

ศัพท์		ลิงค์	การันต์	คำแปล	
ऋक्ष	rkṣa	ฤกษ	m.	a	หมี
सूद्र	sūdra	ศูทร	m.	a	ศูทร
गृहस्थ	grhastha	ฤทธสถ	m.	a	ผู้ครองเรือน
प्रयाग	prayāga	ปรยาถ	m.	a	ชื่อเมือง
स्तेन	stena	เสถน	m.	a	ขโมย
उद्योग	udyoga	อุทโยถ	m.	a	ความหมั่น, ความขยัน
स्तोत्र	stotra	โสถตฺร	n.	a	บทสวดดี, บทสรรเสริญ (พระเจ้า)
पूर	pūra	ปุร	m.	a	กระแสน้ำที่ไหลมา, น้ำที่เต็มฝั่งแม่น้ำ
यष्टि	yaṣṭi	ยษฏิ	f.	i	ไม้ถือ, ไม้เท้า
कीर्ति	kīrti	กีรติ	f.	i	เกียรติ, เกียรติยศ

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

ศัพท์		ลิงค์	การันต์	คำแปล
बुद्धि	buddhi	พุทธิ	f. i	ความรู้
काशी	kāśī	กาศิ	f. ī	ชื่อเมือง (อีกชื่อหนึ่งของพาราณสี)
दासी	dāsī	ทาสि	f. ī	ทาสิ, คนรับใช้
देवी	devī	เทวี	f. ī	พระเทวี, เทพธิดา
पत्नी	patnī	ปตฺนี	f. ī	แม่เรือน, ภรรยา
नगरी	nagarī	นครि	f. ī	เมือง
तनु	tanu	ตनु	f. u	ร่างกาย (คุณ. พอม, บาง)
जुहु	juhū	จุहु	f. ū	ทัพพี (ใช้ตักเนยในยัญพิธี)
चमू	camū	จมุ	f. ū	เสนา
स्यसू	śvaśrū	ศฺวศฺรู	f. ū	แม่ผิว

กริยาศัพท์ ๓๓๓ หมวด 4

ธาตุ		+ ya ปัจจัย + ल्य รูปสำเร็จ	ความหมายธาตุ
अस्	as	अस्यति	ขว่าง, โยน, ชัด
कुप्	kup	कूप्यति	โกรธ
क्रुध्	krudh	क्रुध्यति	โกรธ
तुष्	tuṣ	तुष्यति	พอใจ, อิ่มใจด้วย
नश्	naś	नास्यति	พินาศไป, ถึงซึ่งความพินาศ
दृश् > पश् ¹¹	paś	पास्यति	เห็น, ดู
लुम्	lubh	लुभ्यति	มีความโลภ
शुष्	śuṣ	शुष्यति	แห้งลง, งวดลง
स्निह्	snih	स्निह्यति	รัก, มีความรักใน (ใช้กับ c.6-7)
हू, ह्वा	hū, hvā	ह्वयति	เรียก, ร้องเรียก, เรียกหา

¹¹ ธาตุ รูป paś ใช้ผันในระบบปัจจุบันกาลเท่านั้น ส่วน รูป drś ใช้ผันในระบบอนาคต และอดีตกาลบางรูป รวมถึงในกรรมาจกด้วย แต่ในหนังสือ A Higher Sanskrit Grammar ของ M.R. Kale แสดงไว้ว่าเป็นธาตุหมวด 1 drś แปลงรูปเป็น paśy

กริยาศัพท์ ๓๓๓ หมวด 4 (พิเศษ)

ธาตุ		การประกอบ ธาตุ + ya ปัจจัย	+ สกฺ ลการ รูปสำเร็จ	ความหมายธาตุ	
तम्	tam	ตม	> tāmya	tāmyati	เสียใจ, รู้สึกหม่นหมอง
दिव्	div	ทิว	> dīvyā	dīvyati	พ่น, เล่นการพ่น
भ्रम्	bhram	ภฺรม	> bhrāmya	bhrāmyati	ไป ๆ มา ๆ, วกไปวนมา
मद्	mad	มท	> mādyā	mādyati	มึนเมา
व्यध्	vyadh	วยธ	> vidhyā	vidhyati	แทง, ตี
शम्	śam	ศม	> śāmyā	śāmyati	สงบลง, มอดลง
श्रम्	śram	ศฺรม	> śrāmyā	śrāmyati	เหนื่อยอ่อนลง, หหมดแรง

กริยาศัพท์ ๓๓๓ หมวด 10

ธาตุ		+ aya ปัจจัย + สกฺ ลการ รูปสำเร็จ	ความหมายธาตุ	
चुर्	cur	จฺรุ	corayati	ลัก, ขโมย
तुल्	tul	ตฺล	tolayati	ชั่ง, ตวง
विद्	vid	วิท	vedayati	สอน, ทำให้รู้
पीड्	pīḍ	พีฑ	pīḍayati	เบียดเบียน
पूज्	pūj	ปฺจู	pūjayati	บูชา
धृ	dhr	ดฺฤ	dhārayati	รับไว้, ทรงไว้
क्षल्	kṣal	กฺษล	kṣālayati	ล้าง
तड्	taḍ	ตฑ	tāḍayati	ตี, ลงโทษ
कथ्	kath	กถ	kathayati	เล่าเรื่อง
गण्	gaṇ	กณ	gaṇayati	นับ
दण्ड्	daṇḍ	ทณฺฑ	daṇḍayati	ลงโทษ

***** จบ บทที่ 10 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 10

1. จงผันคำนามดังต่อไปนี้ ให้ครบทุกพจน์และวิภक्ति ด้วยอักษรเทวนาครี พร้อมเทียบอักษรโรมันด้วย

1.1 बुद्धि (buddhi) ตามแบบ i การันต์ สตรีลิงค์

1.2 पत्नी (patnī) ตามแบบ ī การันต์ สตรีลิงค์

1.3 तनु (tanu) ตามแบบ u การันต์ สตรีลิงค์

1.4 जुहु (juhū) ซึ่งเป็นคำนาม ū การันต์ สตรีลิงค์

2. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. नृपतिर्नगरीं सेनयाजयत्। nṛpatir nagarīm senayā ajayat.

2. नदीषु मत्स्यानपश्याम। nadīṣu matsyān apaśyāma.

3. दास्योऽन्नमानयन्। dāsyo’nnam ānayan.

4. गुरु शिष्ययोः क्रुध्यताह। gurū śiṣyayoḥ krudhyataḥ.

5. अग्निरुदधौ तिष्ठति। agnir udadhau tiṣṭhati.

6. वध्वाः स्निह्यत्यृषिः। vadhvāḥ snihyatyṛṣiḥ.

7. कोपान्नृपः स्तेनं कुन्तेनाविध्यति। kopānnṛpaḥ¹² stenaṃ kuntena avidhyat.

8. देवीर्देवाश्च हरिरपूजयत्। devīr devāśca harir apūjayat.

3. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต

1. หญิงทั้งสอง (nārī)¹ ขับแล้ว⁴ ซึ่งบทสรรเสริญ³ แห่งราม²

2. มือทั้งสอง² ของฤๅษี¹ ย่อมแตะ⁴ ซึ่งน้ำ³

3. หมีทั้งหลาย¹ ย่อมมีความโลภ³ ในน้ำผึ้ง²

4. วิชฌุ⁴ ได้ให้แล้ว³ ซึ่งสมุค¹ แก่ลูกสาว²

5. ม้าทั้งหลาย¹ ได้เหนื่อยล้าแล้ว² และได้ล้มลงแล้ว⁴ บนแผ่นดิน³

6. ขโมยทั้งหลาย¹ ย่อมลัก⁴ ซึ่งเงิน³ ของประชาชน²

7. พ่อ¹ ได้เล่าแล้ว⁵ ซึ่งผล⁴ แห่งบาป³ แก่บุตรทั้งหลาย²

8. คนใช้ทั้งสอง¹ นำมาแล้ว⁵ ซึ่งน้ำ⁴ จากบ่อน้ำ (vāpī)³ ด้วยหม้อทั้งหลาย²

¹² แยกสนธิ = kopāt+nṛpaḥ

บทที่ 11

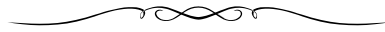
กริยาอาขยัต หมวด โลฏ (คำสั่ง) และหมวด วิธิลिङ् (ร่ำพืง, แนะนำ)
คำนามพยางค์เดี่ยว สตรีलिङ्

ขอข่ายการศึกษา

1. วิภักติอาชยาด หมวดโลฏ (ปัญจมี) หรือ คำสั่ง, ขอร้อง (Imperative Mood)
2. การผันธาตุหมวด 1, 4, 6 และ 10 กับวิภักติกริยาอาชยาด หมวดโลฏ ฝ่ายปรัสไมบท
3. การผันธาตุหมวด 1, 4, 6 และ 10 กับวิภักติกริยาอาชยาด หมวดโลฏ ฝ่ายอาตมเนบท
4. การผันคำนาม (धी) ī การันต์สตรीलิ่งค์ พยางค์เดียว
5. วิภักติกริยาอาชยาด หมวดวriteling (สัปตมี) หรือรำฟิ่ง, แนะนำ (Optative Mood)
6. การผันธาตุหมวด 1 และธาตุหมวด 10 กับวิภักติกริยาอาชยาด หมวดวriteling ฝ่ายปรัสไมบท
7. การผันธาตุหมวด 1 และธาตุหมวด 4 กับวิภักติกริยาอาชยาด หมวดวriteling ฝ่ายอาตมเนบท
8. การผันคำนาม (भू) ū การันต์สตรीलิ่งค์ พยางค์เดียว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เข้าใจวิภักติอาชยาด หมวดโลฏ (ปัญจมี) หรือ คำสั่ง, ขอร้อง (Imperative Mood) และสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง
2. นักศึกษาสามารถผันคำนาม (धी) ī การันต์ และ (भू) ū การันต์ สตรीलิ่งค์ พยางค์เดียวได้
3. เพื่อให้เข้าใจวิภักติกริยาอาชยาด หมวดวriteling (สัปตมี) หรือรำฟิ่ง แนะนำ (Optative Mood) และนำไปใช้ได้ถูกต้อง
4. นักศึกษาสามารถแต่ง-แปล ข้อความสั้น ๆ ตามที่กำหนดได้

บทที่ 11

กริยาอาขยาต หมวดไวยา (คำสั่ง) และหมวดวิธiling (รำพึง, แนะนำ)

คำนามพยางค์เดี่ยว สตรีlingค์

11.1 วิภक्तिกริยาอาขยาต หมวดไวยา ปัญจมี (Imperative Mood)

หากเราต้องการใช้ประโยคคำสั่ง อ้อนวอน หรือขอร้อง ในภาษาสันสกฤต เราต้องใช้กริยาที่ประกอบด้วยวิภक्तिกริยาอาขยาต ที่เราเรียกว่า **ไวยา ลการ** หรือ **หมวดปัญจมี** หมวดนี้มีวิธีการประกอบเหมือนกับวิภक्तिอาขยาต**หมวดล** ปัจจุบันกาลทุกประการ คือ นำธาตุทั้ง 4 หมวดที่ได้เรียนมาแล้ว (หมวด 1-4-6-10) ไปทำตามกฎของแต่ละหมวดจนได้รูปเค้ากริยา (stem) ก่อนแล้วจึงนำมาประกอบกับวิภक्तिอาขยาต**หมวดไวยา** หรือ**คำสั่ง** นี้

ข้อแตกต่าง จากกริยาอาขยาตปัจจุบันกาล คือ กริยาอาขยาต **หมวดไวยา** หรือ **คำสั่ง** นี้ มีรูปวิภक्ति (ติงวิภक्ति) ต่างกันเท่านั้น เมื่อแสดงเป็นแผนภูมิโครงสร้างจะได้รูป ดังนี้

เค้ากริยา (stem) + วิภक्तिอาขยาต **หมวดไวยา** (ปัญจมี) = กริยา**คำสั่ง**กรรตุวจาก

คำแปล สำหรับวิภक्तिหมวดนี้ คือ **จง, ขอ...จง** (เป็นเชิงบังคับ ชักชวน ขอร้อง อ้อนวอน)

รูปวิภक्तिกริยาอาขยาต **หมวดปัญจมี** หรือ**คำสั่ง** ฝ่ายปรัสมิบท แยกตามบุรุษ 3 x 3 พจน์ เช่นเดียวกันกับ ปัจจุบันกาล และอดีตกาล ดังนี้

วิภक्तिกริยาอาขยาต **หมวดไวยา** ฝ่ายปรัสมิบท

บุรุษที่	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
3	तु tu	ताम् tām	अन्तु antu ¹
2	• - ²	तम् tam	त ta
1	आनि āni	आव āva	आम āma

วิธีใช้ วิภक्तिกริยาอาขยาต **คำสั่ง** ปรัสมิบท คือ

- a ของ antu (บุรุษที่ 3 พหูพจน์) ลบทิ้งเมื่อผลสมกับ เค้ากริยา (stem)
- รูปวิภक्ति บุรุษที่ 2 เอกพจน์ เมื่อผันกับธาตุหมวดที่ 1-4-6-10 จะไม่ปรากฏจึงเหลือแต่เค้ากริยา (stem) เท่านั้น

ตัวอย่าง : การผันกริยาคำสั่ง หมวดโลฏ (ปัณฺจมี) ฝ่ายปรสิไมบท

ธาตุหมวด 1 bhū [เป็น, อยู่] และหมวด 10 rac [ประพันธ์] ผันดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
3	भवतु	bhavatu	भवताम्	bhavatām	भवन्तु	bhavantu
	रचयतु	racayatu	रचयताम्	racayatām	रचयन्तु	racayantu
2	भव	bhava	भवतम्	bhavatam	भवत	bhavata
	रचय	racaya	रचयतम्	racayatam	रचयत	racayata
1	भवानि	bhavāni	भवाव	bhavāva	भवाम	bhavāma
	रचयानि	racayāni	रचयाव	racayāva	रचयाम	racayāma

11.2 วิภक्तिกริยาอาขยาด หมวดโลฏ ฝ่ายอาตมเนบท

วิภक्तिอาขยาดหมวดโลฏ หรือคำสั่ง อาตมเนบทนี้ ข้อแตกต่างจากปรสิไมบท คือ มีรูปวิภक्ति ต่างกันเท่านั้น เมื่อแสดงเป็นแผนภูมิโครงสร้างจะได้รูป ดังนี้

คำกริยา (stem) + วิภक्तिอาขยาด หมวดโลฏ อาตมเนบท = กริยาคำสั่งกรตุวจาก

รูปวิภक्तिกริยาอาขยาด หมวดโลฏ หรือคำสั่ง อาตมเนบทนี้ มี 9 วิภक्ति แยกตามบุรุษเป็น 3 x 3 พจน์ เช่นเดียวกันกับ ปรสิไมบท ดังนี้

วิภक्तिกริยาอาขยาด หมวดโลฏ ฝ่ายอาตมเนบท

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
3	ताम्	tām	इताम्	itām ²	अन्ताम्	antām ¹
2	स्व	sva	इथाम्	ithām ²	ध्वम्	dhvam
1	ऐ	ai	आवहै	āvahai	आमहै	āmahai

วิธีใช้ วิภक्तिกริยาอาขยาด คำสั่ง อาตมเนบท คือ

1. a ของ antām (บุรุษที่ 3 พหูพจน์) ลบทิ้งเมื่อผลสมกับ คำกริยา (stem)
2. i ตัวหน้าของ itām (ทวีพจน์ บุรุษที่ 3), ithām (ทวีพจน์ บุรุษที่ 2) เมื่อประสมกับ a ท้ายของ คำกริยา (stem) ของธาตุหมวดที่ 1-4-6-10 จะเป็น e

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

ตัวอย่าง : การผันกริยาคำสั่ง หมวดโลฏ (บัญญัติ) ฝ่ายอาत्मเนभท

ธาตุหมวด 1 mud [ยินดี] และหมวด 4 man [คิด, ฐู] ผันดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
3	मोदताम्	modatām	मोदेताम्	modetām	मोदन्ताम्	modantām
	मन्यताम्	manyatām	मन्येताम्	manyetām	मन्यन्ताम्	manyantām
2	मोदस्व	modasva	मोदेथाम्	modethām	मोदध्वम्	modadhvam
	मन्यस्व	manyasva	मन्येथाम्	manyethām	मन्यध्वम्	manyadhvam
1	मोदै	modai	मोदावहै	modāvahai	मोदामहै	modāmahai
	मन्यै	manyai	मन्यावहै	manyāvahai	मन्यामहै	manyāmahai

11.3 คำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

ī การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว ผันอย่าง dhī [ปัญญา] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
1	धीस्	dhīs	धियौ	dhiyau	धियस्	dhiyas
2	धियम्	dhiyam	”	”	”	”
3	धिया	dhiyā	धीभ्याम्	dhībhyām	धीभिस्	dhībhis
4	धिये	dhiye	”	”	धीभ्यस्	dhībhyas
	धियै	dhiyai				
5	धियस्	dhiyas	”	”	”	”
	धियास्	dhiyās				
6	”	”	धियोस्	dhiyos	धियाम्	dhiyām
7	धियि	dhiyi	”	”	धीषु	dhīṣu
	धियाम्	dhiyām				
8	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1					

กฎการผันคำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

1. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ ให้ผสมเข้าไปได้เลย เช่น dhī + bhis = dhībhis
2. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้แปลง ī เป็น iy แล้วผสมวิภक्तिที่ขึ้นต้น เช่น dhī + au = dhiyau
3. นอกจากนี้การผัน ī การันต์ พยางค์เดียวยังใช้ข้อสังเกต เรื่องวิภक्तिที่ 3-4-5-6-7 เอกพจน์ ที่เมื่อผันแล้วมักลงท้ายด้วยคำว่า -yā, -yai, -yās, -yās, -yām ของคำนาม ā, i, ī การันต์ สตรีลิงค์ได้ด้วย คำนาม ī การันต์ สตรีลิงค์ หลายพยางค์ ให้ผันเหมือน nadī [แม่น้ำ]

11.4 วิภक्तिกริยาอาขยาด ह्मवद्विचिङ्गि संपत्ति (Optative Mood)

หากเราต้องการใช้ประโยคสำหรับการแนะนำหรือร่ำฝิ่งในภาษาสันสกฤต เราต้องใช้กริยาที่ประกอบด้วยวิภक्तिกริยาอาขยาด ह्मवद्विचिङ्गि หรือसंपत्ति (Optative Mood) มีวิธีการประกอบเหมือนกับวิภक्तिอาขยาดปัจจุบันกาลทุกประการ

คือ นำธาตุทั้ง 4 ह्मवद्विचिङ्गि ที่ได้เรียนมาแล้ว (ह्मवद्विचिङ्गि 1-4-6-10) ไปทำตามกฎของแต่ละह्मवद्विचिङ्गि จนได้รูปคำกริยา (stem) ก่อนแล้วจึงนำมาประกอบกับวิภक्तिอาขยาดह्मवद्विचिङ्गि संपत्ति

ข้อแตกต่าง จากกริยาอาขยาดปัจจุบันกาล คือ กริยาอาขยาดह्मवद्विचिङ्गि संपत्ति มีรูปวิภक्ति (ติงวิภक्ति) ต่างกันเท่านั้น เมื่อแสดงเป็นแผนภูมิโครงสร้างจะได้รูป ดังนี้

คำกริยา (stem) + วิภक्तिอาขยาด ह्मवद्विचिङ्गि (संपत्ति) = กริยาร่ำฝิ่งกรรตุวจาก

คำแปล สำหรับวิภक्तिह्मवद्विचिङ्गि संपत्ति, แนะนำ คือ क्वर.., ढिङ्गि.. (เป็นเชิงร่ำฝิ่ง, แนะนำ)

รูปวิภक्ति กริยาอาขยาด ह्मवद्विचिङ्गि หรือแนะนำ ร่ำฝิ่ง แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ प्रसिम्भत्त และ आत्मनेपत्त เหมือนกริยาปัจจุบันกาลและอดีตกาล แต่ละฝ่ายมี 9 วิภक्ति แยกตามบุรุษ 3 x 3 พจน์ เช่นเดียวกับกับ ปัจจุบันกาล และอดีตกาล ดังนี้

विभक्तिग्रियाआख्याद ह्मवद्विचिङ्गि ढ्माप्रसिम्भत्त

बुरुषुथि	एकपज्जि		तुविपज्जि		पहुपज्जि	
3	ईत्	īt	ईताम्	ītām	ईयुस्	īyus
2	ईस्	īs	ईतम्	ītam	ईत्	īta
1	ईयम्	īyam	ईव	īva	ईम्	īma

วิธีใช้ วิภक्तिกริยาอาขยาด แนะนำ ร่ำฝิ่ง प्रसिम्भत्त คือ

ī ของ วิภक्तिทั้ง 9 เมื่อผสมกับ a ท้ายคำกริยา (stem) ของธาตุह्मवद्विचिङ्गि 1-4-6-10 จะได้รูปเป็น e เช่น bhava + īt = bhavet แปลว่า ฝิ่งเป็น, ควรเป็น

ตัวอย่าง : การผันกริยารำพึง หมวด วิธิลิง (สัप्तमी) ฝ่ายปรสโมบท

ธาตุ หมวด 1 bhū [เป็น, อยู่] และหมวด 10 rac [ประพันธ์] ผันดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
3	भवेत्	bhavet	भवेताम्	bhavetām	भवेयुस्	bhaveyus
	रचयेत्	racayet	रचयेताम्	racayetām	रचयेयुस्	racayeyus
2	भवेस्	bhaves	भवेतम्	bhavetam	भवेत	bhaveta
	रचयेस्	racayes	रचयेतम्	racayetam	रचयेत	racayeta
1	भवेयम्	bhaveyam	भवेव	bhaveva	भवेम	bhavema
	रचयेयम्	racayeyam	रचयेव	racayeva	रचयेम	racayema

11.5 วิภक्तिกริยาอาขยาต หมวดวิธिलิง ฝ่ายอาตมเนบท

วิภक्तिกริยาอาขยาตหมวดวิธिलิง (สัप्तमी) หรือ รำพึง อาตมเนบทนี้ ข้อแตกต่างจากปรสโมบท คือ มีรูปวิภक्ति (ติงวิภक्ति) ต่างกันเท่านั้น เมื่อแสดงเป็นแผนภูมิโครงสร้างจะได้รูป ดังนี้

คำกริยา (stem) + วิภक्तिกริยาอาขยาต หมวดวิธिलิง อาตมเนบท = กริยารำพึงกรรตุวจาก

รูปวิภक्तिกริยาอาขยาต หมวดวิธिलิง หรือ รำพึง ฝ่ายอาตมเนบท มี 9 วิภक्ति แยกตามบุรุษ 3 x 3 พจน์ เช่นเดียวกันกับ ฝ่ายปรสโมบท ดังนี้

วิภक्तिกริยาอาขยาต หมวดวิธिलิง ฝ่ายอาตมเนบท

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
3	ईत्	īta	ईयाताम्	īyātām	ईरन्	īran
2	ईथास्	īthās	ईयाथाम्	īyāthām	ईध्वम्	īdhvam
1	ईय	īya	ईवहि	īvahi	ईमहि	īmahi

วิธีใช้ วิภक्तिกริยาอาขยาต รำพึง, แนะนำ อาตมเนบท คือ

ī ของ วิภक्तिทั้ง 9 เมื่อผสมกับ a ท้ายคำกริยา (stem) ของธาตุหมวด 1-4-6-10 จะได้รูปเป็น e เช่น bhāṣa + īta = bhāṣeta แปลว่า พึ่งกล่าว, ควรพูด

ตัวอย่าง : การผันกริยารำพึง หมวดวิธิลิง (ลัพท์) ฝ่ายอาत्मเนभท

ธาตุ หมวด 1 mud [ยินดี] และหมวด 4 man [คิด, ฐู] ผันดังนี้

บุรุษที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
3	मोदेत मन्येत	modeta manyeta	मोदेयाताम् मन्येयाताम्	modeyātām manyeyātām	मोदेरन् मन्येरन्	moderan manyeran
2	मोदेथास् मन्येथास्	modethās manyethās	मोदेयाथाम् मन्येयाथाम्	modeyāthām manyeyāthām	मोदेध्वम् मन्येध्वम्	modedhvam manyedhvam
1	मोदेय मन्येय	modeya manyeya	मोदेवहि मन्येवहि	modevahi manyevahi	मोदेमहि मन्येमहि	modemahi manyemahi

11.6 คำนาม ū การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

ū การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว ผันอย่าง bhū [แผ่นดิน, โลก] ดังนี้

วิภक्तिที่	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
1	भूस्	bhūs	भुवौ	bhuvau	भुवस्	bhavas
2	भुवम्	bhuvam		”		”
3	भुवा	bhuvā	भूम्याम्	bhūbhyām	भूमिस्	bhūbhis
4	भुवे भुवै	bhuve bhuvai		”	भूम्यस्	bhūbhyas
5	भुवस् भुवास्	bhavas bhuvās		”		”
6		” ”	भुवोस्	bhuvos	भुवाम् भूनाम्	bhuvām bhūnām
7	भुवि भुवाम्	bhuvi bhuvām		”	भूषु	bhūṣu
8	ผันเหมือนวิภक्तिที่ 1					

กฎการผันคำนาม ū การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

1. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะให้ผสมเข้าไปได้เลย เช่น bhū + bhis = bhūbhis
2. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้แปลง ū เป็น uv แล้วผสมวิภक्तिที่ขึ้นต้น เช่น bhū + au = bhuvau

3. นอกจากนี้การผัน **ū** การันต์ พยางค์เดี่ยวยังใช้ข้อสังเกต เรื่องวิภक्तिที่ 3-4-5-6-7 เอกพจน์ คำลงท้ายจะเป็น -vā, -vai, -vās, -vās, -vām เช่น **bhū + as** (วิภक्तिที่ 5 และ 6 เอกพจน์) = **bhuvā** หรือ **bhuvās** ก็ได้ทั้งคู่

คำนาม **ū** การันต์ สตรีลิงค์ หลายพยางค์ เช่น **vadhū** [ภรรยา, ผู้หญิง] ก็ผันโดยใช้กฎ เดียวกันกับการผัน **bhū** จะต่างก็เฉพาะวิภक्तिที่ 8 เอกพจน์ = **vadhū** และวิภक्तिที่ 2 พหูพจน์ = **vadhūs**

ศัพท์านุกรม

นามศัพท์

ศัพท์		ลิงค์	คำแปล
घट	ghaṭa	ष्	m. หม้อ, โอ่ง, ไห, ภาชนะดิน
पाश	pāśa	ปาศ	m. บ่วง, แร้ว, เครื่องดัก
भार	bhāra	ภาร	m. สิ่งที่บรรทุก, ภาระ, สิ่งแบกหาม
भृत्य	bhṛtya	ภฤตย	m. คนใช้, ผู้รับใช้
जनक	janaka	ชนก	m. ชนก, พ่อ
गुरु	guru	คุรุ	m. ครู
साधु	sādhu	สาธุ	m. นักบวช, นักบุญ
बाहु	bāhu	พาหุ	m. แขน
तरु	taru	ตรุ	m. ต้นไม้
इषु	iṣu	อิษุ	m. ลูกศร, หน้าไม้
भिक्षु	bhikṣu	ภิกษุ	m. ภิกษุ, นักบวช, ผู้ขอ
शिशु	śiśu	ศิษุ	m. เด็ก
महाराज	mahārāja	มหาราช	m. มหาราช
मरण	maraṇa	มรณ	n. ความตาย
सूक्त	sūkta	สุกต	n. บทสวด, บทสวดของพระเวท
स्वप्न	svapna	สวप्น	n. ความหลับ, ความฝัน
घृत	ghṛta	ฆฤต	n. เนยใส
वारि	vāri	วาริ	n. น้ำ
पुण्य	puṇya	ปุณย	n. บุญ

ศัพท์		ลิงค์	คำแปล
कारण	kāraṇa	การณ	n. เหตุ
रण	raṇe	รณ	n. สงคราม, การรบ
मुक्ति	mukti	มุกฺติ	f. ความหลุดพ้น
रथ्या	rathyā	รถฺยา	f. ถน
विद्या	vidyā	วิทฺยา	f. ความรู้, การเรียน
सन्ध्या	sandhyā	สนฺธฺยา	f. พลบค่ำ, ย่ำรุ่ง (เวลาที่ความมืดและความสว่างมาพบกัน ใช้ c. 7 d.)
आशा	āśā	อาศฺา	f. ความหวัง
माला	mālā	มาลา	f. พวงดอกไม้
सभा	sabhā	สภฺา	f. ที่ประชุม
जुहु	juhū	จุहु	f. ทัพพี (ใช้ตักเนยในพิธี ยัชญะ)
वधू	vadhū	วธฺู	f. หญิง, ภรรยา
भू	bhū	ภฺู	f. แผ่นดิน, โลก
कीर्ति	kīrti	กีรฺติ	f. เกียรติ
जाति	jāti	ชาติ	f. ความเกิด, สัญชาติ, ชนชั้นของคน
धृति	dhṛti	ธฺฤติ	f. ความหนักแน่น, ความมั่นคง
बुद्धि	buddhi	พุทฺธิ	f. ความรู้
भक्ति	bhakti	ภกฺติ	f. ความภักดี
जननी	jananī	ชนฺนี	f. แม่
दासी	dāsī	ทาสี	f. นางทาส, หญิงรับใช้
देवी	devī	เทวี	f. เทวี, พระนาง
नारी	nārī	นารี	f. หญิง
मक्षिका	makṣikā	มกฺษิกา	f. แมลงวัน, รื่น
पृथिवी	ṛthivī	ปฺฤถิวี	f. แผ่นดิน
वापी	vāpī	วาปี	f. หนองน้ำ, สระน้ำ, บ่อน้ำ
प्रभूत , -ता	prabhūta, -ā	ปฺรภฺูต, -ตา	adj. มาก, มากมาย
कुत्स , -ना	kṛtsna, -ā	กฺฤตฺสน, -นา	adj. ทั้งสิ้น, ทั้งหมด

กริยาศัพท์

(อุปสรรค+) ธาตุ		ตัวอย่าง		ความหมายธาตุ (+อุปสรรค)
आ+ ह	ā+ hr̥	อา+ หฤ	āharati	นำมา, เอามา
उद्+ पत्	ud+ pat	อุท+ปต	utpatati	ป็นขึ้น
जि	ji	ชि	jayati	ชนะ
उद्+ जन्	ud+ jan	อุท+จน	ujjāyate	เกิดขึ้น (เกิดขึ้นจาก)
प्र+	pra+	ปร+	prajāyate	เกิดขึ้น
रच्	rac	รจ	racayati	รจนา, แต่ง, ประพันธ์
सेव्	sev	เสว	sevate	คบ, ติดตาม, รับผิดชอบ, ส่องเสพ
अधि+ स्था	adhi+ sthā	อधि+สธา	adhitiṣṭhati	ปกครอง, ยืนอยู่บน, ขึ้นชื่อ
उद्+ अस्	abhi+ as	อภิ+อส	abhyasyati	กระทำซ้ำ, ท่อง, เรียน
प्र+	pra+	ปร+	prāsyati	เท, ราด, ซัดเข้าไป, รดเข้าไป
खन्	khan	ขน	khanati, -te	ขุด
स्निह्	snih	สนิห	snihyati	รัก, มีความรักใน (ใช้กับ 6, 7)
तृ	tr̥	ตฤ	tarati	ข้าม

อภัยศัพท์

ศัพท์		คำแปล	
न	na	น	ไม่
मा	mā	มา	อย่า (ใช้กับกริยาปัญญาจมี หรือ Aorist)
सदा	sadā	สทา	ในกาลทุกเมื่อ, ในกาลทั้งปวง, เสมอ
चिरम्	ciram	จิรม	ยั่งยืน, นาน
चेत्	cet	เจต	ถ้า
यदि	yadi	ยถิ	ถ้า

***** จบ บทที่ 11 *****

แบบฝึกหัด บทที่ 11

1. จงผันกริยาธาตุ **यम् (yam)** ซึ่งเป็นธาตุหมวด 1 (ที่มีรูปพิเศษ) ด้วยวิภक्तिอาชยาด หมวดโลฏ และหมวดวิธiling ฝ่ายปรัสไมบท ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
2. จงผันกริยาธาตุ **चुर् (cur)** ซึ่งเป็นธาตุหมวด 10 ด้วยวิภक्तिอาชยาด หมวดโลฏ และหมวดวิธiling ฝ่ายปรัสไมบท และอาत्मเนบท ให้ครบทุกพจน์และบุรุษ พร้อมทั้งเทียบอักษรโรมันด้วย
3. จงแปลเป็นภาษาไทย

1. यदि गङ्गाया वारिणि म्रियेध्वं तदा स्वर्गं लभेध्वम्।

yadi gaṅgāyā vāriṇi mriyedhvaṃ tadā svargaṃ labhedhvaṃ.

2. पृथिव्याः प्रभूता विहगा उदपतन्।

pṛthivyāḥ prabhūtā vihagā udapatan.

3. जयतु महाराजश्चिरं च कृत्स्नां भुवमधितिष्ठतु।

jayatu mahārājaś ciram ca kṛtsnāṃ bhuvam adhiṣṭhatu.

4. यदि शास्त्रमभ्यस्येयं तदा गुरवस्तुष्येयुः।

yadi śāstram abhyasyeyaṃ tadā guravas tuṣyeyuḥ.

5. ऋषी विष्णोः सूक्ते लभेते।

ṛṣī viṣṇoḥ sūkte labhete.

6. हे वधु वाप्या जलमानय।

he vadhu vāpyā jalamānaya.

7. जुह्वाम्नौ घृतं प्रास्यानि।

juhvāgnau ghṛtaṃ prāsyāni.

8. नृपा अरिभ्यः कुप्यन्ति।

nṛpā aribhyaḥ kupyanti.

4. จงแปลเป็นภาษาสันสกฤต

1. บุตร¹ ต้องรัก³ พ่อ²

2. คนทั้งหลาย¹ จงชูด³ ซึ่งบ่อน้ำ²

3. บุตรทั้งหลาย¹ จงรับใช้⁴ ซึ่งบิดา³ ในกาลทุกเมื่อ²

4. ภิกษุทั้งหลาย¹ จงเที่ยวไป³ ในป่า²

5. (บุคคล) ไม่³ พึงข้าม⁴ ซึ่งแม่น้ำ² ด้วยแขนทั้งสอง¹

6. คนทั้งหลายพึงให้³ ซึ่งอาหาร² แก่นักบวช¹

7. เราทั้งหลายย่อมไม่³ ได้⁴ ซึ่งการหลับ² ในราตรี¹

8. ท่านทั้งหลายจงได้³ ซึ่งความหลุดพ้น² ด้วยบุญ¹

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. **ไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้น เล่ม 1 (เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 314-303)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527. (ต้นฉบับกระดาษถ่ายสำเนา)
- จำลอง สารพัดนึก. **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต 1**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.
- _____. **ไวยากรณ์สันสกฤต 1-2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- _____. **ภาษาสันสกฤตเรียนด้วยตัวเอง ตอนที่ 1-2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา). **คู่มือสันสกฤต 1**. กรุงเทพฯ: หจก. ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2563.
- วิสุทธ์ บุญยกุล. **แบบเรียนภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- สมบัติ มั่งมีสุขศิริ. **สันสกฤตคิดให้ง่าย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ต้นฉบับกระดาษถ่ายสำเนา)
- หลวงเทพดรณานุศิษฏ์. **บาลีไวยากรณ์พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม)**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558.

ภาษาต่างประเทศ

- Cœdès, George. **The Indianized States of Southeast Asia**, ed. Walter F. Vella; trans. Susan Brown Cowing. Honolulu: East-West Center Press, 1968.
- Egenes, Thomas. **Introduction to Sanskrit Part one**. Delhi: Motilal Banarsidass, 1994.
- Kale, M. R. **A Higher Sanskrit Grammar**. Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass, 2011.
- Perry, Edward Delavan. **A Sanskrit Primer**. Reprint. Delhi: Motilal Banarsidass, 1994.
- P.V., Upādhye. **Dhāturupa Chandrikā with The Dhātupātha of Pāṇini**. Bombay: Gopal Narayen & Co, 1927.
- Sastri, K.L.V. **Dhaturupa Manjari : An Easy Text on Sanskrit Verbs**. Kalpathi, Palghat: R.S. Vadhyar & Sons, 1960.
- Whitney, William Dwight. **Sanskrit Grammar**. Delhi: Motilal Banarsidass, 2005.
- _____. **The Roots Verb-Forms and Primary Derivatives of The Sanskrit Language**. Delhi: Motilal Banarsidass, 1983.
- Williams, Monier, Sir. **Sanskrit-English Dictionary**. 16th ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 2011.

เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

<https://www.lexilogos.com/keyboard/devanagari.htm>

<https://www.sanskrit-lexicon.uni-koeln.de>

<https://sanskrit.inria.fr/DICO/grammar.fr.html>

ภาคผนวก

ตารางสระสนธิ (อักษรโรมัน)

← สระหน้า →										สระหลัง			
a	ā	i	ī	u	ū	ṛ	ṛī	ḷ	e	ai	o	au	↓
ā	ya	va	ra	la	e	'	ā	a	o	'	āva	a	
ā	yā	vā	rā	lā	a	ā	ā	ā	a	ā	āvā	ā	
e	ī	vi	ri	li	a	i	ā	i	a	i	āvī	i	
e	ī	vī	rī	lī	a	ī	ā	ī	a	ī	āvī	ī	
o	yu	ū	ru	lu	a	u	ā	u	a	u	āvu	u	
o	yū	ū	rū	lū	a	ū	ā	ū	a	ū	āvū	ū	
ar	yṛ	vṛ	ṛī	-	a	ṛ	ā	ṛ	a	ṛ	āvṛ	ṛ	
ar	yṛī	vṛī	ṛī	-	a	ṛī	ā	ṛī	a	ṛī	āvṛī	ṛī	
al	yḷ	vḷ	ṛī	-	a	ḷ	ā	ḷ	a	ḷ	āvḷ	ḷ	
ai	ye	ve	re	le	a	e	ā	e	a	e	āve	e	
ai	yai	vai	rai	lai	a	ai	ā	ai	a	ai	āvai	ai	
au	yo	vo	ro	lo	a	o	ā	o	a	o	āvo	o	
au	yau	vau	rau	lau	a	au	ā	au	a	au	āvau	au	

ตารางสระสนธิ (อักษรเทวนาครี)

← สระหน้า →										สระหลัง			
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ए	ऐ	ओ	औ	↓
आ	य	व	र	ल	ए	ऽ	आ	अ	ओ	ऽ	आव	अ	
आ	या	वा	रा	ला	अ	आ	आ	आ	अ	आ	आवा	आ	
ए	ई	वि	रि	लि	अ	इ	आ	इ	अ	इ	आवि	इ	
ए	ई	वी	री	ली	अ	ई	आ	ई	अ	ई	आवी	ई	
ओ	यु	ऊ	रु	लु	अ	उ	आ	उ	अ	उ	आवु	उ	
ओ	यू	ऊ	रू	लू	अ	ऊ	आ	ऊ	अ	ऊ	आवू	ऊ	
अर्	यृ	वृ	ऋ	-	अ	ऋ	आ	ऋ	अ	ऋ	आवृ	ऋ	
अर्	यृ	वृ	ऋ	-	अ	ऋ	आ	ऋ	अ	ऋ	आवृ	ऋ	
अल्	यृ	वृ	ऋ	-	अ	ऌ	आ	ऌ	अ	ऌ	आवृ	ऌ	
ऐ	ये	वे	रे	ले	अ	ए	आ	ए	अ	ए	आवे	ए	
ऐ	यै	वै	रै	लै	अ	ऐ	आ	ऐ	अ	ऐ	आवै	ऐ	
औ	यो	वो	रो	लो	अ	ओ	आ	ओ	अ	ओ	आवो	ओ	
औ	यौ	वौ	रौ	लौ	अ	औ	आ	औ	अ	औ	आवौ	औ	
A	B	C	D	E	F	G	H	I					

ให้สังเกต ด้านบนในช่อง F, G, H (เขียนห่างกัน)

ตารางพยัญชนะสนธิ (อักษรโรมัน)

		อักษรหน้า									อักษรหลัง ↓	
		k	ṭ	t	p	ñ	n	m	s (ḥ) /r	ās (āḥ)		as (aḥ)
1		k	ṭ	t	p	ñ	n	m	ḥ	āḥ	aḥ	k/kh
2		g	ḍ	d	b	ñ	n	m	r	ā	o	g/gh
3		k	ṭ	c	p	ñ	mś	m	ś	ās	aś	c/ch
4		g	ḍ	j	b	ñ	ñ	m	r	ā	o	j/jh
5		k	ṭ	ṭ	p	ñ	mṣ	m	ṣ	ās	aṣ	ṭ/ṭh
6		g	ḍ	ḍ	b	ñ	ṇ	m	r	ā	o	ḍ/ḍh
7		k	ṭ	t	p	ñ	mś	m	s	ās	as	t/th
8		g	ḍ	d	b	ñ	n	m	r	ā	o	d/dh
9		k	ṭ	t	p	ñ	n	m	ḥ	āḥ	aḥ	p/ph
10		g	ḍ	d	b	ñ	n	m	r	ā	o	b/bh
11		g /ñ	ṇ	n	m	ñ	n	m	r	ā	o	nasals(n/m)
12		g	ḍ	d	b	ñ	n	m	r	ā	o	y/v
13		g	ḍ	d	b	ñ	n	m	zero ¹	ā	o	r
14		g	ḍ	l	b	ñ	l̥ ²	m	r	ā	o	l
15		k	ṭ	c(ch)	p	ñ	ñ(ś/ch)	m	ḥ	āḥ	aḥ	ś
16		k	ṭ	t	p	ñ	n	m	ḥ	āḥ	aḥ	ṣ/s
17		g(gh)	ḍ(ḍh)	d(dh)	b(bh)	ñ	n	m	r	ā	o	h
18		g	ḍ	d	b	ñ/ññ ³	n/nn ³	m	r	ā	a ⁴	vowels
19		k	ṭ	t	p	ñ	n	m	ḥ	āḥ	aḥ	zero
		A	B	C	D	E	F		H	I	J	

- หมายเหตุ**
- s (-ḥ) หรือ r หายไป, และถ้ามี a, i, u อยู่ข้างหน้าจะกลายเป็น ā, ī, ū
 - เช่น tān+labhasva = tāllabhasva หรือ tām labhasva
 - เป็นสองตัวเฉพาะเมื่อสระด้านหน้าเป็นเสียงสั้น
 - ยกเว้น as (aḥ)+a = o' (๕ เครื่องหมาย **อวครหะ** ในอักษรไทยและอักษรโรมัน จะแทนด้วยเครื่องหมาย ') เช่น devas atra = devo'tra

ตารางพยัญชนะสนธิ (อักษรเทวนาครี)

	อักษรหน้า							ยกเว้น अस् / आस्			อักษรหลัง ↓
	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	म्	स् (:) / र्	आस् (आः)	अस् (अः)	
1	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	◌ं	-:	आः	अः	क् / ख्
2	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ग् / घ्
3	क्	ट्	च्	प्	ङ्	न्	◌ं	श्	आश्	अश्	च् / छ्
4	ग्	ङ्	ज्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ज् / झ्
5	क्	ट्	ट्	प्	ङ्	न्	◌ं	ष्	आष्	अष्	ट् / ठ्
6	ग्	ङ्	ङ्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ङ् / ढ्
7	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	◌ं	स्	आस्	अस्	त् / थ्
8	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	द् / ध्
9	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	◌ं	-:	आः	अः	प् / फ्
10	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ब् / भ्
11	ग्/ङ्	ण्	न्	म्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	nasals(n/m)
12	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	य् / व्
13	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्	न्	◌ं	zero ¹	आ	ओ	र्
14	ग्	ङ्	ल्	ब्	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ल्
15	क्	ट्	च् (छ्)	प्	ङ्	न्	◌ं	-:	आः	अः	श्
16	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	◌ं	-:	आः	अः	ष् / स्
17	ग्(घ्)	ङ्(ढ्)	द्(ध्)	प्(भ्)	ङ्	न्	◌ं	र्	आ	ओ	ह
18	ग्	ङ्	द्	ब्	ङ्/ ङ्ङ ³	न्/ न्न् ³	म्	र्	आ	अ ⁴	vowels
19	क्	ट्	त्	प्	ङ्	न्	म्	-:	आः	अः	zero
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	

- หมายเหตุ
1. -स् (-:) หรือ र् หายไป, และถ้ามี अ, इ, उ อยู่ข้างหน้าจะกลายเป็น आ, ई, ऊ
 2. เช่น तान्+लबस्व = ताल्लबस्व หรือ तां लबस्व
 3. เป็นสองตัวเฉพาะเมื่อสระด้านหน้าเป็นเสียงสั้น
 4. ยกเว้น अस् (अः)+अ = ओऽ (ऽ = เครื่องหมาย **อวครหะ** ในอักษรไทยและอักษรโรมันจะแทนด้วยเครื่องหมาย ') เช่น देवस् अत्र = देवोऽत्र

รวมสูตรในเล่ม

สูตรที่ 1 = คำนามภาษาสันสกฤต มี 3 พจน์ 3 เพศ สังเกตได้ที่ท้ายคำ

สูตรที่ 2 = คำกริยาภาษาสันสกฤต มี 3 บุรุษดูภาษาอื่น แต่มี 3 พจน์ จดจำได้ด้วยท้ายคำ

สูตรที่ 3 = กริยาและนาม จำต้องผ่านวิภक्तिผัน สร้างเป็นประโยคได้โดยพลัน ไม่สำคัญว่าอยู่ตำแหน่งใด

สูตรที่ 4 = อุปสรรคและนิบาต ไม่ต้องผ่านวิภक्तिผัน เชื่อมความหรือประโยคได้โดยพลัน แต่สำคัญต้องถูกตำแหน่งตน

สูตรที่ 5 = ดิङन्तः คือ กริยาผันแล้วด้วยวิภक्ति สังเกตชัดวิภक्ति दिङ् อยู่ท้ายคำ

สูตรที่ 6 = คำอยู่ติดกัน 2 คำ ต้องทำสนธิ เชื่อมเสียงท้ายคำหน้ากับเสียงต้นคำหลัง

สูตรที่ 7 = m + พยัญชนะ = อนุสวาระ (นิคหิต) แต่ m + สระ ประสมไปได้เลย

สูตรที่ 8 กฏ m หรือ อนุสวาระ สนธิ

1. m มีพยัญชนะตามมา ให้เปลี่ยนเป็น อนุสวาระ โดยเขียนห่างกัน เช่น
 phalam khādati = phalam khādati
 फलम् खादति = फलं खादति (เขา) กิน ผลไม้
2. m มีสระตามมา ให้เขียนประสมกับสระนั้นได้ทันที เช่น
 phalam aśvaḥ = phalamaśvaḥ
 फलम् अश्वः = फलमश्वः ผลไม้....ม้า

ศัพท์านุกรมสันสกฤต-ไทย

อ, अ, a

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
อ, अ, a			
อกษ (ป.)	अक्ष	akṣa	ลูกเต๋า, ลูกบาศก์
อคฺนิ (ป.)	अग्नि	agni	ไฟ, เทพอัคคี
องฺค (นป.)	अङ्ग	aṅga	แขนขา, ร่าง
อช (นป.)	अज	aja	แพะ
อตสฺ (อวย.)	अतस्	atas	จากที่นี่, เนื่องจากนี้, เพราะฉะนั้น
อติธิ (ป.)	अतिथि	atithi	แขก, ผู้มาเยือน
อตร (อวย.)	अत्र	atra	ที่นี่, ใน...นี้, ณ บัดนี้
อถ (อวย.)	अथ	atha	ในลำดับนั้น, ที่นี่
อถวา (อวย.)	अथवा	athavā	หรือ, อีกอย่างหนึ่ง
อทย (อวย.)	अद्य	adya	วันนี้
อธรรม (ป.)	अधर्म	adharma	ความอธรรม
อธस्ताตฺ (อวย.)	अधस्तात्	adhastāt	ล่าง, ใต้
อद्युนา (อวย.)	अद्युना	adhunā	บัดนี้
อนนฺตรम् (อวย.)	अनन्तरम्	anantaram	ต่อจากนั้น, ทันทีจากนั้น
อนर्थ (ป.)	अनर्थ	anartha	ความยากแค้น, ความยากไร้
อนฺน (นป.)	अन्न	anna	อาหาร, ของกิน
อนฺย (คฺณ.)	अन्य	anya	อื่น, นอกจาก (ใช้กับ c.5)
อนฺฤต (นป.)	अनृत	anṛta	ความเท็จ, ความไม่จริง
อปร (คฺณ.)	अपर	apara	ต่ำกว่า, อื่น, ต่อไปภายภาคหน้า
อปิ (อวย.)	अपि	api	แม้, ถึงแม้, ด้วย, อีกประการหนึ่ง
อป (สฺตรี.)	अप्	ap	น้ำ (ใช้เป็นพหูพจน์เท่านั้น)
อम्बु (นป.)	अम्बु	ambu	น้ำ
อริ (ป.)	अरि	ari	ข้าศึก
อर्थ (ป.)	अर्थ	artha	ความหมาย, จุดประสงค์, ทรัพย์สินของ
อลิ (ป.)	अलि	ali	ผึ้ง

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
อลุป (คุณ.)	अल्प	alpa	เล็ก, น้อย
อศรุ (นป.)	अश्रु	aśru	น้ำตา
อศว (ป.)	अश्व	aśva	ม้า
อสิ (ป.)	असि	asi	ดาบ
อสุร (ป.)	असुर	asura	อสูร
อस्थน, อस्थิ (นป.)	अस्थन्, अस्थि	asthan, asthi	กระดูก
อา, आ, ā			
อาจารย์ (ป.)	आचार	ācāra	ความประพฤติ, การดำเนินชีวิต
อาจารย์ (ป.)	आचार्य	ācārya	ครู, ผู้สอน, อาจารย์
อาชญา (สตร.)	आज्ञा	ājñā	คำสั่ง
อาทิตย (ป.)	आदित्य	āditya	ดวงอาทิตย์, อาทิตย์เทพ
อาเทศ (ป.)	आदेश	ādeśa	คำสั่ง, บทบัญญัติ
อาศาศ (สตร.)	आशा	āśā	ความหวัง
อาศุ (คุณ.)	आशु	aśu	เร็ว
อาศรม (ป.)	आश्रम	āśrama	อาศรม
อาसन (นป.)	आसन	āsana	ที่นั่ง
อิ, इ, i			
อิच्छา (สตร.)	इच्छा	icchā	ความปรารถนา, ความใคร่
इत्स (อว.)	इत्स	itas	จากที่นี่, เนื่องจากเหตุนี้, ในโลกนี้
इति (อว.)	इति	iti	ว่า “...” (คำแสดงคำพูดนั้นจบลง)
इट्र (คุณ.)	इत्र	itra	อื่น, อีกอย่างหนึ่ง
इत्थम् (อว.)	इत्थम्	ittham	ด้วยประการฉะนี้, เช่นนี้
इदानीम् (อว.)	इदानीम्	idānīm	บัดนี้
อินทุ (ป.)	इन्दु	indu	พระจันทร์
อินทร (ป.)	इन्द्र	indra	พระอินทร์
อินทราणी (สตร.)	इन्द्राणी	indrāṇī	อินทราณี, ซายาของพระอินทร์
อิव (อว.)	इव	iva	เพียงดัง, เหมือน
อิषุ (ป.)	इषु	iṣu	ลูกศร, หน้าไม้
อิह (อว.)	इह	iha	ที่นี่

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
อี, ई, ī			
อีทฤคฺ (คุณ.)	ईदृक्	īdr̥ś	เช่นนั้น
อีศวร (ป.)	ईश्वर	īśvara	พระผู้เป็นใหญ่, อีศวร
อีศวร (คุณ.)	ईश्वर	īśvara	ผู้เป็นใหญ่, ผู้มีอำนาจ
อุ, उ, u			
อุทก (นป.)	उदक	udaka	น้ำ
อุทถิ (ป.)	उदधि	udadhi	ทะเล
อุทร (นป.)	उदर	udara	ท้อง
อุทยาน (นป.)	उद्यान	udyāna	สวน
อุทโยค (ป.)	उद्योग	udyoga	ความหมั่น, ความขยัน
อุปนयन (ป.)	उपनयन	upanayana	พิธีอุปนัยน์
อุปนิษत् (สตร.)	उपनिषद्	upaniṣad	คัมภีร์อุปนิษत्
อุปวีต (นป.)	उपवीत	upavīta	สังฆาลพราหมณ์, สายธูร่า, สายัชชโญปวีต
อุรวาसी (สตร.)	उर्वाशी	urvāśī	ชื่อนางอัปสร
ฤ, ऋ, ṛ			
ฤกษ (ป.)	ऋक्ष	ṛkṣa	หมี
ฤคเวท (ป.)	ऋग्वेद	ṛgveda	คัมภีร์ฤคเวท
ฤณ (นป.)	ऋण	ṛṇa	หนี้
ฤษि (ป.)	ऋषि	ṛṣi	ฤษี
เอ, ए, e			
เอตฺรหิ (อวย.)	एतर्हि	etarhi	ในกาลบัดนี้
เอว (อวย.)	एव	eva	นั่นเทียว
เอวम् (อวย.)	एवम्	evam	ด้วยประการเช่นนี้
เอา, औ, au			
เอาษธ (นป.)	औषध	auśadha	ยา
ก, क, ka			
กฏ (ป.)	कट	kaṭa	เสื่อ
กณฺจ (ป.)	कण्ठ	kaṅṭha	คอ

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
กถम् (อวฺย.)	कथम्	katham	อย่างไร?, ด้วยประการเช่นไร?
กถา (สฺตฺร.)	कथा	kathā	เรื่องเล่า
กथा (อวฺย.)	कदा	kadā	ในกาลใด, เวลาใด
กथाจิตฺ, กथाจน, กथाปิ (อวฺย.)	कदाचित्, कदाचन, कदापि	kadācit, kadācana, kadāpi	ไม่ว่าในกาลใด, บางเวลา
กนฺยา (สฺตฺร.)	कन्या	kanyā	ลูกสาว, หญิงสาว
कर (ปฺ.)	कर	kara	มือ, งวง, แสง, รัศมี, ภาณี
करुण (ปฺ.)	कर्ण	karṇa	หู
कलह (ปฺ.)	कलह	kalaha	การทะเลาะ
कवि (ปฺ.)	कवि	kavi	กวี, ผู้รู้
कल्याण (นปฺ.)	कल्याण	kalyāṇa	ความดีงาม, การพันทุกข์
काय (ปฺ.)	काय	kāya	กาย, ร่างกาย
कारण (นปฺ.)	कारण	kāraṇa	เหตุ
कार्य (นปฺ.)	कार्य	kārya	งาน, หน้าที่, กิจอันพึงทำ
काल (ปฺ.)	काल	kāla	กาล, เวลา
काव्य (นปฺ.)	काव्य	kāvya	กาพย์, บทประพันธ์ของกวี
काशी (สฺตฺร.)	काशी	kāśī	ชื่อเมือง (อีกชื่อหนึ่งของพาราณสี)
काष्ठ (นปฺ.)	काष्ठ	kāṣṭha	ไม้, เศษไม้, ไม้พิน
कीर्ति (สฺตฺร.)	कीर्ति	kīrti	เกียรติ
कुतस् (อวฺย.)	कुतस्	kutas	จากที่ใด?, จากไหน?, เพราะเหตุใด
कुत्र (อวฺย.)	कुत्र	kutra	ณ สถานที่ใด?, ที่ใด?
कुन्त (ปฺ.)	कुन्त	kunta	หอก
केश (ปฺ.)	केश	keśa	ผม
कोटि (สฺตฺร.)	कोटि	koṭi	ปลาย, ยอด
कोप (ปฺ.)	कोप	kopa	ความโกรธ
कव (อวฺย.)	कव	kva	ณ สถานที่ใด?, ที่ใด?
कवचित् (อวฺย.)	कवचित्	kvacit	บาง(คน), บาง(สิ่ง), บางที
क्षत्रिय (ปฺ.)	क्षत्रिय	kṣatriya	นักรบ (วรรณะกษัตริย์)
क्षीर (นปฺ.)	क्षीर	kṣīra	น้ำนม
क्षेत्र (นปฺ.)	क्षेत्र	kṣetra	ทุ่ง, ทุ่งนา

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
โกรธ (ปुं.)	क्रोध	krodha	ความโกรธ
ข, ख, kha			
ขงค (ปुं.)	खङ्ग	khaṅga	ดาบ
ขร (कुณ.)	खर	khara	ร่อน, เฝ็ด, คม, โหดร้าย, หยาบคาย
ขล (पुं.)	खल	khala	คนร้าย, อั้งพาล
ขยาด (कुณ.)	ख्यात	khyāta	อันลือนาม
ค, ग, ga			
คงคา (सुत्री.)	गङ्गा	gaṅgā	แม่น้ำคงคา
คช (पुं.)	गज	gaja	ช้าง
คติ (सुत्री.)	गति	gati	ท่าเดิน, แดนไป, ที่พึ่ง
คณธ (पुं.)	गन्ध	gandha	กลิ่น
คณธรว (कुण.)	गन्धर्व	gandharva	เป็นพวกคนธรรพ์
คิริ (पुं.)	गिरि	giri	ภูเขา
คิต (नपुं.)	गीत	gīta	เพลง
ครุ (पुं.)	गुरु	guru	ครู, (คุณ. หนัก, มีความสำคัญ, น่านับถือ)
คุหา (सुत्री.)	गुहा	guhā	ถ้ำ
คฤห (नपुं.)	गृह	gṛha	เรือน
คฤหस्थ (पुं.)	गृहस्थ	gṛhastha	ผู้ครองเรือน
ครนธ (पुं.)	ग्रन्थ	grantha	หนังสือ, งานที่ประพันธ์เป็นเล่ม
คราม (पुं.)	ग्राम	grāma	บ้าน, หมู่บ้าน
ฆ, घ, gha			
ฆฏ (पुं.)	घट	ghaṭa	หม้อ, โถง, ไห, ภาชนะดิน
ฆास (पुं.)	घास	ghāsa	หญ้าแห้ง
ฆฤต (नपुं.)	घृत	ghṛta	เนยใส
จ, च, ca			
จ (अव्य.)	च	ca	และ, ด้วย
จกร (नपुं.)	चक्र	cakra	จักร, ล้อ
จमु (सुत्री.)	चमू	camū	เสนา
จารุ (कुण.)	चारु	cāru	งาม, สวยงาม

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
จิตต (นปฺ.)	चित्त	citta	จิต, ความคิด, ใจ
จिरम् (อวฺย.)	चिरम्	ciram	ยั่งยืน, นาน
โจทหน (คฺณ.)	चोदन	codana	ผู้/เครื่องกระตุ่น
ฉ, छ, cha			
ฉตฺตร (นปฺ.)	छत्र	chattra	ร่ม, ฉัตร
ฉาตร (ปฺ.)	छात्र	chātra	นักเรียน, ลูกศิษย์
ฉายา (สฺตรฺ.)	छाया	chāyā	ร่ม, เงา
ज, ज्ञ, ja			
ชน (ปฺ.)	जन	jana	คน, ประชาชน (พหุ.)
ชนก (ปฺ.)	जनक	janaka	พ่อ
ชนนี (สฺตรฺ.)	जननी	jananī	แม่
ชย (ปฺ.)	जय	jaya	ชัยชนะ
ชรา (สฺตรฺ.)	जरा	jarā	ชรา, ความแก่
ชล (นปฺ.)	जल	jala	น้ำ
ชาติ (สฺตรฺ.)	जाति	jāti	ความเกิด, สัญชาติ, ชนชั้นของคน
ชีวิต (นปฺ.)	जीवित	jīvita	ชีวิต
จุहु (สฺตรฺ.)	जुहु	juhū	ทัพพี (ใช้ตักเนยในพิธียัชณะ)
ชฺยาน (นปฺ.)	ज्ञान	jñāna	ความรู้, ญาณ
त, त, ta			
ตตสฺ (อวฺย.)	ततस्	tatas	เนื่องจากเหตุอันนั้น
ตตสฺ (อวฺย.)	ततस्	tatas	เนื่องจากเหตุอันนั้น
ตตร (อวฺย.)	तत्र	tatra	ณ สถานที่นั้น, ยังที่นั้น
ตถา (อวฺย.)	तथा	tathā	ฉนั้นนั้น
ตทथถา (อวฺย.)	तद्यथा	tadyathā	ในทำนองนั้น, เช่นว่านี้แหละ
ตทา (อวฺย.)	तदा	tadā	ในกาลนั้น
ตनु (สฺตรฺ.)	तनु	tanu	ร่างกาย (คฺณ. ผอม, บาง)
ตรู (ปฺ.)	तरु	taru	ต้นไม้
ตรุณ (คฺณ.)	तरुण	taruṇa	เป็นวัยรุ่น, หนุ่ม, ตรุณ
ตรรก (ปฺ.)	तर्क	tarka	ตรรกะ, ความสงสัย, วิธีหาเหตุผล

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ตารา (สฺตฺรึ.)	तारा	tārā	ดวงดาว
ตาลู (นปฺ.)	तालु	tālu	เพดานปาก
ติล (ปฺ.)	तिल	tila	เมล็ดงา
ติลก (ปฺ.)	तिलक	tilaka	เมล็ดงา, จุดที่แต้มที่หน้าผาก, ไฝ, อากรณ์
ตีร (นปฺ.)	तीर	tīra	ฝั่ง, ฝั่งแม่น้ำ
ตุ (อวฺย.)	तु	tu	แต่, อย่างไรก็ตาม, อนึ่ง, โดยแท้
ตฤณ (นปฺ.)	तृण	tr̥ṇa	หญ้า
ตฤษณา (สฺตฺรึ.)	तृष्णा	tr̥ṣṇā	ความอยาก, ความกระหาย
त, द, da			
ทณฺฑ (ปฺ.)	दण्ड	daṇḍa	ไม้เท้า, ไม้ถือ, การลงทัณฑ์
ทधि (นปฺ.)	दधि	dadhi	นมส้ม
ทนฺต (ปฺ.)	दन्त	danta	ฟัน
ทान (นปฺ.)	दान	dāna	ทาน, ของที่ให้
ทาส (ปฺ.)	दास	dāsa	ทาส
ทาสี (สฺตฺรึ.)	दासी	dāsī	นางทาส, หญิงรับใช้
ทารุ (นปฺ.)	दारु	dāru	ไม้, ท่อนไม้
ทิน (นปฺ.)	दिन	dina	วัน
ทฺรฺชน (ปฺ.)	दुर्जन	durjana	คนเลว
ทฺระข (นปฺ.)	दुःख	duḥkha	ความทุกข์
เทว (ปฺ.)	देव	deva	เทวดา, เทพเจ้า
เทวี (สฺตฺรึ.)	देवी	devī	เทวี, พระนาง, นางฟ้า
เทวดา (สฺตฺรึ.)	देवता	devatā	เทวดา
เทศ (ปฺ.)	देश	deśa	ดินแดน, ประเทศ
เทห (ปฺ.)	देह	deha	ร่างกาย
ทฺวิช (ปฺ.)	द्विज	dvija	ทวิชาติ
ทฺวิชาติ (ปฺ.)	द्विजाति	dvijāti	ทวิชาติ (เหมือน ทฺวิช)
ध, ध, dha			
ธน (นปฺ.)	धन	dhana	ทรัพย์, เงิน
ธรม (ปฺ.)	धर्म	dharma	ธรรม, ความดีงาม
ธนู (สฺตฺรึ.)	धनु	dhenu	แม่โคนม

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ไทรย (นป.)	ध्रैय	dhraiya	ความมั่นคง, ความแน่วแน่
น, न, na			
น (อว.)	न	na	ไม่
นข (นป.)	नख	nakha	เล็บ
นคร (นป.)	नगर	nagara	เมือง
นครี (สตร.)	नगरी	nagarī	เมือง
นที (สตร.)	नदी	nadī	แม่น้ำ
นร (นป.)	नर	nara	คน
นารี (สตร.)	नारी	nārī	หญิง
นฤป (นป.)	नृप	nṛpa	พระเจ้าแผ่นดิน
นฤปติ (นป.)	नृपति	nṛpati	พระเจ้าแผ่นดิน
เนตร (นป.)	नेत्र	netra	ตา
प, प, pa			
ปกษ (นป.)	पक्ष	pakṣa	ปีก, ข้าง, ฝ่าย, ปักษ์
ปกฺษิน (นป.)	पक्षिन्	pakṣin	นก
ปङ्ก (นป.)	पङ्क	paṅka	โคลน, ตม, หล่ม
ปติ (นป.)	पति	pati	สามี, ผู้เป็นใหญ่
ปตฺตร (นป.)	पत्र	patra	ใบไม้, จดหมาย
ปตฺনী (สตร.)	पत्नी	patnī	แม่เรือน, ภรรยา
ปทุม (นป., นป.)	पद्म	padma	บัวหลวง
ปรโลก (นป.)	परलोक	paraloka	โลกอื่น, โลกหน้า
ปรศุ (นป.)	परशु	paraśu	ขวาน
ปศุ (นป.)	पशु	paśu	สัตว์, สัตว์เลี้ยง
ปาจ (นป.)	पाठ	pāṭha	บทเรียน, บทท่องจำ, บทอ่าน
ปาणि (นป.)	पाणि	pāṇi	มือ, ฝ่ามือ
ปาท (นป.)	पाद	pāda	เท้า, หนึ่งในสี่เสี้ยว, รัศมี, แสง
ปาป (นป.)	पाप	pāpa	บาป, ชั่ว (คุณ. ใจบาป, ทารุณ)
ปารฺถิว (นป.)	पार्थिव	pārthiva	ผู้ครองแผ่นดิน
ปุณฺย (นป.)	पुण्य	puṇya	บุญ

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
บุตร (บุ.)	पुत्र	putra	ลูกชาย, บุตร
บุตรี (สตร.)	पुत्री	putrī	ลูกสาว, บุตรี
ปุนร (อวย.)	पुनर्	punar	อีก, อย่างไรก็ตาม
ปุस्तก (นป.)	पुस्तक	pustaka	สมุด
পুর (บุ.)	पूर	pūra	กระแสน้ำที่ไหลมา, น้ำที่เต็มฝั่งแม่น้ำ
ปृथिवी (สตร.)	पृथिवी	pr̥thivī	แผ่นดิน, โลก
प्रजा (สตร.)	प्रजा	prajā	สัตว์โลก, ลูกหลาน
प्रभूत (คุณ.)	प्रभूत	prabhūta	มาก, มากมาย
प्रयाग (บุ.)	प्रयाग	prayāga	ชื่อเมือง
ผ, ฟ, pha			
फल (นป.)	फल	phala	ผล, ผลไม้
พ, บ, ba			
पक (บุ.)	बक	baka	นกยาง
फल (นป.)	बल	bala	แรง, กำลัง
पन्धु (บุ.)	बन्धु	bandhu	ญาติ, มิตร, พี่หรือน้องชาย
पाल (บุ.)	बाल	bāla	เด็ก
पाल (คุณ.)	बाल	bāla	อ่อนวัย, ใหม่, เยาว์วัย
पाहु (บุ.)	बाहु	bāhu	แขน
पिन्तु (บุ.)	बिन्दु	bindu	หยด, หยดน้ำ
पिच (นป.)	बीज	bīja	พืช
पुत्ति (สตร.)	बुद्धि	buddhi	ความรู้
पुरาहमณ (บุ.)	ब्राह्मण	brāhmaṇa	พราหมณ์
ภ, ม, bha			
ภक्ति (สตร.)	भक्ति	bhakti	ความภักดี
ภคินี (สตร.)	भगिनी	bhaginī	น้องสาว
ภทร (คุณ.)	भद्र	bhadra	ดี, งาม, เป็นที่รัก, เป็นที่เจริญใจ
ภย (นป.)	भय	bhaya	ความกลัว (ใช้กับ c.4)
ภานุ (บุ.)	भानु	bhānu	ดวงตะวัน
ภार (สตร.)	भार	bhāra	ภาระ, สิ่งที่บรรทุก, สิ่งที่แบกหาม

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ภารุยา (สฺตฺรึ.)	भार्या	bhāryā	ภรรยา
ภาษา (สฺตฺรึ.)	भाषा	bhāṣā	ภาษา, การพูด
ภิกษา (สฺตฺรึ.)	भिक्षा	bhikṣā	สิ่งที่ขอมาได้
ภิกษุ (ปฺ.)	भिक्षु	bhikṣu	ภิกษุ, นักบวช, ผู้ขอ
ภุช (ปฺ.)	भुज	bhuja	แขน
ภู (สฺตฺรึ.)	भू	bhū	แผ่นดิน, โลก
ภูต (ปฺ.)	भूत	bhūta	ลัทธิโลก, ลัทธิ
ภูติ (สฺตฺรึ.)	भूति	bhūti	ความเจริญ, ความรุ่งเรือง, คำอวยพร
ภูมิ (สฺตฺรึ.)	भूमि	bhūmi	แผ่นดิน
ภุชณ (นปฺ.)	भूषण	bhūṣaṇa	เครื่องประดับ
โภชน (นปฺ.)	भोजन	bhojana	อาหาร, เวลาอาหาร
ภฺร (สฺตฺรึ.)	भ्रू	bhrū	คิ้ว

ม, म, ma

มกฺษิกา (สฺตฺรึ.)	मक्षिका	makṣikā	แมลงวัน, ริน
มติ (สฺตฺรึ.)	मति	mati	ใจ, ความรู้
มถฺนิ (ปฺ.)	मणि	maṇi	แก้วมณี
มตฺสย (ปฺ.)	मत्स्य	matsya	ปลา
มถฺ (นปฺ.)	मधु	madhu	น้ำผึ้ง
มนุषฺย (ปฺ.)	मनुष्य	manuṣya	มนุษย์
มยฺร (ปฺ.)	मयूर	mayūra	นกยูง
มรณ (นปฺ.)	मरण	maraṇa	ความตาย
มา (อวฺย.)	मा	mā	อย่า (ใช้กับกริยาป้ญจมี หรือ โสฏ)
มาลา (สฺตฺรึ.)	माला	mālā	พวงดอกไม้
มาส (ปฺ.)	मास	māsa	เดือน
มิตร (นปฺ.)	मित्र	mitra	มิตร, เพื่อน
มีน (ปฺ.)	मीन	mīna	ปลา
มุกฺตา (สฺตฺรึ.)	मुक्ता	muktā	มุกดา, ไข่มุก
มุกฺติ (สฺตฺรึ.)	मुक्ति	mukti	ความหลุดพ้น
มุข (นปฺ.)	मुख	mukha	ปาก, หน้า
มุनि (ปฺ.)	मुनि	muni	มุณี, นักบวชผู้ถือพรตงดการพูดคุย

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
มฤค (ปुं.)	मृग	mṛga	กวาง
มฤตยู (ปुं.)	मृत्यु	mṛtyu	ความตาย
เมขลา (สฺตฺรী.)	मेखला	mekhalā	สายรัดเอว, เข็มขัด
เมฆ (ปुं.)	मेघ	megha	เมฆ
โมห (ปुं.)	मोह	moha	ความหลง, ความลุ่มหลง, ความหลงผิด
โมกษ (ปुं.)	मोक्ष	mokṣa	โมกษะ, ความหลุดพ้น
ย, य, ya			
ยज्ञ (ปुं.)	यज्ञ	yajña	การบูชาบวงสรวง, พิธีบูชา, พลีทาน
ยตสฺ (อวฺย.)	यतस्	yatas	เนื่องจากเหตุใด
ยติ (ปुं.)	यति	yati	ผู้ข่มตน, ฤषี, ดาบส
ยตร (อวฺย.)	यत्र	yatra	ณ สถานที่ใด
ยथा (อวฺย.)	यथा	yathā	ฉันใด
ยथा (อวฺย.)	यदा	yadā	ในกาลใด
ยथิ (อวฺย.)	यदि	yadi	ถ้า
ยमुนา (สฺตฺรী.)	यमुना	yamunā	ชื่อแม่น้ำ
ยษฺฏि (สฺตฺรী.)	यष्टि	yaṣṭi	ไม้ถือ, ไม้เท้า
ยুদ্ধ (นปुं.)	युद्ध	yuddha	การรบ, การต่อสู้
र, र, ra			
रण (ปुं., นปुं.)	रण	raṇa	การรบ, สนามรบ
รัตน (นปुं.)	रत्न	ratna	แก้ว, สิ่งประเสริฐ
รถ (ปुं.)	रथ	ratha	รถ
รศฺมิ (ปुं.)	रश्मि	raśmi	รังสี, แสง, บั้งเหียนม้า
ราตฺริ (สฺตฺรী.)	रात्रि	rātri	เวลากลางคืน, กลางคืน
ราม (ปुं.)	राम	rāma	ชื่อคน, พระราม
ราสิ (ปुं.)	राशि	rāsi	กอง, 30° ของท้องฟ้า
รูป (นปुं.)	रूप	rūpa	รูป
รูปก (นปुं.)	रूपक	rūpaka	เหรียญทอง
ल, ल, la			
ลักษฺมि (สฺตฺรী.)	लक्ष्मी	lakṣmī	เทวีแห่งโชค, ชื่อชายาพระวิษณุ

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ลघุ, लघु (คุณ.)	लघु, लघु	laghu, laghvī	เบา
ลาङ्गल (นป.)	लाङ्गल	lāṅgala	ไถ่
ลาภ (ป.)	लभ	lābha	ลาภ, การได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งของ
โลก (ป.)	लोक	loka	โลก, ชาวโลก
โลภ (ป.)	लभ	lobha	ความโลภ
व, व, va			
วचन (นป.)	वचन	vacana	คำพูด
วधु (สตร.)	वधु	vadhū	หญิง, ภรรยา
वन (นป.)	वन	vana	ป่า
वसु (นป.)	वसु	vasu	ทรัพย์สินสมบัติ
वस्तु (นป.)	वस्तु	vastu	พัสดุ, วัตถุ
वस्त्र (นป.)	वस्त्र	vastra	ผ้า, เสื้อผ้า
वा (อวย.)	वा	vā	หรือ
वाच (สตร.)	वाच्	vāc	คำพูด
वाचा (สตร.)	वाचा	vācā	คำพูด, วาจา
वात (ป.)	वात	vāta	ลม
वापी (สตร.)	वापी	vāpī	หนองน้ำ, สระน้ำ, บ่อน้ำ
वायु (ป.)	वायु	vāyu	ลม
वारि (นป.)	वारि	vāri	น้ำ
विद्या (สตร.)	विद्या	vidyā	ความรู้, การเรียน
विनय (ป.)	विनय	vinaya	วินัย, ความเชื่อฟัง, ความอยู่ในระเบียบ
विना (อวย.)	विना	vinā	ปราศจาก (ใช้กับ c.2 หรือ c. 6)
विष (นป.)	विष	viṣa	พิษ, ยาพิษ
विष्णु (ป.)	विष्णु	viṣṇu	พระวิษณุ
विहग (ป.)	विहग	vihaga	นก
वीचि (ป.)	वीचि	vīci	คลื่น
वृक्ष (ป.)	वृक्ष	vṛkṣa	ต้นไม้
वृद्ध (คุณ.)	वृद्ध	vṛddha	แก่แล้ว, ชราแล้ว, เจริญ(วัย)แล้ว
वेदि (สตร.)	वेदि	vedi	เวที, แท่นบูชา
वेधस् (ป.)	वेधस्	vedhas	คนฉลาด

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
วฺยาธ (ปฺ.)	व्याध	vyādha	พราน, ผู้ล่าสัตว์
ศ, श, śa			
ศตฺรु (ปฺ.)	शत्रु	śatru	ศัตรู, ข้าศึก
ศร (ปฺ.)	शर	śara	ลูกศร
ศรณ (นปฺ.)	शरण	śaraṇa	ที่พึ่ง
ศรีร (นปฺ.)	शरीर	śarīra	ร่างกาย, ตัว
ศขา (สฺตฺร.)	शाखा	śākhā	กิ่ง, สำนักย่อย
ศานฺติ (สฺตฺร.)	शान्ति	śānti	ความสงบ
ศาสฺตร (นปฺ.)	शास्त्र	śāstra	วิชาการ, ตำรา
ศิขร (ปฺ.)	शिखर	śikhara	ยอด, ยอดเขา
ศิว (ปฺ.)	शिव	śiva	ชื่อคน, พระศิวะ (คุณ. โชคดี, มีความกรุณา, เป็นมงคล)
ศิสุ (ปฺ.)	शिशु	śīśu	เด็ก
ศิษฺย (ปฺ.)	शिष्य	śiṣya	ศิษย์, ผู้ฟังสอน
ศฺพฺร (ปฺ.)	शूद्र	śūdra	ศุพฺร
ศรม (ปฺ.)	श्रम	śrama	ความเหนื่อย, ความลำบาก
ศฺรฺติ (สฺตฺร.)	श्रुति	śruti	คัมภีร์ศฺรฺติ
ศวศฺรฺ (สฺตฺร.)	श्वस्रु	śvaśrū	แม่ผิว
ศวสฺ (อวฺย.)	श्वस्	śvaś	วันรุ่งขึ้น, รุ่งนี้
स, स, sa			
สฺตฺย (นปฺ.)	सत्य	satya	ความสัตย์, ความจริง (คุณ. แท้, จริง)
สทา (อวฺย.)	सदा	sadā	ในกาลทุกเมื่อ, ในกาลทั้งปวง, เสมอ
สभा (สฺตฺร.)	सभा	sabhā	ที่ประชุม, บริษัท, สมาคม, มณเฑียร
สมาศฺม (ปฺ.)	समागम	samāgama	การพบกัน, การคบกัน
สมุทฺร (ปฺ.)	समुद्र	samudra	ทะเล
สรว (คุณ.)	सर्व	sarva	ทั้งปวง (โลก)
สรวตฺร (อวฺย.)	सर्वत्र	sarvatra	ในที่ทั้งปวง, ทุกหนทุกแห่ง
สรวทา (อวฺย.)	सर्वदा	sarvadā	ในกาลทุกเมื่อ, ในกาลทั้งปวง, เสมอ
สห (อวฺย.)	सह	saha	พร้อมด้วย (ใช้ข้างหลังนามนาม C.3)
สหย (ปฺ.)	सहाय	sahāya	เพื่อน, สหาย, ผู้ร่วมทาง

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
สาธุ (ป้.)	साधु	sādhu	นักบวช, นักบุญ
สีตา (สฺตฺรী.)	सीता	sītā	นางสีตา
สิงห์ (ป้.)	सिंह	siṃha	สิงห์, สิงโต
สุข (นป้.)	सुख	sukha	ความสุข
สุมนสฺ (สฺตฺรী.)	सुमनस्	sumanas	ดอกมะลิ, ดอกไม้
สุวรรณ (นป้.)	सुवर्ण	suvarṇa	ทอง
สูกฺต (นป้.)	सूक्त	sūkta	บทสวด, บทสวดของพระเวท
สูต (ป้.)	सूत	sūta	คนขับรถ
สุรย (ป้.)	सूर्य	sūrya	ดวงอาทิตย์
เสนา (สฺตฺรী.)	सेना	senā	กองทัพ
เสตน (ป้.)	स्तेन	stena	ขโมย
สฺตฺติ (สฺตฺรী.)	स्तुति	stuti	บทสวดดี, บทสรรเสริญ
สฺโตตฺร (นป้.)	स्तोत्र	stotra	บทสวดดี, บทสรรเสริญ(พระเจ้า)
สฺตฺรী (สฺตฺรী.)	स्त्री	strī	สตรี, ผู้หญิง
สฺถาน (นป้.)	स्थान	sthāna	สถาน, ที่
สฺวฺรฺค (ป้.)	स्वर्ग	svarga	สวรรค์

ห, ह, ha

หंस (ป้.)	हंस	haṃsa	หงส์
हन (สฺตฺรী.)	हनु	hanu	คาง
हरण (นป้.)	हरण	haraṇa	การนำไป
हरि (ป้.)	हरि	hari	ชื่อคน, พระหริ
हरिण (ป้.)	हरिण	hariṇa	กวาง
हस्त (ป้.)	हस्त	hasta	มือ
हि (อวฺย.)	हि	hi	เพราะว่า, โดยแท้
हित (นป้.)	हित	hita	ประโยชน์
हृदय (นป้.)	हृदय	hr̥daya	หัวใจ

ธาตุโกศ

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (लग्)	ความหมาย
อङ् 10 อ.	अङ्	aṅk	अङ्कयति / -ते	นับ, ตรา
अञ् 1 प.	अञ्	añc	अञ्जति, अचति	บูชา
अट् 1 प.	अट्	aṭ	अटति	เที่ยวไป
अत् 1 प.	अत्	at	अतति	ไป, เดิน, วิ่ง
अय् 1 अ.	अय्	ay	अयते	ไป
अर्च् 1 प.	अर्च्	arc	अर्चति	บูชา
अर्थ 10 अ.	अर्थ्	arth	अर्थयते	ขอ
अर्ह 1 प.	अर्ह	arh	अर्हति	บูชา, เคารพ, ควร
अर्ह 10 อ.	अर्ह	arh	अर्हयति / -ते	บูชา, เคารพ, ควร
अवधीर् 10 อ.	अवधीर्	avadhīr	अवधीरयति / -ते	ไม่นับถือ, ดูหมิ่น
अस् 4 प.	अस्	as	अस्यति	ขวาง, โยน, ทิ้ง
इत् 1 प.	इत्	iṭ	एटति	ไป
इष् (อิष्) 6 प.	इष्	iṣ	इच्छति	ต้องการ, प्रารธना
ईक्ष् 1 अ.	ईक्ष्	īkṣ	ईक्षते	มองเห็น, ดู
ईर् 10 อ.	ईर्	īr	ईरयति / -ते	ขวางไป, ไป
ईर्ष्य 1 प.	ईर्ष्य	īrṣy	ईर्ष्यति	ริษยา
ईह 1 अ.	ईह	īh	ईहते	มุ่งหมาย, प्रारธना, พยายาม
उज्झ 6 प.	उज्झ	ujjh	उज्झति	ทิ้ง
ऊह 1 अ.	ऊह	ūh	ऊहते	เดา, ทาย, วิचारณ์
ऋ (ฤ) 1 प.	ऋ	r	ऋच्छति	ไป, เคลื่อนที่
एज् 1 प.	एज्	ej	एजति	ไหว, สั่น
एध् 1 अ.	एध्	edh	एधते	เติบโต, เพิ่ม
कथ 10 อ.	कथ्	kath	कथयति / -ते	บอก, กล่าว, พูด
कन्द् 1 प.	कन्द्	kand	कन्दति	ร้องไห้
कम् (กาม) 1 อ.	कम्	kam	कामयते	ใคร่, प्रारธना
कम्प 1 อ.	कम्प्	kamp	कम्पते	สั่น, ไหว
कर्ण 10 อ.	कर्ण	karn	कर्णयति / -ते	เจาะ, ไช

ภาษาสันสกฤตเบื้องต้น (Basic Sanskrit)

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลฏ)	ความหมาย
กล 10 ป.	कल्	kal	कोलयति	ไปถึง, ผลักดัน, น้บ
กฺลม (กฺลाम) 4 ป.	कल्म्	klam	कल्म्यति	เหน้อย, ล้าปาก
กาङ्กษ 1 ป.	काङ्क्ष	kāṅkṣ	काङ्क्षति , काङ्क्षति	ต้องการ, ปรารถนา
กาศ 1 อ.	काश्	kāś	काशते	ส่องแสง
กิล 1 ป.	कील्	kīl	कीलति	ผูก, เหมาะ, สม
กุตส 10 อ.	कुत्स्	kuts	कुत्सयते	ต่ำกว่า, ดูหมิ่น
กุป 4 ป.	कुप्	kup	कुप्यति	โกรธ
กฤต (กฤนต) 6 ป.	कृत्	kṛt	कृन्तति	ตัด
กฤป (กฤป) 1 อ.	कृप्	kṛp	कल्पते	สามารถ
กฤป 10 อ.	कृप्	kṛp	कृपयति / -ते	สามารถ, นึก, คิด
กฤษ (กฤษ) 1 ป.	कृष्	kṛṣ	कर्षति	ไถ
กฤษ 6 อ.	कृष्	kṛṣ	कृषति / -ते	ไถ
กฤ (กิริ) 6 ป.	कृ	kṛ	किरति	ไปรย, หวาน, เร็วราย
กฤต (กิริต) 10 อ.	कृत्	kṛt	कीर्तयति / -ते	ฉลอง, สมโภชน
กรม ¹³ 1 ป., 4 ป.	क्रम्	kram	क्रामति क्राम्यति	ไป, เดินไป, กระโดด ไป, เดินไป, กระโดด
กริฑ 1 ป.	क्रीड्	kṛīḍ	क्रीडति	เล่น
กรนฑ 1 ป.	क्रन्द्	kṛand	क्रन्दति	ร้องไห้
กรนฑ 10 อ.	क्रन्द्	kṛand	आक्रन्दयति / -ते	ร้องคร่ำครวญ (มี อ. บทหน้า)
กรุฑ 4 ป.	क्रुध्	kṛudh	क्रुध्यति	ไม่พอใจ, โกรธ
กรุศ (โกรศ) 1 ป.	क्रुश्	kṛuś	क्रोशति	ตะโกน, ร้องเรียก
กฺลม (กฺลाम) 1 ป.	क्लम्	klam	क्लामति, क्लाम्यति	เหน้อย, อ่อนเปลี้ย
กฺลม (กฺลाम) 4 ป.	क्लम्	klam	क्लाम्यति, क्लाम्यति	เหน้อย, เพลี้ย
กฺลิส 4 อ.	क्लिश्	kliś	क्लिश्यति, क्लिश्यति	เดือดร้อน, ทำให้ล้าปาก
กวณ 1 ป.	क्वण्	kvaṇ	क्वणति	ออกเสียง
กษป 10 อ.	क्षप्	kṣap	क्षपयति / -ते	ส่งไป, ขว้างไป
กษม 1 อ.	क्षम्	kṣam	क्षमते	ยกโทษ, เป็นทุกข์, อดทน

¹³ธาตุเหล่านี้ คือ क्रम्, कृम्, त्रस् และ लष् เป็นธาตุในหมวดที่ 1 และ 4 เมื่อประกอบบริกัทธิฝายปรัสไมบท จะมีการยัตเสียงที่ต้นธาตุ เช่น กรामति [क्रामति], ग्रामयति [क्राम्यति] เป็นต้น

ဇာတု (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (लग्)	ความหมาย
กษม (กษาม) 4 ป.	क्षम्	kṣam	क्षाम्यति	อดทน, ยกโทษให้
กษร 1 ป.	क्षर्	kṣar	क्षरति	ไหล, ตก, ติดตาม
กษล 10 อ.	क्षल्	kṣal	क्षलयति / -ते	ซัก, ล้าง, ทำให้หมดจด
กษिप् 6 อ.	क्षिप्	kṣip	क्षिपति / -ते	ขว้าง, โยน, ทิ้ง
กษุภ 4 ป.	क्षुम्	kṣubh	क्षुभ्यति	สิ้น, เขย่า, เทียวไปเทียวมา
खण्ड 10 อ.	खण्ड्	khaṇḍ	खण्डयति / -ते	แตก, ทุบเป็นชิ้น ๆ, ทำลาย
खन् 1 อ.	खन्	khan	खनति / -ते	ขุด
खात् 1 ป.	खाद्	khād	खादति	กิน
खि 6 ป.	खिद्	khid	खिन्दति	ตี, ทำให้เจ็บปวด
खे 1 ป.	खेल्	khel	खेलति	สิ้น, เขย่า, ไหว
ख्या 2 ป.	ख्या	khyā	ख्याति	บอก, เล่า
कण् 10 อ.	गण्	gaṇ	गणयति / -ते	นับ
कत् 1 ป.	गद्	gad	गदति	พูด, กล่าว
कम् (कञ्) 1 ป.	गम्	gam	गच्छति	ไป
कर्ज 1 ป.	गर्ज्	garj	गर्जति	ร้อง(แผดเสียง)
कर्ज 10 อ.	गर्ज्	garj	गर्जयति / -ते	ร้อง, คำราม
कर्ह 1 อ.	गर्ह्	garh	गर्हते	ตีเตือน, ดุหมิ่น
कर्ह 10 อ.	गर्ह्	garh	गर्हयति / -ते	ตีเตือน, ดุหมิ่น
कवेष 10 อ.	गवेष्	gaveṣ	गवेषयति / -ते	แสวงหา, ค้นหา
कुञ् 1 ป.	गुञ्	guñj	गुञ्जति	ร้อง, เสียงพึมพำ
कुण्ड 10 อ.	गुण्ड्	guṇḍh	गुण्डयति / -ते	ปกปิด, ห้อมล้อม, ห่อหุ้ม
कुप् (โคपाय) 1 ป.	गुप्	gup	गोपायति	รักษา, คุ่มครอง
कुप् 4 ป.	गुप्	gup	गुच्यति	ลับสน, กระวนกระวาย
कुप् 10 อ.	गुप्	gup	गोपयति / -ते	พูด, ส่งแสง
कुम्फ 6 ป.	गुम्फ्	gumph	गुम्फति	แต่ง, ประกอบขึ้น, เรียบเรียง
कुह (कुह) 1 อ.	गुह्	guh	गूहति / -ते	ซ่อน, หุ้ม, คลุม
कुण (คิ) 6 ป.	गृ	gṛ	गिरति	กลืน, เขมือบ
करन्ध 10 อ.	ग्रन्ध्	granth	ग्रन्थयति / -ते	ร้อยรัด, ผูก, แต่ง, รวม
करस् 1 อ.	ग्रस्	gras	ग्रसते	กลืน, กิน

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลฎ)	ความหมาย
ครล 10 อ.	ग्रस्	gras	ग्रसयति / -ते	กลืน, กิน
คราห 1 อ.	ग्राह्	grāh	ग्राहते	รุกราน, กวน, ลังหาร
โค (คาย) 1 ป.	गै	gai	गायति	ขับร้อง, ร้องเพลง
โคล (คฺลายุ) 1 ป.	ग्लै	glai	ग्लायति	เหนื่อย, อ่อนเพลีย
ฆฏ 1 อ.	घट्	ghat	घटते	มีขึ้น, สืบต่อ, พยายาม
ฆษ 10 อ.	घुष्	ghuṣ	घोषयति / -ते	ประกาศ
ฆरा (ชฺฆฺร) 1 ป.	घ्रा	ghrā	जिघ्रति	ได้กลิ่น, ดมกลิ่น
จम् ¹⁴ 1 ป.	चम्	cam	चमति	กิน
जर 1 ป.	चर्	car	चरति	เที่ยวไป, ประพฤติ
जरञ् 1 ป.	चर्च्	carc	चर्चति	ตำว่า, พุด, กล่าว
จล 1 ป.	चल्	cal	चलति	ลั่น, ไหว
จิต (เจต) 10 อ.	चित्	cit	चेतयते	คิด, รู้สึก
จิตृ 10 อ.	चित्र्	citr	चित्रयति / -ते	ทำให้งาม, เขียน, วาด, ระบาย
จินต 10 อ.	चिन्त्	cint	चिन्तयति / -ते	คิด
จิहฺ 10 อ.	चिह्	cihn	चिहयति / -ते	กำหนด, หมายถึง, แต้ม
จुท 10 อ.	चुद्	cud	चोदयति / -ते	พ้อง, ส่งไป, ถาม
จุมพ 1 ป.	चुम्ब्	cumb	चुम्बति	จวบ
จुर 10 อ.	चुर्	cur	चोरयति / -ते	ลัก, ขโมย
จुरठ् 10 อ.	चूर्ण्	cūrṇ	चूर्णयति / -ते	ขยี้, บีบ, ปั่น
จยุต (โจยต) 1 ป.	च्युत्	cyut	च्योतति	ติดตาม, เคลื่อนไป
เจษฏ 1 อ.	चेष्ट्	ceṣṭ	चेष्टते	เคลื่อน, เข้าไป, ผลักดัน
ฉท 1 อ.	छद्	chad	छदति / -ते	ปกปิด, คลุม
ฉท 10 อ.	छद्	chad	छादयति / -ते	ปกปิด, คลุม, ห่อ
ฉรท 10 อ.	छर्द्	chard	छर्दयति / -ते	อาเจียน
ชน (ชา) 4 อ.	जन्	jan	जायते	เกิด
ชป 1 ป.	जप्	jap	जपति	สวดมนต์, สาธยาย
ชลป 1 ป.	जल्प्	jalp	जल्पति	พุด, พร่ำ, เพ้อ
ช (ชย) 1 ป.	जि	ji	जयति	ชนะ

¹⁴ เมื่อเติมอุปสรรค อ (आ) จะยึดเสียงที่ต้นธาตุ आचामति – ตีม

ဇာတု (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลघु)	ความหมาย
ञि 1 ပ.	ञि	jī	जीवति	เป็นอยู่, มีชีวิตอยู่
ञु 6 ဝ.	ञु	juṣ	जुषते	ยินดี(คบหากันด้วยความยินดี)
ञ (ञि) 4 ပ.	ञ	jī	जीर्यति	แก่, เฒ่า, ชำรุด
ञप 10 ဝ.	ञप	jñap	ज्ञपयति / -ते	รู้
ञमा(ञमाप) 10 ဝ.	ञा	jñā	आज्ञापयति / -ते	สั่ง, บังคับ (ลง ော ဟံာဇာတု)
ञम္ 1 ဝ.	ञम्	jṛmbh	जृम्भते	ဟာဝနဝ, ဂံဝနဝ, ဝံာပာက
ञလ 1 ပ.	ञल	jval	ज्वलति	ส่องแสง, ပြာကာဇ
ञ (ञ) 1 ဝ.	ञ	dī	डयते	ပိန
တန 1 ပ.	တန	takṣ	तक्षति	တံ, ဟံ, ဧဝ
တ 10 ဝ.	တ	taḍ	ताडयति / -ते	တီ, ဖံ, တံတံာ
တပ 1 ပ.	တပ	tap	तपति	ပာ, ရံ
တပ 10 ဝ.	တပ	tap	तापयति / -ते	ပာ, ဟံ
တမ (တမ) 4 ပ.	တမ	tam	ताम्यति	ကံဂလ, ဧဝယလံ
တရ 10 ဝ.	တရ	tark	तर्कयति / -ते	တရီကတဝ, ဝီဇာဝ, တံဇ
တရ 10 ဝ.	တရ	trj	तर्जयते	ဖံ, ငုကတမ, တဝာ, ဝိနာ
တု 6 ဝ.	တု	tud	तुदति / -ते	ဝပကဝ, ဝိမာ </td
တု 10 ဝ.	တု	tul	तोलयति / -ते	ဖံ, ပေရီယပထီယပ
တု 4 ပ.	တု	tuṣ	तुष्यति	ယိနတီ, ပဝဇ
တုပ 4 ပ.	တုပ	trp	तृप्यति	ယိနတီ, ဝိမံဇ, ပဝဇ
တုပ 10 ဝ.	တုပ	trp	तर्पयति / -ते	ပဝဇ, ခဝပဇ
တု (တု) 1 ပ.	တု	tī	तरति	ဝံာယခံမ, ခံမ
တု 1 ပ.	တု	tyaj	त्यजति	တဝတံဇ, ဝလ
တုပ 1 ဝ.	တုပ	trap	त्रपते	လခာယ
တုပ 1 ပ.	တုပ	tras	त्रसति	ခလာတ, ကလံ
တုပ 6 ပ.	တုပ	truṭ	त्रुटति	တံ, ပံ
တု (တု) 1 ဝ.	တု	trai	त्रायते	ဝံာဂံ, ရံကခ
တု 1 ဝ.	တု	tvar	त्वरते	ရီပ(ရီပာ)
တု 10 ဝ.	တု	daṇḍ	दण्डयति / -ते	လံဂေ, တဝမာ
တု 1 ဝ.	တု	day	दयते	ဟံ(တံာယကဝယိနတီ)
တု 1 ပ.	တု	dal	दलति	တံ, ပံ

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลघु)	ความหมาย
ทศ 1 ป.	दश्	daś	दशति	กัด, ต่อย
ทศ (ทศ) 10 ฉา.	दश्	daś	दशयते	กัด, ต่อย
ทห 1 ป.	दह्	dah	दहति	เผา, ไหม้
ทา (ยञ्ज) 1 ป.	दा	dā	यच्छति	ให้
ทिव (ทิว) 4 ป.	दिव्	div	दीव्यति	เล่น
ทित् 6 ฉ.	दिश्	diś	दिशति / -ते	แสดง, ชี้
ทीप् 4 ฉา.	दीप्	dīp	दीप्यते	ส่องแสง
ทृष् 4 ป.	दुष्	duṣ	दुष्यति	ชั่ว, ผิด
ทू 4 ฉา.	दू	dū	दूयते	เดือดร้อน, เบียดเบียน
ทृद्यत् 1 ฉา.	द्युत्	dyut	द्योतते	ส่องแสง, รุ่งเรือง, ประกาศ
ทृद् (ทรว) 1 ป.	द्रु	dru	द्रवति	วิ่ง, ไป
ทृद् (ทรว) 4 ป.	द्रुह्	druh	द्रुह्यति	ทำร้าย
ทृद् (ทริย) 6 ฉา.	दृ	ḍr	आद्रियति	บูชา, นมัสการ (ลง ฉา หน้าธาตุ)
ทृद् (ทริย) 4 ป.	दृप्	ḍrp	दृप्यति	ดีใจ, ชื่นชม, ยินดี
ทृद् (ทริย) 1 ป.	दृश्	ḍrś	पश्यति	ดู, เห็น
ธาว 1 ฉ.	धाव्	dhāv	धावति / -ते	วิ่ง, ล้าง, ซัก
ธู (ธู) 6 ป.	धू	dhū	धुवति	เคลื่อนไหว
ธู (ธูน) 10 ฉ.	धू	dhū	धूनयति / -ते	ลั่น, ชูงาย
ธฤ 10 ฉ.	धृ	dhr	धारयति / -ते	ทรงไว้, ยกขึ้น, ใช้หนี้
ธฤ (ธริ) 1 ฉ.	धृ	dhr	धरति / -ते	ทรงไว้
ธมา (ธม) 1 ป.	ध्मा	dhmā	धमति	เป่า, พัดไฟ
ธ्वन् 1 ป.	ध्वन्	dhvan	ध्वनति	ร้อง, เปล่งเสียง
ธ्वन् 10 ฉ.	ध्वन्	dhvan	ध्वनयति / -ते	ร้อง, ดัง, ลั่น
धे (ธย) 1 ป.	धे	dhe	धयति	ดูด, ดื่ม
ไธย (ธยา) 1 ป.	ध्यै	dhyai	ध्यायति	คิด, ฟัง
นฏ 1 ป.	नट्	naṭ	नटति	พ้อนรำ
นท 1 ป.	नद्	nad	नदति	บ่นสือ
นन्ह 1 ป.	नन्द्	nand	नन्दति	ยินดี
นภ 1 ฉา.	नम्	nabh	नभते	เบียดเบียน, ทำลาย
นम् 1 ป.	नम्	nam	नमति	นอบน้อม

ဇာတု (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (लग्)	ความหมาย
नरुतु 1 प.	नरुदु	nard	नरुदुतु	रुडुंग(ढुदुडुडुडु), कुरुडुडु
नरुदु 4 प.	नरुशु	naś	नरुशुतु	डुडुडुडु, डुडुडुडु, डुडुडुडु
नरुह 4 डु.	नरुहु	nah	नरुहुतु / -ते	डुडु, डुडु
नरुनुतु 1 प.	नरुनुदु	nind	नरुनुदुतु	दुडुडुडु
नी (नरुडु) 1 डु.	नी	nī	नरुडुतु / -ते	नरुडुडु
नुतु 6 डु.	नुदु	nud	नुदुतु / -ते	डुडुडु, डुडुडु
नुतुदु 4 प.	नुतु	nṛt	नुतुतु	डुडुडुडु
पकु 1 डु.	पकु	pac	पकुतु / -ते	हुडु, डुडु
पकु 1 प.	पकु	paṭh	पकुतु	अरुन, दुडुडु, रुरुडु
पकुदु 1 प.	पकु	pat	पकुतु	दुडु, डुडुडु
पकु (डुडु) 1 प.	पकु	pā	डुडुडु	दुडु
पकुडु 10 डु.	पकुडु	pār	डुडुडुतु / -ते	डुडुडुडु
पकुडु 10 डु.	पकुडु	pāl	डुडुडुडुतु / -ते	रुरुडु, डुडुडुडु
डुडु 10 डु.	डुडु	piḍ	डुडुडुतु / -ते	डुडुडुडु, डुडुडु
डुडु 4 प.	डुडु	puṣ	डुडुडुतु	डुडुडु, डुडु
डुडुडु 4 प.	डुडुडु	puṣp	डुडुडुडुतु	डुडुडुडुडु(डुडुडु), डुडु
डुडु 10 डु.	डुडु	pūj	डुडुडुडुतु / -ते	डुडु
डुडु 4 अ.	डुडु	pūr	डुडुडु	डुडु
डुडु 10 डु.	डुडु	pūr	डुडुडुतु / -ते	डुडुडु, डुडु; कुडु; डुडुडुडु
डुडु 10 डु.	डुडु	pī	डुडुडुतु / -ते	डुडु, डुडुडु
डुडुडु (डुडुडु) 6 प.	डुडुडु	prach	डुडुडुडु	डुडु
डुडुडु 1 अ.	डुडुडु	prath	डुडुडु	डुडुडुडु, डुडुडुडु, डुडुडु
डुडुडु 10 डु.	डुडुडु	prath	डुडुडुडुतु / -ते	डुडुडु, डुडु, डुडुडु
डुडु 4 अ.	डुडु	prī	डुडुडु	डुडुडु, डुडुडु, डुडु
डुडु (डुडुडु) 10 डु.	डुडु	prī	डुडुडुडुतु / -ते	डुडुडु, डुडुडु, डुडु
डुडुडु 4 प.	डुडुडु	pluṣ	डुडुडुडु	डुडु, डुडु
डुडु 1 प.	डुडु	phal	डुडुडु	डुडुडुडु
डुडुडु 1 प.	डुडुडु	phull	डुडुडुडु	डुडुडुडु, डुडु (डुडुडु)
डुडु 1 अ.	डुडु	bādh	डुडुडु	डुडुडु

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลฎ)	ความหมาย
พุกฤ 1 ป.	बुक्	bukk	बुक्कति	เห่า
พุช 4 อ.	बुध्	budh	बुध्यते	รู้
พุช (ไพช) 1 อ.	बुध्	budh	बोधति / -ते	รู้, ตรัสรู้
ภกษ 10 อ.	भक्ष्	bhaks	भक्षयति / -ते	กิน
ภช 1 อ.	भज्	bhaj	भजति / -ते	เซพ, คบหา, ได้
ภณ 1 ป.	भण्	bhan	भणति	พูด, กล่าว
ภรตฺส 10 อ.	भर्त्स्	bharts	भर्त्सयते	ขู่, คุกคาม, นินทา
ภาม 1 อ.	भाष्	bhāṣ	भाषते	พูด
ภาส 1 อ.	भास्	bhās	भासते	ส่องแสง
ภิกษ 1 อ.	भिक्ष्	bhikṣ	भिक्षते	ขอ
ภู (ภว) 1 ป.	भू	bhū	भवति	มี, เป็น
ภู 10 อ.	भू	bhū	भावयते	ได้, บรรลุ, ถึง
ภู 10 อ.	भू	bhū	भावयति / -ते	เป็น, ทำให้บริสุทธิ์
ภูษ 1 ป.	भूष्	bhūṣ	भूषति	ประดับ, ตกแต่ง
ภูษ 10 อ.	भूष्	bhūṣ	भूषयति / -ते	ประดับ, ตกแต่ง
ภรม 1 ป.	भ्रम्	bhram	भ्रमति	ลั่น, หมุน, วน, ไป
ภรม (ภราม) 4 ป.	भ्रम्	bhram	भ्राम्यति	เตรีดเตรี, เทียวไป
ภราช 1 อ.	भ्राज्	bhrāj	भ्राजते	ส่องแสง, ประกาศ
ภฤ (ภร) 1 อ.	भृ	bhr	भरति / -ते	ถือไว้, นำไป
มณฺช 10 อ.	मण्ड्	maṇḍ	मण्डयति / -ते	ตกแต่ง, ประดับ
มท (มาท) 4 ป.	मद्	mad	माद्यति	ยินดี, มัวเมา
มน 4 อ.	मन्	man	मन्यते	คิด
มนตฺร ¹⁵ 10 อ.	मन्त्र्	mantr	मन्त्रयते	ปรึกษา, พิจารณา
มสฺช (มชช) 6 ป.	मस्ज्	masj	मज्जति	ชำระ, ทำให้หมดจด, จม, ดำน้ำ
มท 10 อ.	मह्	mah	महयति / -ते	บูชา
มาน 10 อ.	मान्	mān	मानयति / -ते	บูชา
มารฺค 10 อ.	मार्ग्	mārg	मार्गयति / -ते	เสาะหา, แสวงหา
มารฺช 10 อ.	मार्ज्	mārij	मार्जति / -ते	ชำระ, หมัดจด

¹⁵ บางคราวผันฝ่ายปรีสไมบทบ้าง เช่น मन्त्रयति

धातु (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลघु)	ความหมาย
रञ्ज (रञ्ज) 4 धृ.	रञ्ज्	rañj	रञ्जति / -ते	ย้อม
रञ्ज् 1 प.	रट्	raṭ	रटति	ร้องเรียก, ตะโกน, บริภาษ
रभ् 1 धा.	रभ्	rabh	आरभते	ปรารภ, เริ่มต้น (มี आ บทหน้า)
रम् 1 धा.	रम्	ram	रमते	ยินดี
रह् 10 धृ.	रह्	rah	रहयति / -ते	สละ
राञ् 1 धृ.	राञ्	rāj	राजति / -ते	รุ่งเรือง, สุกใส
रुञ् (रुञ्) 1 धा.	रुञ्	ruc	रोचते	ยินดี, รุ่งเรือง
रुञ् 6 प.	रुञ्	ruj	रुजति	ทำลาย, เสียดแทง
रुष् 10 धृ.	रुष्	ruṣ	रोषयति / -ते	โกรธ, ไม่พอใจ
रुह् (रुह्) 1 प.	रुह्	ruh	रोहति	งอกขึ้น
रूप् 10 धृ.	रूप्	rūp	रूपयति / -ते	สร้าง, แสดงรูป, คม
लक्ष् 10 धृ.	लक्ष्	lakṣ	लक्षयति / -ते	มองดู, จ้อง, พิจารณา
लञ् 1 धा.	लञ्	lañgh	लङ्घते	ก้าวล่วง, กระโดด
लञ् 10 धृ.	लञ्	lañgh	लङ्घयति / -ते	กล่าว, ส่งแสง; ละเมิด
लप् 1 प.	लप्	lap	लपति	กล่าว, พูด
लभ् 1 धा.	लभ्	labh	लभते	ได้
लल् 10 धा.	लल्	lal	लालयते	ปรารภ, แสวงหา (เล่น)
लष् 1 धृ.	लष्	laṣ	लषति / -ते	ปรารภ
लस् 1 प.	लस्	las	लसति	ส่งแสง
लिख् 6 प.	लिख्	likh	लिखति	เขียน
लिप्-लिम् 6 धृ.	लिप्	lip	लिम्पति / -ते	ฉาบ, ทา
ली 4 धा.	ली	lī	लीयते	ติด, ยึด
लुण्ट् 1 प.	लुण्ट्	luṅṭ	लुण्टति	ลัก, ขโมย
लुप् (लुम्) 6 धृ.	लुप्	lup	लुम्पति / -ते	ปล้น, ตัด, ลบ
लुभ् 4 प.	लुभ्	lubh	लुभ्यति	ปรารภมาก, โสภ
लोक् 1 धा.	लोक्	lok	लोकते	ดู, เห็น, สว่าง
लोक् 10 धृ.	लोक्	lok	लोकयति / -ते	ส่งแสง, สว่าง
लोच् 1 धा.	लोच्	loc	लोचते	เห็น, ดู
लोच् 10 धृ.	लोच्	loc	लोचयति / -ते	กล่าว, ส่งแสง
वद् 1 प.	वद्	vad	वदति	พูด, กล่าว

ဇာတု (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลघु)	ความหมาย
वृत् 10 अ.	वद्	vad	वदयति / -ते	บอก, ชี้แจง
वन्वृत् 1 अ.	वन्द्	vand	वन्दते	ไหว้
वप् 1 अ.	वप्	vap	वपति / -ते	หว่าน
वम् 1 प.	वम्	vam	वमति	ปล่อยออกมา, อาเจียน
वर् 10 अ.	वर्	var	वरयति / -ते	ปรารถนา, ขอ
वर्ण 10 अ.	वर्ण्	varṇ	वर्णयति / -ते	พรรณนา, อธิบาย
वर्ध 10 अ.	वर्ध्	vardh	वर्धयति / -ते	ตัด, แบ่ง, บรรจุ, เต็ม
वल 1 अ.	वल्	val	वल्ते	เคลื่อนไป, เทียวไป, เดิน
वस् 1 अ.	वस्	vas	वसति	พำนักอยู่, อาศัยอยู่
वस 10 अ.	वस्	vas	वसयति / -ते	รัก, ตัด, ฆ่า
वह 1 अ.	वह्	vah	वहति / -ते	ไป, ลอยไป, พาไป
वाञ्छ 1 प.	वाञ्छ्	vāñch	वाञ्छति	ปรารถนา, อยากร
विश् 6 अ.	विज्	vij	विजते	กลัว, สั่น, เขย่า
विह 4 अ.	विद्	vid	विद्यते	เป็น, มี, ปรากฏ (ถูกค้นพบ)
विह 10 अ.	विद्	vid	वेदयते	รู้, ทราบ; บอกเล่า; อยู่อาศัย
विह (विन्वृत्) 6 अ.	विद्	vid	विन्दति / -ते	ได้รับ, ประสบ, บรรลุ
विष् 6 प.	विश्	viś	विशति	เข้าไป
वीश् 10 अ.	वीज्	vīj	वीजयति / -ते	พัด, โบก
वृ 10 अ.	वृ	vr̥	वारयति / -ते	เลือก, คลุม, คุ่มครอง
वृश् 10 अ.	वृज्	vr̥j	वर्जयति / -ते	งดเว้น
वृत् (वृत्) 1 अ.	वृत्	vr̥t	वर्तते	เป็นไป, มี
वृत् (वृत्) 1 अ.	वृध्	vr̥dh	वर्धते	เจริญ, งอกงาม
वृष् (वृष्) 1 प.	वृष्	vr̥ṣ	वर्षति	ฝนตก
वृथ 1 अ.	व्यथ्	vyath	व्यथते	กลัว, ขลาด, เจ็บปวด, สั่น
वृथ (वृथ) 4 प.	व्यध्	vyadh	विध्यति	แทง, ยิง, ต่อด้าน
वृथ 10 अ.	व्यय्	vyay	व्यययति / -ते	ใช้จ่าย, ส่งไป
वृश् 1 प.	व्रज्	vraj	व्रजति	ไป
व्रण 10 अ.	व्रण्	vraṇ	व्रणयति / -ते	ทำร้าย
वे (वृथ) 1 अ.	वे	ve	वयति / -ते	ถัก, ทอผ้า

ဇာတု (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลघु)	ความหมาย
वेप 1 अ.	वेप्	vep	वेपति	สิ้น, เขย่า, เคลื่อนไหว
वेष्ट 1 अ.	वेष्ट	vest	वेष्टते	แวดล้อม, ล้อมรอบ
शङ्क 1 अ.	शङ्क्	śaṅk	शङ्कते	สงสัย
शप् ¹⁷ 1 अ.	शप्	śap	शपति / -ते	สาป, แช้ง
शब्द 10 अ.	शब्द्	śabd	शब्दयति / -ते	ออกเสียง, กล่าว
शम् (शाम्) 4 प.	शम्	śam	शाम्यति	หยุด, สงบ, ระวัง
शंस 1 प.	शंस	śams	शंसति	สรรเสริญ
शिक्ष 1 अ.	शिक्ष	śikṣ	शिक्षते	ศึกษา
शील 10 अ.	शील्	śīl	शीलयति / -ते	ทรงไว้, เรียบ, ฝึก, หัด
शुच (शुच) 1 प.	शुच्	śuc	शुचति	โคกเศร้า, เสียใจ
शुध 4 प.	शुध्	śudh	शुध्यति	บริสุทธิ์, สะอาด
शुभ (शुभ) 1 अ.	शुभ्	śubh	शोभते	ส่องแสง, สุกใส, งาม
शुष् 4 प.	शुष्	śuṣ	शुष्यति	แห้ง
श्रण 10 अ.	श्रण्	śraṇ	विश्राणयति / -ते	ให้ (มี วิ เป็นบทหน้า)
श्रम (श्राम) 4 प.	श्रम्	śram	श्राम्यति	ทา, เขียน, วาด, เหนื่อย, ล้า
श्रि (श्रि) 1 अ.	श्रि	śri	श्रयति / -ते	พึ่ง, อาศัย, คบหา
श्रु (श्रु) ¹⁸ 1 प.	श्रु	śru	श्रुणोति	ฟัง, ได้ยิน
श्लाघ 1 अ.	श्लाघ्	ślāgh	श्लाघते	ยกย่อง, สรรเสริญ
श्लिष 4 प.	श्लिष्	śliṣ	श्लिष्यति	กอด, รวม, เกาะ
श्लिष (श्लिष) 10 अ.	श्लिष्	śliṣ	श्लेषयति / -ते	กอด, รวม, เกาะ
श्लिव (श्लिव) 4 प.	श्लिव्	śthiv	श्लिव्यति	ถ่ม, บ้วน
सह (सिह) 6 प.	सद्	sad	सीदति	นั่ง, จม
समाज 10 अ.	समाज्	sabhāj	समाजयति / -ते	พอใจ, เห็น, แสดง
सह 1 अ.	सह	saha	सहते	ทรงไว้, ทนทาน
सह 10 अ.	सह	saha	साहयति / -ते	อดทน
सान्त्व 10 अ.	सान्त्व	sāntv	सान्त्वयति / -ते	ปลอบ, ทำให้เบาใจ
सिञ् (सिञ्) 6 अ.	सिच्	sic	सिञ्चति / -ते	พรม, รด(น้ำ)

¹⁷ เป็นဇာတုหมวดที่ 4 ด้วย เช่น शप्यति /-ते

¹⁸ เป็นဇာတုหมวดที่ 1 แต่การผันวิภัक्तिเหมือนกับဇာတုหมวดที่ 5

ဇာတ် (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลฎ)	ความหมาย
สิท 4 อว.	सिद्	sid	सिद्यते	มีทุกข์, เป็นทุกข์
สิธ 4 ป.	सिध्	sidh	सिध्यति	สำเร็จ
สิว (สิว) 4 ป.	सिव्	siv	सीव्यति	เย็บ
สุข 10 อ.	सुख्	sukh	सुख्यति / -ते	เป็นสุข
สุ 4 อว.	सू	sū	सूयते	นำออก, คลอด
सुह 1 อว.	सूद्	sūd	सूदते	เบียดเบียน, ทำอันตราย
सुह 10 อ.	सूद्	sūd	सूदयति / -ते	ทำร้าย, ทำลาย, ฆ่า
सृ (สว) 1 ป.	सृ	sr	धावति	วิ่ง
सृ (สว) 1 ป.	सृ	sr	सरति	เคลื่อน, ย้าย, แล่น
सृ 6 ป.	सृज्	srj	सृजति	สร้าง, ทำขึ้น
सृप् (สว) 1 ป.	सृप्	srp	सर्पति	ไป, เลื้อย
से 1 ป.	सेल्	sel	सेलति	ไป
से 1 อว.	सेव्	sev	सेवते	คบ, ติดตาม, รับผิดชอบ, ส่องเสฟ
स् 1 ป.	स्वल्	skhal	स्वल्ति	เดินถลาไป, หกล้ม
स्था (ดิษ) 1 ป.	स्था	sthā	तिष्ठति	ยืน, ตั้งอยู่
स्नि 4 ป.	स्निह्	snih	स्निह्यति	รัก
स्प 1 อว.	स्पन्द्	spand	स्पन्दते	สั่น, เคลื่อนไหว, เต้น
स्प 1 อว.	स्पर्ध्	spardh	स्पર્धते	โต้แย้ง, ทำทนาย, ชิงดี
स्प 10 อว.	स्पश्	spas	स्पाशयते	ถือเอา, กอดรัด, ร้อย, รวม
स्प 6 ป.	स्पृश्	sprś	स्पृशति	สัมผัส, ถูกต้อง; ล้าง
स्प 10 อ.	स्पृह्	sprh	स्पृह्यति / -ते	ปรารถนา, ต้องการ, อยากร
स्प 6 ป.	स्फुट्	sphut	स्फुटति	พลัดดอก, บาน, แยม
स्प 10 อ.	स्फुट्	sphuṭ	स्फोटयति / -ते	แตก, ทำลาย
स्प 6 ป.	स्फूर्	sphur	स्फुरति	กระพริบ, เคลื่อนไหว
स्म 1 ป.	स्मृ	smr	स्मरति	จำได้, ระลึกถึง
สย 1 อว.	स्यन्द्	syand	स्यन्दते	ไหลออก, ประพรม, ริน, กลั่น
स्र 1 อว.	स्रस्	srams	स्रंसते	จมลง, ตก, ร่วง, หล่น
स्र (สว) 1 ป.	स्रु	sru	स्रवति	ไป, เคลื่อนไป
स्व 1 อว.	स्वज्	svaj	स्वजते	กอด, รวมกัน
स्व 1 อว.	स्वद्	svad	स्वदते	ชอบชิม, ชอบกิน

ธาตุ (ไทย)	เทวนาครี	โรมัน	ตัวอย่าง (ลฏ)	ความหมาย
สวาท 10 อ.	स्वाद्	svād	स्वादयति / -ते	ชิม, กิน
หษ 4 ป.	हष्	haṣ	हष्यति	ร่าเริง
หส 1 ป.	हस्	has	हसति	หัวเราะ
ห्रीล 10 อ.	हिंस्	hiṃs	हिंसयति / -ते	ทำร้าย, เบียดเบียน
หฤ (หฤ) 1 อ.	हृ	hr	हरति / -ते	นำไป
หฤष 4 ป.	हृष्	hrṣ	हृष्यति	ยินดี
หृลป 10 อ.	हृप्	hṛap	हृापयति / -ते	พูด(ไม่ดี)
หृลาท 1 อ.	हृल्	hṛlā	हृलते	มีความสุข, ยินดี, รื่นรมย์
ห्व (ห्व) 1 อ.	ह्वे	hve	ह्वयति / -ते	ร้องเรียก
หू, (หฺว) ¹⁹ 4 อ.	हू	hū	ह्वयति / -ते	ร้องเรียก

¹⁹William Dwight Whitney, **The roots, verb-forms, and primary derivatives of the Sanskrit language**, Reprint ed. (Delhi: Motilal Banarsidass, 1983), 206.